Achilles en Polyxena

P.C. Hooft

editie Th.C.J. van der Heijden

bron
P.C. Hooft, *Achilles en Polyxena* (ed. Th.C.J. van der Heijden). Thieme, Zutphen z.j. [1972]

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/hoof001achi01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

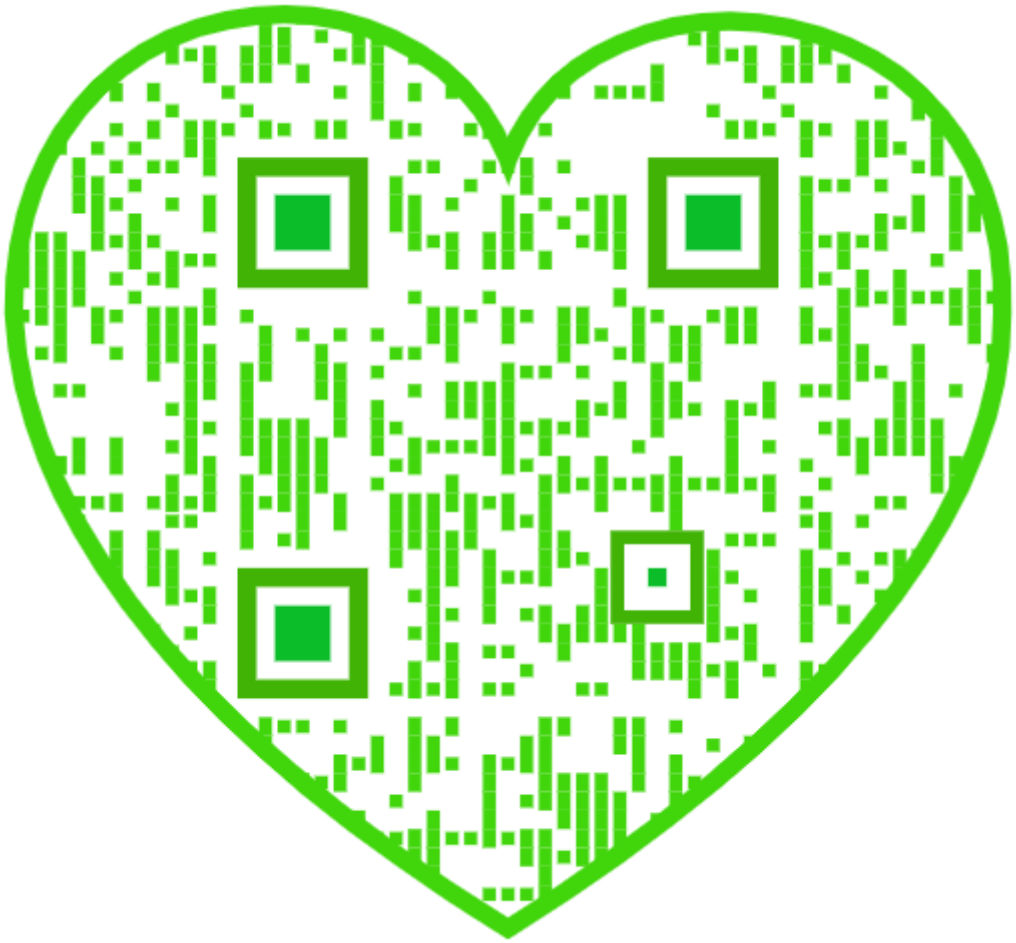

Tekening van Pieter Quast (1645) betreffende de moord op Achilles in ‘Achilles en Polyxena’ (zie paragraaf IV, pag. 27).

Inleiding

I. Datering

Uit het voorwoord ‘De drucker groet den leser’ van ‘Granida’ bij de eerste druk van 1615 blijkt, dat de eerste twee toneelspelen van Hooft in boekvorm zijn uitgegeven buiten medeweten van de schrijver:

> Maer men heeft bujten sijn weten bestaen Achilles en Ariadne voor den dach te haelen met scheuren en breecken, gelijck men sejdt, soo verkrepelt (= verminkt) dat het eene niet soo veel als eenen regel tot sijn wil (= zoals hij wil) heeft, en 't ander oock van sijn voornaemste leden verlooren: sulx dat (= zodat) hijse niet en ken voor de sijne, al geven haer de druckers sijnen naem recht oft dat (= alsof het) genoech waer om haar afcoomst te bewijsen(1).

Die eerste uitgave verschijnt in 1614. Geeraerdt Brandt kan geen uitsluitsel geven over de juiste datering:

> Zyne eerste rymwerken, die tot myn kennis zyn gekoomen, waaren de Toonneelspelen van Achilles en Polyxena, en van Theseus en Ariadne: het eerste, myns oordeels, voor zyne reize naar Italie, het tweede naar zyn wederkomste gedicht(2).

Leendertz tracht het vermoeden van Brandt aan te tonen. Hij stelt vast, dat vs. 240 (Twelrieckent haar, getoijt met een wtheemsen vont) ook voorkomt als vs. 52 in de ‘Brief aen de Camer’ van 8 juli 1600. Alleen staat daar ‘gevlecht’ i.p.v. ‘getoijt’. In het handschrift van de brief staat boven ‘wtheemsen’ het woord ‘gentile’ geschreven. Daarom zou die regel 52 uit het spel overgenomen moeten zijn, hetgeen zou moeten duiden op een datering vóór 8 juli 1600. Verondersteld wordt zelfs, dat het spel enige jaren ouder moet zijn dan de brief, omdat de dichter van de brief staat boven die van ‘Achilles en Polyxena’(3).

(1) P.C. Hooft, *Gedichten*, volledige uitgave door Dr. F.A. Stoett. Tweede geheel herziene, opnieuw bewerkte en vermeerderde druk van P. Leendertz Wz., deel II (Amsterdam 1900), p. 147.

(2) Geeraert Brandt, *Het leven van Pieter Corn. Hooft en de lykreeden*, uitgegeven door P. Leenderts Jr. (s' Gravenhage 1932). p. 11.
Geeraerdt Brandt en Reyer Anslo, *Pieter Corneliszoon Hooft ‘Deez vermaarde man’ 1581/1647*. Ingeleid door W. Hellinga en P. Tuynman (Amsterdam 1969), p. 6-7.

(3) Ed. Leendertz-Stoett, Inleiding, p. XLVIII-IL.

Een geheel andere opvatting wordt gehuldigd door A.S. Kok[4]. Hij plaatst het ontstaan van ‘Achilles en Polyxena’ nà de reis van Hooft op grond van twee argumenten:

1. Regel 1036 (Benij Jupijn Ambroos en Nectar niet) was de wapenspreuk van een inwoner van Florence. Het wapen stelt een varken aan een trog voor. Hier moet sprake zijn van een reisherinnering van Hooft.

2. Het koor in het tweede bedrijf (vs. 421 v.v.) is geschreven in stanzavorm. Die dichtvorm moet Hooft in Italië hebben leren kennen.

In zijn geschiedschrijving van het Nederlandse toneel dateert Worp weer vóór de reis: de première van het stuk zou waarschijnlijk in 1597 in de rederijkerskamer ‘In liefde bloeiende’ zijn geweest. Waarom die opvatting op goede gronden moet berusten, wordt ons niet duidelijk gemaakt[5]. Kok krijgt bijval van G. Kamphuis[6]. Kamphuis verwerpt met grote stelligheid de opmerkingen van Leendertz. In het handschrift van de rijmbrief is ‘wtheemsen’ niet doorgestreept; bovendien geeft een latere versie van de brief uit 1653 de tekst pas, zoals die in het spel te vinden is: regel 240 zou dus vrijwel volledig uit de brief in het spel moeten zijn overgenomen, waarna de latere versie van de rijmbrief weer werd aangepast aan de tekst van het spel! Het stuk kan, aldus Kamphuis, alleen maar na of tijdens de reis geschreven zijn. De volgende overwegingen gelden hierbij:

1. Een zestienjarige is niet in staat tot het schrijven van een dergelijk spel.

2. De verschillen tussen het eerste en tweede spel van Hooft zijn zo gering, dat er geen reis tussenin hoeft te worden aangenomen. Bovendien is er sprake van een continuë ontwikkeling in de eerste drie toneelspelen van Hooft.

3. Het eerste argument van Kok is juist.

4. Het tweede argument van Kok is juist, met dien verstande, dat Hooft de vorm van stanza (tweede bedrijf, vijfde scène) en sonnet (vierde bedrijf, vijfde scène) in het algemeen heeft leren kennen bij Ariosto en Tasso.

(4) A.S. Kok, ‘Met Pieter Cornsz. Hooft in Venetië en Florence’ en ‘Een pseudo-sonnet van Pieter Cornsz. Hooft’, *Van dichters en schrijvers*. Studiën en schetsen van Nederlandsche letterkunde, Deel I (Culemborg 1898), resp. p. 31 v.v. en p. 78 v.v.

(5) J.A. Worp, *Geschiedenis van den Amsterdamschen Schouwburg (1496-1772),* uitgegeven met aanvulling tot 1872 door Dr. J.F.M. Sterck (Amsterdam 1920), p. 16.

(6) G. Kamphuis, ‘De datering van Hooft's “Achilles en Polyxena”’, *Nieuwe Taalgids*, XXXVL (1942), p. 241 v.v.

Het oordeel over de opmerkingen van Kamphuis, dat Th. d'Angremond velt in zijn dissertatie, vindt men samengevat in stelling VII, behorende bij dat proefschrift: 'De beschouwingen, die G. Kamphuis, N.Tg. XXXVI, 241 v.v., wijdt aan de datering van Hooft's Achilles en Polyxena, hebben geen positieve waarde'. We menen, dat het schrijven van dit spel op jeugdige leeftijd niet als onmogelijk, maar wel als opmerkelijk kan worden beschouwd. Hooft was een zeer talentvol leerling aan de Latijnse school. Vervolgens is het niet duidelijk, waarom het maken van een reis een literaire ontwikkeling bij de jonge Hooft niet juist bevorderd zou kunnen hebben. D'Angremond meent, dat Hooft het spel al op zeer jeugdige leeftijd moet hebben geschreven. Hij baseert zijn opvatting op de volgende gegevens[(7)]:

1. Het oordeel van Geeraerdt Brandt.
2. Volgens Worp is het spel voor het eerst opgevoerd in 1597.
3. Het eerste argument van Kok heeft geen bewijskracht, omdat regel 1036 de vertaling is van een regel uit een sonnet van Petrarca[(8)]. En Hooft kende het werk van Petrarca al voor zijn reis: een van de oudste sonnetten van Hooft is een vertaling van Petrarca.
4. Daarmee komt tevens het tweede argument van Kok te vervallen: dan kan ook de dichtvorm van de stanza, alsmede die van het sonnet vóór de reis door Hooft gekend zijn.
5. Hooft gebruikt nog de rondeelvorm in vs. 1233 v.v.
6. De compositie, vooral t.a.v. het vijfde bedrijf, is zeer zwak. Bovendien houdt Hooft geen rekening met de leer der drie eenheden, die hij in Italië pas zou leren kennen.
7. In de discussie over de verhouding tussen de Rijmbrief en het spel n.a.v. vs. 240 kan opgemerkt worden, dat het spel waarschijnlijk de oorspronkelijke tekst geeft. De 'Achilles en Polyxena' is een bewerking van een Latijns voorbeeld[(9)]. Regel 240 komt overeen met de Latijnse versie en moet dus als de oorspronkelijke vertaling beschouwd worden. In de Rijmbrief maakt Hooft dan gebruik van die vertaling.

(7) Th. d'Angremond, *P.C. Hooft's Achilles en Polyxena*. Met inleiding, aantekeningen en woordenlijst (Assen MCMXLIII), p. 1-4.

(8) Zie ook C. Ypes, *Petrarca in de Nederlandse letterkunde* (Amsterdam 1934), p. 117. Hooft zinspeelt op de anecdote in een brief aan Joost Baek van 31 juli 1636.

(9) In paragraaf V zullen bronnen en invloeden besproken worden.

Wanneer we alle meningen overzien, kunnen we tot de volgende samenvatting komen. Het is niet waarschijnlijk, dat Hooft zijn eerste spel na de reis heeft geschreven. We moeten ernstig rekening houden met het vermoeden van Brandt. De argumenten van Kok en Kamphuis voor een latere datering blijken niet sterk te zijn. Het is evenwel beslist niet zeker, wanneer de 'Achilles en Polyxena' voor het eerst is opgevoerd; 1597 is een gissing. Het gebruik van de rondeelvorm is niet modern. De compositie is niet geweldig goed, maar het is de vraag of hier bewijsmateriaal geleverd wordt voor een vroege datering(10).

Wel is het zo, dat de plaatsen van handeling naast elkaar op het toneel te zien zijn. Het simultaan opgebouwde decor behoort volkomen tot de toneelconventies, die in de middeleeuwen en rederijkerstijd in zwang waren(11). Het meest positieve argument schuilt wellicht in het feit, dat de Rijmbrief waarschijnlijk afhankelijk is van het spel, in zoverre het vs. 240 betreft. Als dat juist is, kan gezegd worden: het eerste spel van Hooft is geschreven vóór medio 1600, dus vóór of tijdens zijn reis.

II. Analyse(12)

In een toneelstuk is handeling essentieel; zowel de waarneembare, de actie, als de niet waarneembare, de innerlijke handeling. De handeling is het geheel van de gebeurtenissen op het toneel, dat volgens een bepaald plan verloopt. Dat plan heet verloops-plan. Onder het begrip verloops-plan moeten we verstaan: de structuur van het totale verloop, die bepaald wordt door de relatie tussen verschillende speelhandelingen (actie-mommenten) binnen een bepaald plan. De relatie tussen actie-momenten wekt spanning of emotie op. Het verband tussen een actie-moment en de opgewekte spanning wordt aangeduid als dramatisch handelings-aspect. Er worden vijf groepen van dramatische handelings-aspecten onderscheiden:

1. Prospectieve aspecten: er bestaat tussen een actie-moment en een toekomstig gebeuren een relatie, waardoor bij de toeschouwer een emotie wordt opgewekt.
2. Retrospectieve aspecten: nu wordt de emotie opgeroepen door de relatie van een actie-moment tot een voorval uit het verleden.

(10) In paragraaf II en IV zal teruggekomen worden op de plaats van het vijfde bedrijf in de compositie van het hele spel.
(11) Zie paragraaf IV.
(12) De aanpak van dit hoofdstuk is gebaseerd op: J.I.M.v.d. Kun S.J., *Handelings-aspecten in het drama* (Nijmegen 1938).
Het verloops-plan van 'Achilles en Polyxena' staat op p. 7.

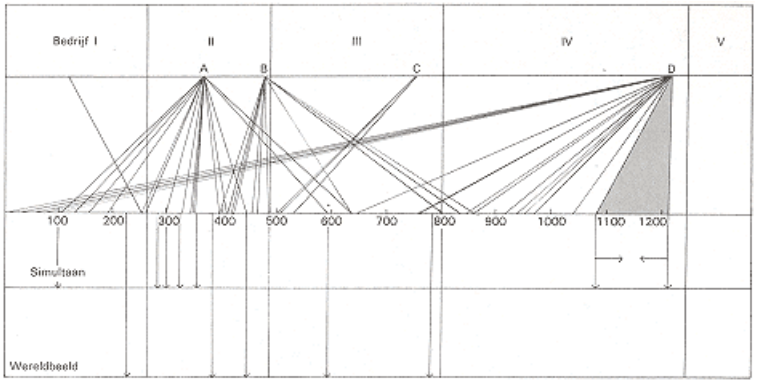

A = Dood van Patroclus
B = Dood van Hector
C = Pryamus' wens vervuld
D = Dood van Achilles
Spanningsstructuur in het verloops-plan van ‘Achilles en Polyxena’

3. Simultaan-aspecten: twee zich gelijktijdig afspelende handelings-eenheden beïnvloeden elkaar en emotioneren daardoor de toeschouwer. Een van die actie-momenten kan zich onzichtbaar voordoen.

4. Wereldbeeld-aspecten: deze groep kan onderverdeeld worden in:

a. zuivere wereldbeeld-aspecten: er is een bijzondere verhouding tussen een actie-moment en de achtergrond, waartegen gespeeld wordt, waardoor een reactie wordt opgeroepen bij de toeschouwer.

b. gemengde wereldbeeld-aspecten: een deel van het wereldbeeld verschijnt op het toneel (bv. goden of heiligen) en staat in relatie tot een ander actie-moment.

5. Momentane aspecten: de spanning van een actie-moment wordt na korte tijd opgelost.

In het licht van deze gegevens zullen we trachten ‘Achilles en Polyxena’ te analyseren. Daarna zullen we zien, in welke vorm Hooft het verloopsplan heeft aangeboden.

Eerste bedrijf

Het spel begint met een monoloog van Achilles. Het publiek verneemt, dat de Grieken al negen jaar de stad Troje belegeren. De priester Calchas heeft voorspeld, dat de belegering tien jaar zou duren, maar hij had beter de val van Achilles kunnen profeteren en daarmee de ondergang van de Grieken. Hier (vss. 9 t/m 12) vinden we een prospectief actie-moment: wat is er aan de hand met Achilles en hoe zal het hem vergaan? Hij is somber gestemd en slapeloos. De monoloog van Achilles krijgt een nieuwe impuls, als blijkt, dat ‘de groote cracht des Mins’ (vs. 23) een belangrijke rol speelt. De vraag is nu op wie hij verliefd is. Die momentane spanning houdt aan tot de regels 34 en 35. Hij blijkt te houden van een Trojaanse vrouw, Polyxena. Deze mededeling werkt sterk prospectief. Hoe moet die verliefdheid aflopen? Iedere toeschouwer weet nu, dat Achilles zich in een uiterst moeilijke positie bevindt. Hij kan immers wel van haar houden, maar hoe kan hij dat zonder de Grieken te benadelen (vs. 50)? De prospectieve werking wordt versterkt in de regels 51 en 52:

> Waerom maect ghij (= Cupido) mij slaeff van mijne vijandin,
> Die mij so dootlijck haet als ick haer hertlijck min?

Achilles geeft hiermee in feite de onmogelijkheid van zijn liefde aan. Hoewel het publiek natuurlijk nog niet weet, hoe alles gaat aflopen, zijn de vooruitzichten in elk geval zeer somber voor Achilles. Voor de toeschouwers betekent Achilles' monoloog informatie over de belegering van Troje

en over zijn hopeloze liefde voor Polyxena. In beide gevallen is er gespannen afwachting naar het vervolg. Wat zal het zwaarst wegen: zijn positie in het Griekse leger of de verovering van Polyxena? Achilles besluit in ieder geval eerlijk te handelen. Hij roept zijn bode Automedon bij zich, die de opdracht krijgt naar de stad Troje te gaan en aldaar Hector aan te spreken. Achilles wil het voorstel doen om Polyxena te verkrijgen in ruil voor het opgeven van de belegering. De opdracht aan de bode behelst een herinnering aan de openingsmonoloog, maar de spanning blijft aanwezig naar de vraag, hoe de zaken zich voor Achilles zullen gaan ontwikkelen. Op korte termijn geldt: hoe zal Hector reageren op het voorstel? Op lange termijn blijft de vraag open naar de ontknoping van de liefde van Achilles voor Polyxena en naar de daarmee samenhangende verdere ontwikkelingen in het beleg voor Troje.

Automedon gaat op pad en denkt er het zijne van. Zijn reactie is bijzonder aardig, waar hij herinnert aan de zwakheid van de man Achilles voor vrouwen. Maar de woorden van Automedon zijn onheilspellend. Een prospectief actie-moment vinden we in zijn opmerking over de waarschijnlijk zeer ongunstige gezindheid van Polyxena jegens Achilles (vss. 83 t/m 86). Als de bode bij Troje is aangekomen, laat men Hector waarschuwen. De toeschouwers kunnen een spannend momentje beleven: komt Hector, of niet? Zo ja, hoe zal hij reageren? Intussen staat Automedon te wachten.

Hier werken samen een momentaan aspect (dat wordt opgelost in de komst van Hector) en een simultaan aspect (nl. achter het toneel, omdat de komst van Hector onzichtbaar wordt voorbereid, terwijl de bode op het toneel staat te wachten). Hector vertoont zich staande op de Trojaanse muur en luistert naar Automedon, die het voorstel van Achilles overbrengt (vss. 103 t/m 114). Tweemaal zit een prospectief aspect in de regels 103 t/m 107: Achilles zal van Polxyna houden tot aan zijn dood, mits zij wederliefde betoont. En dat was nog maar de vraag voor Automedon (vss. 77 t/m 85). De toeschouwers zullen hier ook graag het antwoord op willen weten. Bovendien speelt de belegering - en de voortzetting ervan - een belangrijke rol. De tweevoudige prospectieve werking in de woorden van Automedon wordt versterkt in de reactie van Hector (vss. 115 t/m 131): hij zal zijn zuster beschermen tegen de Griekse krachten en hij zal de bittere strijd blijven voeren tot de Trojaanse overwinning een feit is. Hector laat aan Achilles slechts één mogelijkheid: hij moet tegen de Grieken strijden of Menelaus en Agamemnon doden. Hoe zal Achilles reageren op Hectors eis? De bode doet verslag van zijn missie. Achilles laat geen twijfel over zijn houding bestaan. Hij zweert wraak. We vinden

hier een paar prospectieve actie-momenten (vss. 156 t/m 160, vs. 197): de strijd zal gaan verhevigd worden, maar hoe? Achilles beschouwt zijn liefde, nu hij in woede ontstoken is, als zotheid en wraakzuchtig besluit hij haar te verwerpen en Hector aan te pakken met krachtige hand. De tweede monoloog van Achilles zal het publiek zeker als een opwindend en sterk prospectief werkend gebeuren hebben ervaren. Een geplaagd man wordt getergd en geeft daar op geëmotioneerde wijze blijk van. Het zal het laatste voorspel blijken te zijn tot de toebereidselen voor de grote strijd op het slagveld. Het is niet verwonderlijk, dat na Achilles' uitbarsting de koren beschouwende woorden spreken. Het commentaar op de gebeurtenissen, die zich op het toneel voorgedaan hebben, gaat voornamelijk over de moeilijke keus tussen eer en liefde. Dit koorlied (vss. 200 t/m 220) wordt bepaald door het wereldbeeld-aspect. De toeschouwer zal zeker uit zijn eigen gemoed de spanning voelen tussen de uitgesproken eigentijdse ideeen over de verhouding tussen eer en liefde en het spanningsverloop van de handeling.

Na het optreden van het koor komen Agamemnon en Menelaus op. Zij maken zich zorgen over de situatie: Automedon heeft hen inmiddels gesproken. Achilles begroet zijn twee veldheren en verhaalt de laatste ontwikkelingen.

We vinden hier een retrospectief actie-moment (vss. 245 t/m 257), dat verwijst naar de onderhandelingen, die Automedon met Hector heeft gevoerd. De toeschouwers worden daarenboven ook weer voorbereid op de komende strijd, want Agamemnon verlangt eveneens naar wraakneming.

De regels 259 t/m 262 zijn prospectief gericht naar de naderende gevechten. Menelaus meent, dat na de overwinning van de Grieken Polyxena toch in handen van Achilles zal vallen. Met het overleg tussen Achilles en zijn beide officieren wordt het eerste bedrijf afgesloten.

Tweede bedrijf

Aan de ene zijde van het toneel maken de Trojanen zich gereed voor de strijd, aan de andere de Grieken. In een dialoog van de Trojanen worden de Griekse strijders voorgesteld: hier werken simultane actie-momenten op het toneel. Het is Deïphobus, die zijn medestrijders opmerkzaam maakt op de Griekse activiteiten. Hij vraagt aan Helena, welke Grieken zij kan ontwaren. Evenals in de volgende regels ontstaat op het toneel een simultaan aspect (vss. 273 t/m 276). Helena wijst Aiax en Diomedes aan en de tweede Aiax (vs. 278, 280 en 281). In regel 282 meent Pryamus Menelaus te herkennen, hetgeen door Helena bevestigd wordt. Zij merkt

ook Patroclus op (vs. 293). Dan gebeurt er iets in het kamp van de Grieken, waar Helena de aandacht voor vraagt: Agamemnon gaat spreken (vs. 294). De rede van Agamemnon heeft enerzijds een simultaan karakter: aan de overkant van het toneel staan de Trojanen te luisteren, die eveneens strijdvaardig zijn. Anderzijds gaat er ook een krachtige prospectieve werking naar de strijd uit van de oorlogszuchtige toespraak van Agamemnon. Agamemnon prent de Grieken in het geheugen, wat de oorzaak en daarmee de rechtvaardiging van de belegering van Troje is. De Griekse legerleider wijst zelf nog eens de vrouwen aan, die op de Trojaanse muur staan. De oorzaak van de oorlog staat daar ook: Helena. In het begin van zijn redevoering spreekt hij alleen over haar, daarna laat hij zijn manschappen ook nog eens uitdrukkelijk naar haar kijken. Op deze wijze voert hij de spanning op. Hier werkt het simultaan-aspect zeer duidelijk op het toneel (vss. 315 t/m 320). Het laatste deel van zijn toespraak kent weer een prospectieve uitwerking: een laatste opwekking tot de strijd (vss. 321 t/m 332). De spanning wordt snel groter, als Hector met zijn leger het toneel betreedt. Ook hij spreekt zijn soldaten toe. Prospectieve momenten, die voorbereiden op de strijd, zijn in het bijzonder te vinden in de regels 335, 336, 345 t/m 348.

Ook hij wijst naar de vrouwen, die op de muur staan, hetgeen weer een simultaan-aspect betekent in de regels 349 en 350. Na een laatste aansporing komen de Grieken naar voren. Hector slaat alarm en de strijd begint. Tijdens het gevecht wordt Patroclus gedood en zijn lichaam wordt door Hector geschonden. De Grieken heroveren nog het lijk van Patroclus, maar kunnen de overhand niet krijgen op de Trojanen, die zich triomfantelijk binnen de stadsmuren terugtrekken.

Nu de rust op het toneel is teruggekeerd, hoeft het geen verbazing te wekken, dat een koor optreedt om de toeschouwers in de gelegenheid te stellen te bekomen van de emoties. Het koor vertegenwoordigt het wereldbeeld-aspect: de onsterfelijke waarde van de eer van de edelman wordt bezongen (vss. 361 t/m 388). Als het koor van het podium is weggegaan, zien de toeschouwers de verslagen Grieken op het toneel komen. Aiax brengt Achilles in herinnering, hoe hun vriend gesneuveld is, en moedigt aan tot het nemen van wraak. De woorden van Aiax (vss. 389 t/m 393) zijn zowel retrospectief gericht (terugblik op de strijd), als prospectief (Achilles mag niet van wijken weten). Retrospectief werkend naar de noodlottige afloop van de schermutselingen zijn de weeklachten van Achilles (vss. 394 t/m 406). Maar weer is het Aiax, die om een in de toekomst gerichte blik vraagt (vs. 407 t/m 409a). De prospectieve werking

van deze woorden - zal Achilles de strijd tegen de Trojanen en tegen Hector in het bijzonder weer aanbinden? - wordt versterkt door de steun van Agamemnon voor de zienswijze van Ajax (vss. 409b t/m 411). Achilles zweert inderdaad wraak (vss. 414 t/m 416): een prospectief actiemoment verwijzend naar de hervatting van de strijd.

Het koor, dat nu optreedt, bezingt de waarde van de vriendschap (vss. 421 t/m 468). Het spreekt vanzelf, dat het publiek hierbij zal denken aan de dood van Patroclus, die immers Achilles' vriend was: retrospectief aspect. Maar ook wordt de vriendschap in een ruimer perspectief gezien. Het gaat niet alleen om die ene vriendschap. Op grond daarvan kan gezegd worden, dat hier ook sprake is van een wereldbeeld-aspect.

Het koor gaat af en het publiek wordt dan ineens opgeschrikt door een gehaaste bode Automedon, die komt vertellen, dat Hector zich buiten de stadsmuur bevindt op weg naar de koningin der Amazones om haar te eren. Op het toneel bevinden zich een aantal soldaten en Achilles. Automedon wijst hen er op, dat de wraak nu toch wel zeer nabij is (prospectief aspect in vs. 472). Achilles aarzelt niet in actie te komen en beveelt Automedon als gids op te treden (prospectief aspect in de vss. 473 t/m 476). De spanning is hier te vlug opgevoerd. Achilles heeft wel al eerder besloten wraak te nemen, maar deze nieuwe ontwikkeling komt toch wel heel erg snel na het optreden van het koor. In ieder geval wordt Hector plotseling overvallen en gedood. Het tweede bedrijf wordt besloten met het bevel van Achilles het lijk van Hector te schenden. De belangrijkste vragen voor de toeschouwers zijn nu: hoe gaat de liefde van Achilles voor Polyxena zich nu verder ontwikkelen? Wat zijn de gevolgen van de gevechten voor deze verhouding? Zal er nog meer strijd geleverd worden?

Derde bedrijf

Pyramus opent het derde bedrijf met een korte monoloog. Een retrospectief aspect vinden we in zijn droefheid om de moord op Hector (vss. 497-498). De oude Trojaanse vorst wil het lichaam van zijn zoon terugvorderen op Achilles. Daartoe zal Pryamus zich naar de Grieken begeven. Van zijn plan gaat een prospectieve werking uit (vss. 500 t/m 502). Andromache is het met Pryamus eens, hetgeen blijkt uit wat zij tegen de kleine Astianax zegt. Ook hier (vss. 503 t/m 506) vinden we weer een prospectief aspect: zal Pryamus het lichaam van zijn zoon terugkrijgen? Ruimer gezien kan dit geval geplaatst worden in de vraag: wat zullen de gevolgen zijn van de strijd? Tegen die achtergrond blijft een van de consequenties

de rol van Polyxena tegenover Achilles. Het is dan ook niet verwonderlijk, dat zij juist ook nu - zwijgend - op het toneel verschijnt.

Het Trojaanse gezelschap begeeft zich naar het Griekse kampement. Pryamus wordt op milde wijze door Nestor toegesproken, terwijl Ulysses een wat hardvochtiger standpunt inneemt. Het verzoek van Pryamus om het lichaam van zijn zoon terug te krijgen (vss. 523 t/m 526) bevat een prospectief aspect naar de afloop van de onderhandelingen over Hectors lichaam, maar daarnaast wordt Achilles op de toekomst gewezen: ook zijn lot kan ongunstig worden! Pryamus stort zich bedroefd neer voor de voeten van Achilles. De Trojaanse koning doet een beroep op zijn eigen onschuld - hij zou uitsluitend een instrument van de wil der goden zijn - en op het gevoel van Achilles door te wijzen op het lot van de kleine Astianax. Achilles benadrukt de persoonlijke verantwoordelijkheid van Pryamus. Maar waar het Achilles om gaat, spreekt hij uit in de regels 585 t/m 594, die een terugblik bieden op het vermoorden van Patroclus en Hector en hieraan hun retrospectieve werking ontlenen, maar ook een wereldbeeld-aspect uitdrukken. Hector heeft namelijk, aldus Achilles, een erecode geschonden door het lichaam van Patroclus te verminken. Hieruit is Achilles' wraakoefening voortgevloeid. Achilles besluit met zijn veldheren te beraadslagen over het verzoek van Pryamus.

Direct daarna valt Polyxena hem schreiend te voet. Retrospectief verwijzend naar de oorlog en in het bijzonder naar de meest recente oorlogshandelingen, waarbij Patroclus en Hector zijn gesneuveld, zijn de opmerkingen, waarin ze zichzelf naar voren brengt als de oorzaak van Achilles' woede (vss. 636 t/m 640). Vervolgens biedt ze zich aan als ter dood veroordeelde of krijgsgevangene in ruil voor het lichaam van haar broer (vss. 641 t/m 648). Achilles is nog steeds zeer onder de indruk van Polyxena. Hij beschouwt zich als geleid door haar inzichten (prospectief aspect in de vss. 651 t/m 656) en besluit de wens van Pryamus in vervulling te doen gaan. Pryamus houdt hierop een lange uiteenzetting over de voorgeschiedenis van de Trojaanse oorlog, die ontsproten zou zijn aan de wil der goden, die sterker is dan de wil der vorsten. Deze monoloog is dramatisch zeer zwak en niet te begrijpen als een reactie op de voor Pryamus toch wel belangrijke beslissing, die pas genomen is door Achilles. Aan het slot van zijn toespraak overhandigt Pryamus aan Achilles de losprijs voor het lijk: kleren en goud. Achilles weigert Polyxena als krijgsgevangene bij zich te houden. Pryamus is hierover zeer verbaasd. Maar Achilles hoopt haar nog wel eens te zullen zien in andere omstandigheden. Hij weet zelf nog niet waar dit prospectief aspect naar verwijst! (vss. 748-749).

Aan het slot van het derde bedrijf treedt een koor op, dat de wisselvalligheden van het lot bezingt: wereldbeeld-aspect. Het moet een koor van Trojanen zijn, omdat zij zich aan het slot beklagen over het ongelukkige verloop van de strijd voor Troje en omdat zij het optreden van Hector prijzen.

Vierde bedrijf

Het vierde bedrijf opent met een monoloog van Achilles. Hij heeft spijt gekregen van zijn handelwijze jegens Hector. Nu ziet hij, dat hij de broer gedood heeft van de vrouw, van wie hij houdt. Er is een retrospectief aspect in de regels 807 t/m 818, verwijzend naar de moord op Hector. Maar prospectief werkt de vrees van Achilles naar de mogelijke reactie van Polyxena: zal ze hem niet afwijzen (vss. 819 t/m 821)? Bovendien heeft Achilles spijt van het feit, dat hij haar heeft laten gaan, toen ze aanbood bij hem te blijven als losprijs voor het lijk van Hector (retrospectief aspect in de vss. 822 t/m 828). Het resultaat van deze overwegingen is, dat zijn verlangen naar haar nog veel sterker is geworden dan voorheen: hij heeft dan ook een brief aan Polyxena geschreven. Achilles wil haar weer trachten te ontmoeten (prospectief aspect naar de afloop in de vss. 851b t/m 854). Terwijl Automedon de brief bezorgt, herhaalt Achilles de woorden van wroeging over de dood van Hector en zorgt daarmee voor een retrospectief aspect (vss. 859-860). Prospectief gericht is weer zijn angstig voorgevoel, dat Polyxena hem zal afwijzen (vss. 863-864).

In de volgende scène leest Paris de brief voor op verzoek van Polyxena. Achilles beschrijft daarin zijn trouw en liefde voor Polyxena. Er ontstaat een momentane spanning, die om een snelle oplossing vraagt en die door Paris verwoord wordt: wat moeten we doen? Pryamus wil Polyxena best aan Achilles koppelen uit politieke overwegingen.

Polyxena daarentegen moet er niets van hebben: ze wil nog liever dood gaan dan slavin worden van, zoals ze zelf zegt, de moordenaar van haar broer. Dit prospectieve aspect doet vermoeden in welke richting de ontknoping zal gaan (vss. 919 t/m 927). Inderdaad gaat het er somber voor Achilles uitzien, als we horen, welke list Paris ontvouwt. Hij wil Achilles Polyxena laten ontmoeten in ‘Apolloos wout’. Tijdens die ontmoeting zal Paris hem doden! De prospectieve werking van deze passage (vss. 929 t/m 937) wordt versterkt door de steun van Hecuba voor dit plan (vss. 951 t/m 956). Paris draalt dan niet langer en stuurt terstond een bode naar Achilles om hem mede te delen, dat hij Polyxena in het woud zal mogen ontmoeten en tot zijn vrouw nemen. Dit is een prospectief aspect naar de

laatste ontmoeting tussen Achilles en Polyxena (vss. 957 t/m 966).

Het koor, dat optreedt tijdens de tocht van Automedon naar Achilles om het antwoord te brengen van Polyxena, spreekt over de ongunstige omstandigheden, waarin men kan geraken door het noodlot. De hele grondtoon wijst uit naar een tragisch vervolg van het spel.

Achilles begeeft zich in een hoopvolle stemming naar 'Apolloos wout' in afwachting van de ontmoeting met Polyxena (prospectief aspect in de vss. 1037 t/m 1040). De prospectieve werking wordt sterker door regel 1041:

> Sonder mijn swaert, alleen, en heb ick niet te schrome.

Het publiek weet immers, dat het tegenovergestelde in werkelijkheid het geval is. Polyxena - vergezeld van haar hofdames - komt nu ook naar het bos. Achilles ontwaart haar en spreekt haar verliefd toe in een zeer lange monoloog. Tijdens de hele scène voelt men de simultane werking van de list van Paris en de sterke prospectieve werking daarnaast - mede door de grote lengte van Achilles' monoloog - naar de te verwachten moordaanslag op Achilles. Polyxena speelt haar rol goed en weet hem voor te spiegelen, dat zij graag zijn liefde wil beantwoorden. Achilles raakt welhaast in vervoering en tracht in een lange alleenspraak zijn liefde voor haar te omschrijven; tot op het moment, dat Deïophobus en Paris te voorschijn komen en hem dodelijk verwonden. De daders zijn gevlogen, als Diomedes en Ulysses ter plekke komen - men vreest Achilles' collaboratie met de vijand - en nog juist uit zijn mond vernemen, vlak voordat hij sterft, wie hem gedood hebben. Ze kunnen niets anders meer doen dan het slachtoffer van de aanslag wegdragen en het verhaal van de ondergang van Achilles aan de Grieken vertellen.

Vijfde bedrijf

Nestor komt op en deelt mee, dat de wapenrusting van Achilles onderwerp is van een felle onenigheid tussen Aiax en Ulysses. Wie van hen beiden bezitter mag worden van Achilles' wapenrusting zal beslist worden door een raad van Griekse vorsten. Beide partijen mogen elkaar uitsluitend met woorden bestrijden en zullen naar aanleiding van hun pleidooi beoordeeld worden[13].

De eerste redenaar is Aiax. Hij is niet gelukkig met de gekozen strijd-

(13) Het vijfde bedrijf en daarin de opbouw van beide redevoeringen hoop ik elders uitgebreider te bespreken.

wijze, omdat zijn daden in de gevechten (met name de verdediging van de Griekse vloot) reeds genoeg bewijzen, hetgeen niet geldt voor de babbelaar Ulysses. Mochten de reeds verrichte heldendaden niet voldoende zijn, Aiax wijst dan op zijn afkomst: Jupiter is zijn grootvader. Ulysses' geslacht is bezoedeld en kent enkele leden, die misstappen begaan hebben. Vervolgens wijst Aiax op een aantal fouten, die door Ulysses gemaakt zouden zijn. Ulysses hield zich krankzinnig, toen de Grieken naar Troje vertrokken, om niet mee te hoeven gaan; door zijn toedoen werd Philoctetes op Lemnos achtergelaten; hij heeft Palamedes vals beschuldigd; tijdens gevechten wilde Ulysses vluchten en moest door Aiax beschermd worden.

Aiax stelt hier tegenover eigen heldendaden: Hector werd door hem weerstaan; het grootste aandeel in de verdediging van de Griekse vloot werd door hem geleverd. Aiax is derhalve van mening, dat Ulysses niet in aanmerking komt voor de wapenrusting van Achilles. Ulysses kan niet tegen de daden van Aiax op. Wat Ulysses - niet eens alleen, maar met hulp van Diomedes - deed, gebeurde altijd in het donker en is dus oncontroleerbaar. Bovendien passen hem de wapens niet eens en zullen hem zelfs belemmeren met het vluchten. Aiax besluit met het voorstel de wapenrusting van Achilles temidden van de vijand te werpen: de dapperste zal dan de beloning kunnen veroveren, die hem daardoor toekomt. Het lijkt niet toevallig, dat het vermetele voorstel van Aiax door Ulysses eerst beantwoord wordt door te verwijzen naar het feit, dat hun twist ontstaan is door de dood van een groot en geliefd officier. De lijn, die door de rede van Ulysses loopt is tegengesteld aan die van Aiax. Ulysses is van mening, dat het gebruiken van woorden en listen zeker zoveel resultaat op kan leveren of meer dan bruut geweld.

Omdat Aiax erover begonnen is, stelt Ulysses vast, dat hij niet alleen langs vaders lijn, maar ook langs die van zijn moeder van hoge afkomst is: zij stamden af van resp. Jupiter en Mercurius. Bovendien hoeft Aiax er niet van te profiteren, als enkele familieleden van Ulysses in het verleden fouten hebben gemaakt. Er zijn qua afkomst trouwens nog wel andere kandidaten te bedenken, aldus Ulysses. Hij constateert, dat Aiax graag roemt op heldendaden van zichzelf, maar die van Ulysses niet signaleert. Ulysses beraamde een list, zodat Achilles naar Troje ging. Derhalve moeten alle verrichtingen van Achilles ten voordele spreken van Ulysses.

Vervolgens bepraatte Ulysses Agamemnon om zijn dochter te offeren en zorgde voor een list, zodat de Grieken de haven van Aulis konden uitzeilen. Ulysses wijst erop, dat hij met gevaar voor eigen leven als gezant

in Troje is geweest. Ten tweeden male wist hij Agamemnon van gedachten te doen veranderen, toen deze na een misleidende droom het beleg voor Troje wilde staken. Zelfs Aiax moest bij die gelegenheid bepraat worden, zodat eigenlijk ook alle daden van Aiax vanaf die tijd in het voordeel van Ulysses gerekend moeten worden. Tenslotte deelt Ulysses mee, dat de strijd op het slagveld hem ook niet vreemd is, noemt voorbeelden en toont zijn littekens. Na de opsomming van punten (door Aiax natuurlijk niet genoemd), die voor zichzelf pleiten, gaat Ulysses over tot het kleineren van Aiax' heldendaden: Aiax heeft inderdaad de vloot beschermd, maar hij had daarbij de nodige hulp; hij heeft Hector alleen maar bestreden, omdat het lot hem daartoe dwong, terwijl Hector zich ongedeerd kon terugtrekken. Na deze aanval op Aiax spreekt Ulysses over de smartelijke dag, waarop Achilles sneuvelde. Hij droeg toen de dode held en diens wapenrusting - de afbeeldingen hierop zijn niet eens te begrijpen voor Aiax - op de schouders.

Het laatste deel van de rede van Ulysses behelst een verdediging tegen de verwijten, die Aiax hem op een aantal punten maakte. Achilles veinsde evenzeer bij het vertrek naar Troje; Palamedes heeft zijn onschuld nooit kunnen aantonen en de tegen hem aangevoerde bewijzen nooit kunnen ontzenuwen; Philoctetes werd met instemming van alle andere Grieken - ook Aiax - achtergelaten op Lemnos; Ulysses' oncontroleerbare activiteiten samen met Diomedes hebben ertoe geleid, dat de Grieken het Pallasbeeld, dat nodig was om een overwinning op Troje mogelijk te maken, in hun bezit kregen. Ulysses besluit dan, dat zijn woorden en listen de doorslag geven bij de nederlaag van Troje. Hij verzoekt, als de wapenrusting niet aan hem gegeven mocht worden, deze aan Pallas te schenken.

Nestor maakt hierna de beslissing van de raad bekend. De wapenrusting wordt geschonken aan Ulysses, omdat een edele ziel boven het lichaam staat en omdat vernuft belangrijker is dan kracht. Na het vernemen van de uitspraak pleegt Aiax zelfmoord. De motieven voor het besluit van de raad worden niet nader toegelicht, maar het lijkt, dat Ulysses alle aanvallen van Aiax weet te pareren, behalve het verwijt, dat hij eens op de vlucht sloeg. Bovendien weet Ulysses aannemelijk te maken, dat hij zonder harde strijd maar met overredingskracht en listen veel heeft weten te bewerkstelligen. Maar belangrijker bij de besluitvorming van de raad is misschien nog wel, dat Aiax' voorstel niet aanvaardbaar kan zijn. Het is ondenkbaar, dat de wapenrusting van een bij zijn manschappen respect afdwingende en geliefde officier te midden van de vijandelijke troepen geworpen wordt. Komt de kostbare nalatenschap ooit terug? Wijst Ulysses daarom

i.t.t. Aiax op het verlies van een groot krijgsman op enkele plaatsen in zijn antwoord aan Aiax? Aiax stelt zich al te moedig op in zijn verlangen naar het bezitten van Achilles' wapens. Hierbij sluit de kern aan van de overwegingen van de koren aan het slot van het vijfde bedrijf: wanneer men de begeerte naar iets uitschakelt, mist men niets.

De vraag is nu, hoe het vijfde bedrijf in verband gebracht kan worden met de eerste vier bedrijven. Met de moord op Achilles lijkt het spel afgelopen. In de eerste vier bedrijven zijn geen dramatische aspecten aan te wijzen, die opgelost worden in het vijfde bedrijf. Het omgekeerde is evenmin het geval. Om een antwoord op de juist gestelde vraag te krijgen vat ik de gang van zaken in de eerste vier bedrijven samen. Tevens verkrijgen we hiermee een kort overzicht van de spanningsstructuur van het verloops-plan.

Het eerste bedrijf geeft de expositie. De aandacht wordt getrokken door het beleg van Troje en door de onmogelijke liefde van Achilles voor Polyxena. In een aantal prospectieve aspecten wordt reeds verwezen naar de noodlottige afloop voor Achilles. Het conflict tussen eer en liefde in Achilles leidt ertoe, dat hij onderhandelingen aangaat met Hector, omdat hij zijn eer niet verkwanselen wil in ruil voor Polyxena. Als Hector de voorstellen van Achilles afwijst, ontstaat een zeer wraakzuchtige reactie bij de Griek. In deze kwestie wijzen eveneens een aantal prospectieve aspecten uit naar de afloop van de strijd. Het tweede bedrijf laat dan de uitwerking van die strijd zien, die in feite verhevigd is door de liefde van Achilles. De gevechten monden uit in de dood van Patroclus en de wraakneming van Hector. Prospectieve en retrospectieve aspecten wijzen die gebeurtenissen aan als de belangrijkste in het tweede bedrijf. Bij de voorbereiding van de strijd wordt ook gebruik gemaakt van simultaan-aspecten op het toneel. De moord op Hector wordt onvoldoende voorbereid, ondanks de belangrijke consequenties hiervan voor de houding van Polyxena jegens Achilles. Na het spektakelstuk der schermutselingen wordt het derde bedrijf voornamelijk beheerst door de pogingen van Pryamus het lijk van Hector terug te krijgen. Hooft spint deze episode te breed uit. Maar belangrijk in dit bedrijf is natuurlijk wel de ontmoeting tussen Achilles en Polyxena. Als gevolg van de oorlogsverwikkelingen biedt zij zich als krijgsgevangene aan, hetgeen door Achilles wordt geweigerd. Deze afwijzing zal belangrijke gevolgen met zich mee brengen. Prospectieve aspecten verwijzen naar de teruggave van Hectors lichaam aan Pryamus en naar het tragische einde van Achilles. Retrospectieve aspecten verwijzen naar de geleverde strijd. In het vierde bedrijf wordt een groot aantal

prospectieve aspecten gevonden, dat als een compacte bundel spanningslijnen uitwijst naar de moordaanslag op Achilles. Na het bekend worden van de list van Paris werken simultaanaspecten zeer sterk. Retrospectieve aspecten motiveren de rol van Polyxena. De reien fungeren als rustpunten na emotierijke scènes. Bovendien vindt men daar in zijn algemeenheid het wereldbeeld-aspect vertegenwoordigd.

De handeling in de eerste vier bedrijven wordt bepaald door de noodlottige liefde van Achilles voor Polyxena(14). De liefde leidt tot strijd. De strijd voert Pryamus en Polyxena tot Achilles en tot de aanslag op Achilles. Uiteindelijk is Achilles dus het slachtoffer geworden van zijn begeerte naar Polyxena en als een tragische held aan zijn eind gekomen. Dit nu is de kern van de zaak, die in het vijfde bedrijf wordt benadrukt. De tweestrijd tussen Aiax en Ulysses laat wederom zien, dat te grote begeerte de mens naar zijn ondergang voert. Is uw begeerte dood, dan mist u niets, aldus meent het slotkoor. Aiax spreekt in het geheel niet over Achilles, maar laat zich volledig leiden door zijn drang de wapenrusting van Achilles te willen bezitten. Dit moet in zijn nadeel gewerkt hebben. Er wordt gestreden (in woorden) om de wapenrusting van Achilles: de gedachte aan de tragisch omgekomen held wordt levend gehouden. Het is Ulysses, die het ontstaan van de twist uit de dood van de grote leider Achilles betreurt. En even later spreekt hij over de smartelijke dag, waarop Achilles vermoord werd. Tenslotte wordt Achilles' grootheid gedemonstreerd aan het feit, dat twee belangrijke officieren om zijn nalatenschap wedijveren. Derhalve meen ik, dat het vijfde bedrijf gezien moet worden als een naspel, waarin de gedachte van het spel nog eens concreet wordt voorgesteld om de tragisch omgekomen held te eren(15).

Vormgeving

Het verloops-plan, zoals we dat nu gevonden hebben, is in een bepaalde vorm tot ons gekomen. Hooft laat blijken op de hoogte te zijn van de

(14) Ik ben het eens met de opmerkingen van W.A.P. Smit, die hij maakt in zijn 'Vierde deel "Geschiedenis letterkunde der Nederlanden"', *Nieuwe Taalgids* XLII (1949), p. 192 v.v. Het gevaar voor eerverlies en ondergang door de hartstocht der minne, dat de mens bedreigt, is primair. Secundair is pas: oorlog en geweld; zucht naar rijkdom en macht voeren de mens naar de ondergang.

(15) Bij de bespreking van de mogelijke enscènering van de première hoop ik steun voor deze opvatting te vinden.

eisen, die aan het klassieke treurspel gesteld werden[16]. Maar hij verwerkt niet ten volle de klassieke gegevens. Er is sprake van een treurspel (in het handschrift staat 'spel'), omdat het einde droevig is. De handeling besluit in feite met de moord op Achilles, terwijl aan het einde van het vijfde bedrijf Aiax sterft. Hooft verdeelt de stof (naar we nog zullen zien, geput uit de klassieke literatuur) over vijf bedrijven, zij het, dat het vijfde bedrijf moet worden beschouwd als een naspel. Op grond hiervan moet gezegd worden, dat er toch een zekere eenheid van handeling is. Men kan voorts bezwaarlijk veronderstellen, dat de gebeurtenissen uit het spel in één etmaal kunnen gebeuren, hoewel dat niet helemaal uitgesloten kan worden. De eenheid van tijd was geen onontbeerlijke zaak voor de klassieke toneelschrijver, evenmin als de eenheid van plaats. In 'Achilles en Polyxena' speelt de handeling zich strikt genomen, niet op één plaats af. Wel zou men kunnen zeggen: de stad Troje, het bos, het slagveld en het kamp van de Grieken zullen in werkelijkheid niet al te ver uit elkaar gelegen hebben. Klassiek is het gebruik van koren. Merkwaardig is evenwel, dat de koren in de bedrijven één, twee en vier niet aan het slot staan en dat twee koren het vijfde bedrijf besluiten met een beurtzang. Wel zijn de koren, zoals bv. bij Seneca, gewijd aan ernstige onderwerpen betreffende morele en staatkundige kwesties. Opmerkelijk is vervolgens de vertoning van de gevechten met het verminken van gesneuvelde krijgers. Gruwelijke gebeurtenissen werden doorgaans in een verslag verwerkt, dat verteld werd door een bode.

In 'Achilles en Polyxena' wordt deze klassieke norm niet gehanteerd. De boodschapper Automedon heeft een beperkte rol. Zoals we hierna zullen zien, spelen voornamelijk aanzienlijke personages mee, die één overheersende karaktereigenschap hebben. De statische karakters werden als normaal ervaren, omdat ze gebruikt werden om de strekking van een stuk te laten zien. Klassiek, en wellicht geïnspireerd door Seneca, is het

(16) Informatie over toneeltheorieën, die in het begin van de 17e eeuw bekend waren (toen Hooft zijn eerste spel schreef), kan men vinden o.a. in:
J.A. Worp, *De invloed van Seneca's treurspelen op ons tooneel* (Amsterdam 1892).
E. Brinckschulte, *Julius Caesar Scaligers kunsttheoretische Anschauungen und deren Hauptquellen* (Bonn 1914).
A.G.v. Hamel, *Zeventiende-eeuwsche opvattingen en theorieën over litteratuur in Nederland* ('s Gravenhage 1918).
P.C. Hooft, *Baeto*, ingeleid en met aantekeningen voorzien door Dr. F. Veenstra (Zwolle 1954). Hiervan vooral de inleiding.
L.v.d. Boogerd, *Het Jezuïetendrama in de Nederlanden* (Groningen 1961).

gebruik van kernachtige spreuken in de dialoog (bv. de vss. 151, 164, 208, Daar-goôn in 303, 342, eerste helft van vs. 449, eveneens van vs. 623, 858, 915-916, 940, 941, 1009, 1010, 1014, 1022, 1023, 1259-1260, 1400, 1825-1826, 1835-1836). Hooft gebruikt alleen stichomythie in de vss. 937 v.v. In de 'Achilles en Polyxena' komt geen 'deus ex machina' voor, zoals dat in het klassieke toneel nogal eens voorkwam.

Hooft kan beschouwd worden als een vernieuwer, omdat hij - hoewel niet consequent - klassieke normen hanteert. Modern zijn ook de Italiaanse stanza-vorm in een rei uit het tweede bedrijf (vs. 420 v.v.) en het sonnet, waarmee de vijfde scène van het vierde bedrijf begint (vs. 1043 v.v.). Dat wil niet zeggen, dat er in de 'Achilles en Polyxena' geen traditionele rederijkerselementen aan te treffen zijn. Gewezen kan worden op de rondeelvorm in de vss. 1233 v.v.. Het rijmschema in de vss. 1031 t/m 1036 is gekunsteld. Binnenrijm zit in de vss. 153 en 192, in de vss. 1325 en 1326 dubbelrijm.

Samenvatting

De kern van het spel wordt vooral naar voren gebracht in het slotkoor: Sterfft u begeert, so derffdij niet (vs. 1836). Het spel wordt volledig beheerst door het verlangen van Achilles Polyxena de zijne te mogen noemen. Zijn begeerte leidt - na de mislukte onderhandelingen - tot een belangrijk motief in het spel: de strijd. Patroclus wordt gedood en gewroken. De aanslag op Hector versnelt de ondergang van Achilles.

Het thema van het stuk wordt nogmaals uitgewerkt in een naspel: het debat tussen Aiax en Ulysses. De redestrijd beoogt tevens de herinnering aan de gestorven held levend te houden.

De vorm die door Hooft voor zijn spel is gebruikt wordt bepaald door een aantal eisen, die aan het klassieke treurspel gesteld werden. Daarnaast treffen we nog een aantal rederijkerselementen in het stuk aan.

III. Personages

We zullen trachten een beschrijving van de karakters te geven, waarbij we uitgaan van wat de personages zelf zeggen en van wat over hen in het spel gezegd wordt.

Bij de Trojanen spelen van de vrouwen Polyxena en Hecuba de belangrijkste rol. *Helena* treedt alleen op bij de muurschouw aan het begin van het tweede bedrijf en *Andromache* bevindt zich in het gezelschap van Pryamus, dat Hectors lijk afsmeekt. Zij moet medelijden opwekken als

Hectors weduwe, die achterblijft met de kleine Astianax, en ze helpt Pryamus.

Hector lijkt een trotse krijger te zijn. Hij wijst hooghartig Achilles' voorstel af en doet een brutaal tegenvoorstel. Zijn toespraak vóór de strijd is dapper, wekt op tot strijd en hoont de Grieken. In zijn krijgslust gaat hij te ver en schendt het lijk van Patroclus. Hoewel hij zich zeer zelfverzekerd gedraagt, vertrouwt hij toch niet alleen op eigen kracht, getuige het feit, dat hij Penthesileia een dankoffer gaat brengen na afloop van de strijd tegen de Grieken.

Over de Trojaanse krijgslieden *Aeneas, Antenor* en *Deïphobus* valt niets te zeggen; behalve dan, dat de laatste onder het slaken van ironische opmerkingen helpt Achilles te vermoorden. Van *Paris* wordt alleen bekend, dat hij door Achilles en de Grieken gehaat wordt en dat hij degene is, die de list voor de aanslag op Achilles in elkaar zet. Paris wordt daarbij gedreven door een ongebreidelde wraakzucht, die gevoed wordt door de dood van Hector. *Pryamus* tracht hem te weerhouden van een oneervol wapenfeit. De oude Trojaanse vorst maakt een zeer menselijke indruk. Hij kan echter niet op tegen het enthousiasme voor de list van Paris. De bedenkingen van de oude koning krijgen tenslotte geen schijn van kans, als zijn vrouw *Hecuba* het plan van Paris krachtig ondersteunt. Hiermee is de rol van Hecuba bepaald. Bij de uitvoering van de list speelt *Polyxena* een belangrijke rol. Men heeft wel eens gemeend, dat de houding van Polyxena dubbelhartig was, gezien haar woorden tot Achilles vlak voor het plegen van de aanslag. Dit zou een zwakte zijn in de karaktertekening[17]. Het lijkt mij echter bezwaarlijk anders te kunnen dan dat Polyxena de ware reden van haar aanwezigheid verzwijgt.

Werkt ze terecht aan de list mee en komt dit in voldoende mate tot uiting? Ik dacht het wel. Immers, Achilles zegt zelf al, dat zij hem haat. Ook al zegt hij dit in een wanhopig soort verliefdheid, Polyxena is kennelijk niet op hem gesteld (vs. 52). Bovendien is ook Automedon van mening, dat zij Achilles meer kwaad dan goed zal doen (vs. 85). Als zij zich voor de voeten van Achilles werpt in het derde bedrijf, gebeurt dat niet, omdat ze verliefd op hem is, maar om ervoor te zorgen, dat Achilles het lijk van

(17) A. Kluyver, 'De geschiedenis van Achilles en Polyxena bij Hooft', *Verspreide opstellen* (Den Haag 1929), p. 114 v.v. Ook in *Verslagen en Mededelingen der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen*, afd. Letterkunde, IVe Reeks, no. 11 (Amsterdam 1912), p. 294 v.v.

Hector terug geeft. Vervolgens wil ze de brief van Achilles niet lezen. De reden hiervoor kan men duidelijk vinden in de vss. 919 v.v.: ze wil nog liever dood zijn, dan dat ze de slavin van de moordenaar van haar broer is. Het is daarom niet verwonderlijk, dat ze op geen enkele manier tegen het plan van Paris in verzet komt. Daarmee is overigens niet beweerd, dat haar karakter sterk getekend is. Meer weten we niet van haar.

Onder de Grieken signaleren we allereerst *Automedon*. Zijn karaktereigenschappen komen niet duidelijk tot uiting. Hij gedraagt zich als een trouwe dienaar. Tweemaal geeft hij een eigen mening weer: hij verwacht weinig van de liefde van Achilles voor Polyxena en hij beschouwt het afwijzen van Achilles' voorstel door Hector als een ongunstige zaak voor zijn meester. Behalve door Automedon wordt Achilles ook terzijde gestaan door een aantal officieren. Over *Diomedes* valt niets te zeggen. *Aiax* verleent in de eerste vier bedrijven steun aan Achilles en moedigt hem aan tot strijd. In het vijfde bedrijf komt hij naar voren als een man van daden, vrijwel uitsluitend graag bereid tot vechten om daarmee zijn doel te bereiken. Is *Ulysses* in het vijfde bedrijf een bekwaam redenaar, die prat gaat op zijn sluwheid en trouw aan Achilles, in de rest van het stuk zien we hem als een hard onderhandelaar tegen Pryamus en zeer begaan met het lot van Achilles. Over *Nestor* kan niets anders gezegd worden dan dat hij een zeer milde indruk maakt. Hij heeft medelijden met Pryamus, wil hem niet laten knielen en adviseert als eerste het lijk van Hector terug te geven. *Menelaus* en *Agamemnon* zien we niet helder voor ons getekend. Menelaus is Achilles tot steun en zet hem aan tot strijd. Hetzelfde geldt voor Agamemnon, die daarnaast een kloeke toespraak tot het Griekse leger houdt vóór de strijd.

Het optreden van *Achilles* wordt volledig bepaald door zijn liefde voor Polyxena. Die liefde is onmogelijk, omdat ze een Trojaanse is en gehecht aan haar broers Paris en Hector, die door Achilles zeer sterk worden veracht. Het compromisvoorstel van Achilles wordt dan ook afgewezen, hetgeen bij Achilles resulteert in een woedende reactie. Toch moet hij door anderen (Menelaus en Agamemnon) aangezet worden tot strijd. De wraakneming op Hector berust wel op eigen initiatief, als hij het bericht van Automedon ontvangt, dat de kans daarvoor gunstig is. Tegenover Pryamus gedraagt Achilles zich afwijzend, maar na beraad met enkele van zijn officieren en na de confrontatie met Polyxena vervult hij de wens van de Trojaanse vorst. Het is begrijpelijk, dat hij Polyxena niet wil aanvaarden in ruil voor het lijk van Hector, hoewel hij daar later spijt van heeft, evenals van de wraakneming op Hector. Maar men bedenke zich,

dat deze gedachten ontstaan uit vrees de liefde van Polyxena niet te zullen kunnen krijgen. Hooft heeft met Achilles een tragische held willen scheppen, die ten onder gaat aan zijn zwakheid: de rusteloze begeerte naar een onmogelijke liefde.

Goed beschouwd is de karaktertekening der personages niet overtuigend. De meer ondergeschikte figuren staan ons zeer wazig voor ogen, terwijl de belangrijke personages gedreven worden door één gedachte, die niet aan verandering onderhevig is. Er zit totaal geen ontwikkeling in de karakters. Zo moet óns oordeel luiden. Maar we moeten ons wel realiseren, dat aan karakters van personages andere eisen werden gesteld in de zeventiende eeuw. Het publiek in Hoofts dagen was gewend aan personages met één allesoverheersende karaktereigenschap. De strekking van het spel stond centraal en de karakters waren daaraan ondergeschikt.

IV. Enscenering

In het begin van hoofdstuk II werd vastgesteld, dat een toneelstuk een innerlijke en een uiterlijke handeling kent. De innerlijke handeling is vastgelegd in de spanningsstructuur van het verloopsplan. Onder de uiterlijke handeling verstaan we de dingen, die op het toneel te zien en te horen zijn. We zullen ons trachten voor te stellen, hoe de première van 'Achilles en Polyxena' geweest kan zijn. Hooft moet als toneelschrijver ongetwijfeld rekening hebben gehouden met de mogelijkheden die het theater van zijn tijd hem bood.

Bij een beschrijving van de première maken we gebruik van verschillende bronnen:

1. Hoewel we zeer weinig afweten van de praktische toneelsituatie, waarin Hooft gewerkt heeft, kunnen we in die richting informatie zoeken[18].

(18) Over het theater van omstreeks 1600 kan men informatie vinden bij: B. Albach, *Duizend jaar toneel in Nederland* (Bussum 1965).
H.J.E. Endepols, *Het decoratief en de opvoering van het Middelnederlandsche drama volgens Middelnederlandsche toneelstukken* (Amsterdam 1903).
W.H.M. Hummelen, 'Het speeltoneel van het Wit Lavendel', *Handelingen van het dertigste Nederlands filologencongres*, gehouden te Leiden op woensdag 10 en donderdag 11 april 1968 (Groningen 1968), p. 78 v.v.
W.H.M. Hummelen, 'Typen van toneelinrichting bij de rederijkers', *Studia Neerlandica* 2 (1970, tweede nummer), p. 51 v.v.
Fr. W.S.v. Thienen, *Het doek gaat op*, Deel I (Bussum 1969).
G.R. Kernodle, *From art to theatre* (Chicago-London 1964, vierde druk)
J.A. Worp, *Geschiedenis van het drama en het toneel in Nederland* Deel 1 (Groningen 1904). Daarnaast het in noot 5 genoemde werk van Worp.
C.N. Wybrands, *Het Amsterdamsche tooneel van 1617-1772* (Utrecht 1873).

2. De toneeltekst zelf kan ons verder helpen of juist voor vragen plaatsen. In de toneeltekst onderscheiden we de directe regieaanwijzingen en daarnaast de mono- en dialogen, die ons misschien inlichtingen kunnen verschaffen over een mogelijke enscenering.

Als het doek opgaat, is het toneel schaars verlicht (vss. 14 t/m 25). Er is een stadsmuur zichtbaar (zie vs. 87 en de daaropvolgende regie-aanwijzing ‘Wacht op de Muer’) aan de ene kant van het toneel. De tweede plaats van handeling, die aangegeven wordt, is de tent van Achilles (vs. 75 en vs. 132). Die tent moet tegelijkertijd met de stadsmuur op het toneel aanwezig zijn geweest, omdat Automedon zich na het aanhoren van Hectors boodschap regelrecht naar Achilles begeeft (vss. 132 t/m 148). Tenzij men het spel midden in het bedrijf onderbreekt, is er geen tijd voor een decorwisseling. Blijkens het vierde bedrijf zal tussen die beide plaatsen het woud van Apollo gedacht moeten worden. Hiervoor kunnen echte bomen en struiken gebruikt zijn. In dit decor komt Achilles op en spreekt zijn openingsmonoloog. Wanneer Achilles Automedon naar Troje's muur zendt, trekt hij zich waarschijnlijk in zijn tent terug (vs. 78). Het wordt lichter (vs. 87). Onzichtbaar voor het publiek zullen aan de zijkant van het podium wel meer kaarsen en vetpotten aangestoken zijn. Op de muur staat een wachter (regie-aanwijzing na vs 87), die Hector waarschuwt. Even later komt Hector op de muur (regie-aanwijzing na vs. 90) en deelt Automedon zijn tegenvoorstel mee. De Trojaan trekt zich daarna terug (regieaanwijzing na vs. 132).

Automedon spoedt zich naar de tent van Achilles. Na zijn wraakzuchtige monoloog zal Achilles weer in zijn tent zijn gegaan, waarna het koor optreedt. Na het koor, dat muzikaal begeleid kon worden, is Troje's muur nog op het toneel (regie-aanwijzing na vs. 266), evenals Achilles' tent (vs. 226). Achilles komt naar buiten, als hij Menelaus en Agamemnon hoort komen. In zijn gesprek met hen vertelt hij iets over het uiterlijk van Polyxena (vs. 239 v.v.): ze heeft blond, welriekend haar, gesierd met een haarband. Daarenboven heeft zij sneeuwwitte en tedere handen. Men bedenke, dat in de dagen van Hooft de rollen van vrouwen door mannen werden gespeeld!

In het tweede bedrijf maakt Hooft gebruik van het feit, dat er twee plaatsen van handeling op het toneel zijn. De regie-aanwijzingen na vs. 267 geven te kennen, dat Hecuba, Helena, Andromache, Astianax en ook Polyxena op de stadsmuur van Troje verschijnen. Pryamus, Paris, Deiphobus, Aeneas en Antenor bevinden zich op de begane grond. Zij bereiden zich voor op de komende strijd tegen de belegeraars. Aan de andere

zijde van het toneel maken de Grieken zich gereed. Beide partijen spreken over elkaar. Helena wijst Aiax en Diomedes aan en de tweede Aiax, die een helm draagt (vss. 278, 280, 281). In vs. 282 meent Pryamus Menelaus te herkennen, hetgeen door Helena in vs. 287 bevestigd wordt. Menelaus wordt door Ulysses aan zijn mantel getrokken (vs. 288). Zij merkt ook Patroclus op, die Achilles een groet brengt (vs. 293). De Trojanen luisteren vervolgens naar de rede van Agamemnon, die daarbij wijst naar de oorzaak van de oorlog, de vrouwen op de muur (vs. 317 v.v.). Nadat Hector zijn mannen toegesproken heeft, begint de strijd. Zonder enige twijfel hebben de toeschouwers een spektakelscène voorgeschoteld gekregen. Er gebeurt veel op het toneel, als we de regie-aanwijzing na vs. 360 mogen geloven. Er wordt flink gevochten. Er valt in elk geval één slachtoffer: Patroclus. Bovendien wordt het lichaam van Patroclus geschonden door de zeer krijgslustige Hector. Hoe dat op het toneel weergegeven zou kunnen zijn is niet bekend. De Grieken heroveren na een fel gevecht het lichaam van Patroclus, maar zij worden weer verdreven, zodat de Trojanen zich triomfantelijk binnen hun veste terug kunnen trekken: wellicht is dat gebeurd door een in de stadsmuur aanwezige poort. Het slagveld moet in de nabijheid van het woud van Apollo geweest zijn.

Na het optreden van de rei vertonen de Grieken zich op het toneel met het lichaam van Patroclus (regie-aanwijzing na vs. 388): de wraakneming op Hector gaat worden voorbereid.

Als zich dat heeft afgespeeld, geeft Achilles opdracht het lichaam van Patroclus weg te dragen (vs. 412). Iedereen verdwijnt van het toneel om hout te gaan sprokkelen voor de crematie van Patroclus. Nu kan weer een koor optreden. Na de rei komt Automedon gehaast op om te zeggen, dat zich een goede gelegenheid voordoet om Hector te doden. Achilles en de op het toneel aanwezige soldaten aarzelen geen moment.

De nu volgende regie-aanwijzing is zeer interessant: ‘Griecken binnen. Hector aan d'ander sijde wt. Achilles op sijn hielen’ (na vs. 476). Er staat, dat de Grieken afgaan. Hector komt aan de andere zijde van het toneel op en Achilles sluipt achter hem aan! Dat kan alleen maar, als Achilles onzichtbaar voor de toeschouwers achterlangs het toneel is gelopen; of achterlangs een gordijn, dat het speelvlak in tweeën verdeelt.

Er volgt nu weer een spektakelscène. Hector wordt gedood, terwijl hij vergezeld wordt door meerdere soldaten (regie-aanwijzing na vs. 480). Achilles geeft bevel het lichaam van Hector te schenden, maar of en hoe het publiek dat heeft zien gebeuren, is niet duidelijk.

In het derde bedrijf begeeft het Trojaanse gezelschap zich naar het

Griekse kampement (in de vss. 501 en 503 wordt over ‘gaan’ gesproken). Men zal wel vanaf de muur vertrokken zijn. Achilles heeft zich op enige afstand van zijn manschappen opgesteld (vs. 530). Hij moet Polyxena hebben herkend, die zich blijkens de regie-aanwijzing na vs. 510 in de Trojaanse delegatie bevindt: voor de toeschouwers brengt dit een extra element van spanning met zich mee. Hoe zullen Polyxena en Achilles op elkaar reageren? Pryamus maakt tot tweemaal toe een voetval voor de Grieken om het lichaam van zijn zoon terug te kunnen krijgen (vs. 516, toneelaanwijzing na vs. 530) en valt zelfs in zwijm (regie-aanwijzing na vs. 564). Achilles bespreekt het verzoek van Pryamus met zijn veldheren, die terzijde staan opgesteld (vss. 609-610). Vervolgens valt ook Polyxena hem schreiend te voet (toneelaanwijzing na vs. 630, vss. 653-654). Achilles wijst haar af als krijgsgevangene en vervult de wens van Pryamus in ruil voor kleding en goud, hetgeen door Automedon wordt weggedragen. Pryamus moet weer opstaan van Achilles en krijgt voedsel aangeboden, dat door Automedon gehaald wordt. Daarna verwijdert iedereen zich van het toneel, zodat weer een koor op kan treden.

In het vierde bedrijf heeft Achilles spijt van het feit, dat hij Polyxena heeft laten gaan. Hij stuurt dan Automedon met een brief naar Troje. Terwijl Automedon zich naar de Trojaanse muur begeeft, piekert Achilles hardop verder, totdat hij zich tenslotte terugtrekt in zijn tent (vs. 872). Paris leest de brief van Achilles (op of bij de muur?). Een bode vertrekt naar Achilles' tent om hem te verzoeken naar ‘Apolloos wout’ te komen. In die tussentijd treedt weer een koor op. Vervolgens begeeft Achilles zich naar het midden van het toneel, naar het woud van Apollo, en wacht daar ongewapend (vs. 1041) op Polyxena en haar hofdames[19].

Tijdens hun ontmoeting springen dan Paris en Deïphobus te voorschijn om Achilles op verraderlijke wijze om het leven te brengen. Op een tekening van Pieter Quast zien we Paris vanachter een gordijn komen. Het is niet duidelijk, of dit gordijn ook het struikgewas van het woud van Apollo moet voorstellen of dat het alleen bedoeld is om het verbergen van Polyxena's helpers mogelijk te maken. Afgezien nog van het feit, of door Quast een impressie van een toneelvoorstelling is vastgelegd![20]. Verleidelijk is het wel te denken aan de situatie, waarbij Hector aangevallen

(19) Ten onrechte veronderstelt D'Angremond, dat onder ‘hoff’ de broers van Polyxena begrepen moeten worden. Zie vs. 934.

(20) Zie ook A. Heppner, ‘Pieter Quast en P.C. Hooft’, *Maandblad voor beeldende kunsten* XIV (l937), p. 370 v.v.

werd door Achilles! En daarmee weer aan te nemen, dat het speelvlak d.m.v. een gordijn in een voor- en een achtertoneel gesplitst kon worden.

Bij de analyse van de innerlijke handeling van het vijfde bedrijf heb ik reeds aannemelijk trachten te maken, dat Achilles en het tragische noodlot, dat hem trof, centraal stonden. Wanneer we nu in de tekst van het vijfde bedrijf speuren naar aanwijzingen, die ons een beeld kunnen geven van de enscenering, dan komen we niet veel tegen. Maar er zijn enkele zinsneden, die een veronderstelling mogelijk maken, welke gecombineerd kan worden met de analyse van het verloops-plan.

Ulysses spreekt over ‘dese wapens’ (vs. 1411), ‘dees prijs’ (vs. 1417) en ‘dees wapens’ (vs. 1450). De aanwijzende voornaamwoorden kunnen niet in verband gebracht worden met de tekst. Het ligt nu voor de hand te veronderstellen, dat de wapenrusting zelf aangewezen wordt, zodat die zichtbaar op het toneel aanwezig heeft moeten zijn. Nog duidelijker blijkt dit uit de woorden van Nestor in de vss. 1687-1688:

> Daerom dees Princen u dees hooch geachte prijsen,
> Ulysses, tot een loff en tot een loon toewijsen.

Ik meen dus, dat in het vijfde bedrijf de wapenrusting van Achilles - het twistpunt van twee officieren - op het toneel te zien is geweest. Misschien liggend, hangend aan een staak of zelfs als een essentieel onderdeel van een tableau vivant, dat in rederijkersspelen een gebruikelijk element was. In een dergelijke voorstelling kan het graf van Achilles, dat genoemd wordt in een rekening van de Nederduitse Academie, een rol gespeeld hebben(21). In ieder geval moet de wapenrusting een centrale plaats hebben ingenomen om de gedachtenis aan Achilles op eervolle wijze ook uiterlijk gestalte te geven. De vermoedelijke enscenering wijst derhalve ook op de functie, die het vijfde bedrijf moet hebben gehad: een naspel ter ere van Achilles, de tragische held.

De enscenering van Hoofts eerste spel is in de eerste vier bedrijven simultaan van aard: drie plaatsen van handeling zijn tegelijkertijd naast elkaar aanwezig op het toneel, waarbij men dient te bedenken, dat het slagveld later gebruikt moet worden als Apollo's woud. Wellicht is daarbij gewerkt met een gordijn, dat het speelvlak in twee helften heeft verdeeld. Het is niet zeker te zeggen, of na het vierde bedrijf het decor is veranderd. De hier beschreven toneelopbouw is gebaseerd op een traditionele toneelconventie uit de middeleeuwen. Dit zou kunnen wijzen op een vroeg ont-

(21) De tekst van die rekening is te vinden in: Wybrands, p. 44. Daar wordt het graf van Achilles genoemd, maar niet in relatie tot een of ander spel.

staan van Hoofts eerste spel; misschien vóór zijn reis naar Italië, waar een decor van naast elkaar gelegen plaatsen van handeling toen niet meer in zwang was.

In Hoofts eerste spel is te constateren, dat Hooft rekening houdt met de toneelconventies van zijn tijd. Met name in het tweede bedrijf, waar het publiek op levendige wijze op simultaan toneel vergast wordt. Bij de opvoering zijn geen toneelmachinerieën nodig. Daarnaast is opmerkelijk, dat spektakelscènes (de gevechten) uitgebreid op het toneel gebracht worden.

V. Bronnen en invloeden

De vraag naar de bronnen, waaruit Hooft geput kan hebben voor de 'Achilles en Polyxena', is reeds verschillende malen behandeld. De eerste van de onderzoekers, die zich met dat probleem hebben bezig gehouden, is Worp. Hij wijst op parallellen in de 'Ilias' van Homerus, in toneelwerk van Seneca ('Troades', 'Hercules Oetaeus' en 'Agamemnon') en in de 'Metamorphoses' van Ovidius(22). Polak acht de invloeden van het werk van Seneca niet groot en noemt 'Achilles en Polyxena' een zeer zelfstandige bewerking van de 'Troades'(23). Dat Hooft het werk van Petrarca en Ariosto kent, als hij zijn eerste toneelstuk gaat schrijven, wordt zeer aannemelijk geacht(24). Het speuren naar mogelijke bronnen verloopt succesvol voor Kluyver. Hij vindt de stof, die door Hooft gebruikt moet zijn, in het werk van Dictys Cretensis, 'Ephemeridos belli Troiani' (boek III) en van Dares Phrygius, 'Historia de Excidio Troiae'(25). D'Angremond gaat in zijn proefschrift dieper in op de tot dan toe verkregen resultaten van het bronnenonderzoek(26).

(22) Worp, *Geschiedenis*, Deel I, p. 250.
Worp, *Seneca's invloed*, p. 92 v.v.
We vermelden hier stelling VII, die behoort bij het proefschrift van F. Veenstra, *Bijdragen tot de kennis van de invloeden op Hooft* (Assen 1946): 'Het hoofdstuk in J.A. Worp, *De invloed van Seneca's treurspelen op ons tooneel* (Amsterdam 1892) geeft een onvolledig beeld van de invloed van Seneca tragicus op het werk van de drost'.

(23) H.J. Polak, 'Seneca Tragicus', *De Gids*, IV, 10 (1892), p. 64 v.v. en p. 301 v.v.

(24) Zie noot 8.

(25) Zie noot 17.

(26) Men zie vooral het tweede hoofdstuk: 'Analyse, in verband met de bronnen' in Th. d'Angremond, o.c., p. 14 v.v.

In de eerste twee bedrijven volgt Hooft de tekst van Dictys tamelijk nauwgezet en in het derde bedrijf zelfs op de voet. Het gesprek tussen Achilles en Hector in het eerste bedrijf heeft Hooft iets eenvoudiger voorgesteld dan het is weergegeven bij Dictys. Ook vertelt Dixtys direct aan zijn lezers, wanneer Achilles verliefd werd op Polyxena, terwijl Hooft dit laat zeggen door Automedon in de tweede scène van het eerste bedrijf (vs. 97 v.v.). De eerste scène van het tweede bedrijf laat de muurschouw van de Trojanen zien: vanaf de stadsmuur kijken ze naar de Grieken, die zich voorbereiden op de komende strijd. Hooft baseert zich hier niet op Dictys, maar geeft een vrije bewerking van dezelfde scène in het derde boek van de 'Ilias'. In de 'Ilias' meent Agamemnon, dat de strijd verloren is, maar in het toneelstuk hebben zijn woorden juist een sterk aanmoedigend karakter. Bovendien worden in de 'Ilias' Aeneas en Deïphobus niet genoemd, alsmede de figuur die de daden verricht, welke in het spel toegeschreven worden aan Antenor en Aeneas.

Het koor bezingt in de vijfde scène van het tweede bedrijf de vriendschap. Hooft heeft hier wellicht tevens inspiratie opgedaan bij 'De Amicitia' van Cicero. Behalve de strikte navolging van Dictys in het derde bedrijf kan gewezen worden op overeenkomstige passages in de 'Troades' van Seneca (vss. 489 t/m 404, 503 t/m 510 zijn terug te vinden bij Seneca). Ook het koor in de derde scène van het vierde bedrijf is bewerkt naar Seneca.

Het vierde bedrijf is niet gebaseerd op Dictys, maar op Dares. D'Agremond verklaart de overgang naar een andere bron aldus: bij Dictys onderneemt Pryamus hernieuwde toenaderingspogingen, die bij Dares van Achilles uitgaan. In de weergave van Dares neemt Achilles dus een belangrijker plaats in. Voor Hooft is dat gunstig, omdat Achilles nu eenmaal de hoofdpersoon in het spel is. Hooft volgt Dares na in de eerste, tweede, vierde en vijfde scène van het vierde bedrijf. Hierbij moet wel aangetekend worden, dat bij Dares Achilles pas een jaar na de dood van Hector verliefd wordt op Polyxena en dat de moord op Achilles wordt voorbereid buiten medeweten van Polyxena. In de toneelversie moest Polyxena wel medeplichtig zijn om haar nog een keer op te laten treden. Het koor in de derde scène is deels een bewerking van de 'Agamemnon' van Seneca.

Dares moet in de zesde scène van het vierde bedrijf weer plaats maken voor Dictys.

Voor de redevoeringen van Aiax en Ulysses in het vijfde bedrijf kan als bron het dertiende boek van de 'Metamorphoses' van Ovidius aangenomen worden.

D'Angremond wijst voorts op de mogelijkheid, dat Hooft kennis genomen kan hebben van de ‘Wellevenskunste’ van Coornhert. Bovendien las Hooft de ‘Essais’ van Montaigne en hij moet het werk van Lipsius gekend hebben (‘De Constantia’, over de gelijkmoedigheid, en ‘De Politica’, over de eisen, die aan een goede vorst gesteld moeten worden). In de geschriften van Montaigne en Lipsius wijst Veenstra veel parallelplaatsen aan, die overeenkomen met versregels uit de ‘Achilles en Polyxena’[27]. Hooft heeft dus veel gewerkt naar het voorbeeld van Dares en Dictys, alsmede Ovidius en Seneca, maar hij kan ook veel gedachten en uitspraken gebruikt hebben, die bekend waren in zijn tijd of die hij elders heeft gelezen.

VI. Verantwoording en uitgaven

De eerste uitgave van ‘Achilles en Polyxena’ dateert van 1614 en vond plaats buiten voorkennis van Hooft. De volledige titel luidt aldus: ‘P.C. Hoofts, Achillis en Polyxenas Treurspel. Met Ayax en Ulysses Reden-Strijdt. Tot Rotterdam, Voor David Iacobsz van Hakendover, Boecverkooper uit Westnieulant. Anno 1614.’ Deze tekst bevat nogal wat slordigheden in de spelling van namen. Woorden worden vergeten, zelfs een aantal versregels ontbreekt. Over de tweede druk (1620) kan niet veel anders gezegd worden: ‘P.C. Hoofts Achillis en Polyxenas Treur-Spel. Met Ayax en Ulisses Reden-Strijdt. 't Amsteldam, By Ian Ianssen, Boeckverkooper op 't water in de Pas-Kaert. 1620’. De derde druk pretendeert een vernieuwde uitgave te zijn, maar we hebben te maken met een vrijwel ongewijzigde herdruk van de editie van 1614: ‘P.C. Hoofts oude Tooneelspeelen. Behelzende Achilles en Polyxena. Theseus ende Ariadne. Nooit te vooren zo gedrukt. Te Leiden, By Pieter van der Eyk. MDCCXXXIX.’ Deze tekst wordt opnieuw uitgegeven door Bilderdijk: ‘P.C. Hoofts gedichten, met ophelderende aanteekeningen van Mr. W. Bilderdijk. Te Leyden, bij L. Herdingh en zoon. MDCCCXXIII’. Het spel is te vinden in deel II, p. 243 v.v. en de aantekeningen zijn afgedrukt in deel III, p. 283 v.v..

Bilderdijk wijt een aantal onjuistheden in de tekst aan het feit, dat het spel ten behoeve van de opvoering uitgeschreven is in afzonderlijke rollen: ieder personage wordt voorzien van zijn eigen tekst (zie ook het voorbericht bij ‘Granida’). Een aantal van die teksten is samengevoegd, wellicht zijn zelfs fragmenten opgetekend uit het geheugen van de spelers.

(27) Veenstra's dissertatie wordt genoemd in noot 22.

De editie van Bilderdijk wordt gevolgd door die van Leendertz: ‘P.C. Hooft, *Gedichten*. Eerste volledige uitgave gedeeltelijk naar des dichters eigen handschrift, met aantekeningen van P. Leendertz Wz. (Amsterdam 1871)’. Leendertz baseert zich op de tekst van 1614 en brengt daarin naar eigen inzicht verbeteringen aan. Zijn uitgave wordt in 1899-1900 herdrukt: geheel herzien, opnieuw bewerkt en vermeerderd door Dr. F.A. Stoett (zie noot 1). Stoett kon gebruik maken van mededelingen van Kalff[28]. Hieruit bleek, dat zich een handschrift van Hoofts eerste spel bevond te Berlijn onder de titel ‘P.C. Hoofts spel van Achilles ende Polyxena’. Die tekst zal ouder zijn dan 1614, omdat het onwaarschijnlijk is, dat een handschrift vervaardigd wordt, nadat een druk is verschenen. We hebben hier met de oudste en meest nauwkeurige versie te doen, hoewel er af en toe wel een fout in zit. Dat het handschrift door Hooft zelf is geschreven, is niet waarschijnlijk. De verbeterde uitgave van Stoett wordt gebruikt door Th. d'Angremond in zijn dissertatie (genoemd in noot 7). Alleen geeft D'Angremond enkele malen een aangepaste versie, als hij het metrum wil behouden. Hij heeft het handschrift i.v.m. oorlogsomstandigheden niet uitgebreid kunnen raadplegen.

Voor de hier aangeboden tekst heb ik gebruik mogen maken van een fotocopie van het handschrift van ‘Achilles en Polyxena’. Ik dank hierbij Drs. P. Tuynman, die mij, namens de Hoofdredacteur van de Commissie voor de Uitgave van het Verzamelde Werk van P.C. Hooft, in staat gesteld heeft de copie te raadplegen. Op die copie baseer ik de tekst van deze uitgave. Dat betekent, dat onregelmatigheden in het metrum aanwezig blijven. De y voorzien van een bovenliggend streepje is geïnterpreteerd als ij, maar gehandhaafd in namen van personen.

Is er sprake van een storende fout in het handschrift, dan wordt deze hersteld aan de hand van de eerste druk en vermeld in een aantekening. De interpunctie is op eigen inzicht tot stand gekomen, daarbij steunend op het werk van Leendertz, Stoett en D'Angremond.

Het voorbericht van de drukker (1614) wordt hier volledigheidshalve aan de tekst toegevoegd.

Voor de aantekeningen bij de tekst, die een toelichting moeten geven voor de al dan niet beginnende studenten en MO-cursisten, heb ik natuur-

(28) G. Kalff, ‘Een nieuw handschrift van Hooft en een onuitgegeven tooneelstuk van Spieghel’, *Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde* XI (1892), p. 261 v.v.

lijk gebruik gemaakt van de uitgaven van Leendertz, Stoett en D'Angremond, al zal ik wel eens met hen van mening verschillen.

Mijn bijzondere dank gaat uit naar Dr. A.J.J. de Witte en Prof. Dr. C.A. Zaalberg, die zo vriendelijk waren de copie na te kijken. Zij hebben veel waardevolle opmerkingen gemaakt.

Voorschoten, februari 1972.

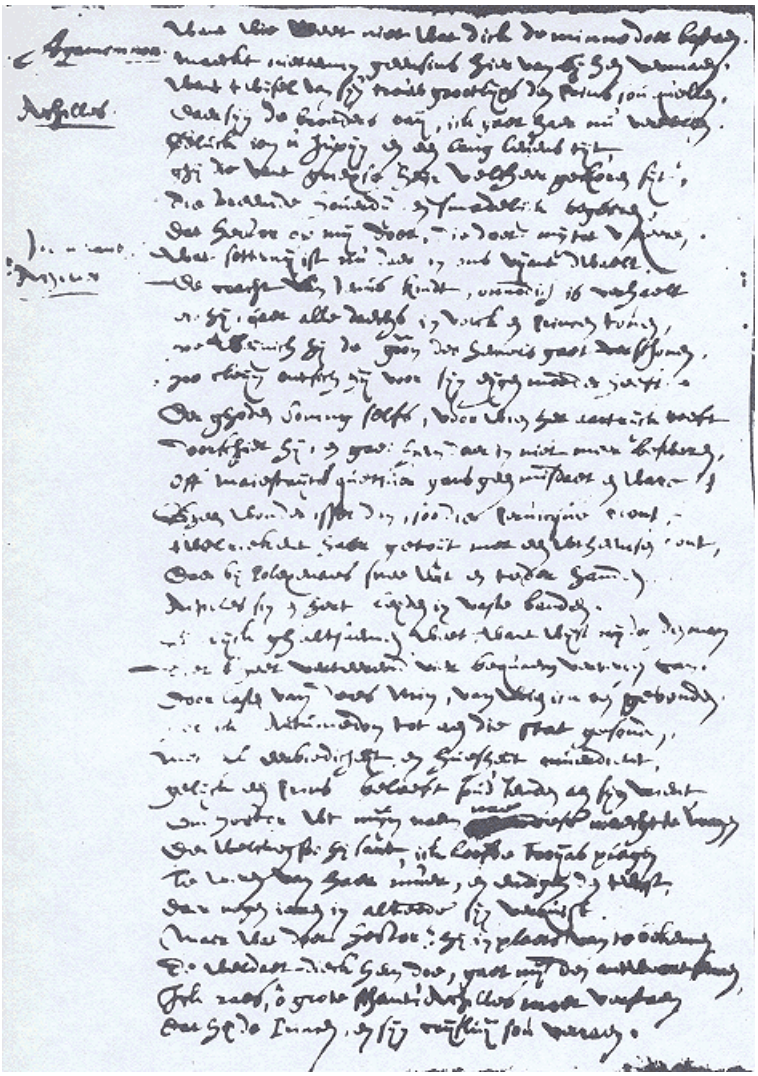

Fragment van het Berlijnse handschrift (vss. 223 t/m 256). Zie paragraaf I i.v.m. vs. 240.

P.C. Hoofts
spel van
‘Achilles en Polyxena’

Namen der Persoonen.

2 Chooren:

Griecken	Achilles
	Agamemnon
	Menelaus
	Nestor
	Ulysses
	Diomedes
	Aiax
	Automedon
	Patroclus stom
Troyanen	Polyxena
	Pryamus
	Hecuba
	Hector
	Andromache
	Paris
	Helena
	Aeneas
	Antenor
	Deïphobus
	Astianax stom

Den Drucker tot den Leser.

[1] Beminde Leser, nademael de Konst van Reden-rijck in ons lieve[1]
[2] *Vaderlandt* zeer bloeyende opgaet, ende met zulcke kracht ende[2]
[3] snellicheyt oprijst, dat elck reed'lievend' hert hem met verwonderinge[3]
[4] daer in verblijdt, dies te meer, om dat de Gheesten van onsen teghen-[4]
[5] woordighen tijt inde Konst van Reden-rijck wederom oprechten de[5]
[6] zuyvere Nederduytsche tael: in welcke oprechtinghe den Autheur
[7] deses Treurspels niet de minste en is, maer de meeste, naer het oordeel[7]
[8] van veel treffelijcke verstandighe menschen, zoo dat ick niet en heb[8]
[9] konnen naerlaten dit teghenwoordighe Treurspel van *Achilles* en[9]
[10] *Polyxena* door den Druc gemeen te maken, eensdeels om de over-[10]
[11] groote vloeyentheyt vande Poëtsche dichten, ten anderen om de
[12] heerlijcke leeringhen ende sententien die den Autheur hier in aenwijst,[12]
[13] ende hoe naectelijck hy hier af-beelt de begheerlijckheyt des men-[13]
[14] schen, ende de veranderinghen van dien, alsoo dat hy ons die naecte-[14]
[15] lijck in een Tafereel afghebeeldet heeft: om ten kortsten te zegghen,
[16] synen naem brenght mede tghene hy is, ende waer toe hem de[16]
[17] *Nymphen* ghestelt hebben, te weten, te wesen *'t Hooft* vande *Poëten*[17]
[18] t'onsen tijden, zoo dat de *Musen* die drymael dry in ghetale zijn,
[19] door haren bode *Fama* hem hebben doen voeren door gantsch *Neder*-[19]

1 *nademael:* omdat
2 *opgaet;* opkomt
3 *reed'lievend:* Het WNT geeft alleen een betekenis die uit 1685 is, nl. ‘de kunst van het debatteeren beoefenend’. Hier misschien: taalbeheersing en taalkunst liefhebbend; *hem:* zich
4 *dies:* daarom; *de Gheesten:* de rederijkers
5 *oprechten:* verheffen
7 *niet... en:* niet; *de meeste:* de voornaamste
8 *treffelijcke:* voortreffelijke
9 *naerlaten:* nalaten; *dit teghenwoordighe:* het hier aanwezige
10 *gemeen:* openbaar
12 *heerlijcke:* voortreffelijke; *sententiën:* uitspraken; *aenwijst:* verkondigt
13 *naectelijck:* onbewimpeld, onverholen; *de begheerlijckheyt:* het fel begeren
14 *veranderinghen van dien:* de veranderingen ten gevolge hiervan (nl. van het fel begeren); *alsoo dat:* zodat
16 *waer toe:* tot wat
17 *Nymphen:* muzen; *ghestelt:* bestemd
19 *haren:* hun

[20] *lant;* zoo dat meer dan billick ende recht is, dat de ghene die *Fama*[20]
[21] met haer gheluyt heeft wacker gemaect ende oock eenich werck des-
[22] selven *Hoofts* aen den dach ghekomen is, dat oock dese uytnemende
[23] Bloeme aen synen Krans ghevlochten werde. Verhopende dat den[23]
[24] Autheur deses wercx, my mynen arbeyt ende kosten van dit Treurspel[24]
[25] int licht te gheven, ten besten nemen zal, ghelijck ick wel weet dat alle
[26] konstlievende herten daer in een vermaken scheppen zullen. *Vaert*[26]
[27] *wel*.

[D'Eerste handeling]

D'Eerste handeling, Eerste wtcomen

Achilles, Automedon

Achilles
Calchas Thestorijdes, als ghij u ghinct vermeten[1]
Van Troijens ondergang der goden wil te weten,[2]
Haa, weijnich wist ghier van, als ghij voorsaijde, dat[3]
Wij negen Jaren langh voor de Troijaense stat
Toebrengen souden met verdriet en commer, maar[5]
Verwinnen t' godloos volck int tiend' en laeste Jaer.[6]
Want was den val nabij van Troijas hooge wallen,[7]
Door wiens hant soude dien als door Achilles vallen?[8]
Calchas, waert ghij in het waerseggen soo geleert,

20 *dat:* dat het; *recht:* rechtvaardig; De volgende passus moet misschien aldus gelezen worden: zodat het meer dan billijk en rechtvaardig is - omdat iemand Fama's geluid heeft opgewekt en omdat van die niemand (nl. Hooft) al werk verschenen is - dat ook deze uitnemende bloem etc.
23 *werde:* moet worden; *Verhopende:* Erop vertrouwende
24 *van:* om
26 *vermaken:* genoegen
1 *Thestorijdes:* zoon van Thestor; nl. Calchas, de waarzegger in het Griekse leger voor Troje; *als:* toen; *u ghinct vermeten:* durfde beweren
2 *van:* met betrekking tot
3 *ghier:* gij er; *als:* toen; *voorsaijde:* voorspelde
5 *Toebrengen:* doorbrengen
6 *Verwinnen:* overwinnen
7 *was nabij:* zou nabij zijn
8 'dien' verwijst naar 'wallen'; *Achilles:* Achilles' hand

Ghij sout Achilles val hebben gepropheteert!
Achilles val, seg ick, en door Achilles sterven
Der Griecken onderganck en endelijck bederven![12]
Tgemeene volck, die daechs met arbeijt sijn beswaert,[13]
Ontlast de nacht, die mij de grootste onrust baert.[14]
De goden, moe gedanst, sijn lang te rust gegaen;[15]
Elck na sijn lust, behalven de verliefde Maen,[16]
Die, bleeck door groote Min, onmoghlijck te vercouwen,[17]
Stilswijgent truert met haer vergulde staetjoffrouwen.[18]
De Griexse princen slapen sonder achterdacht,[19]
En stoute crijsluij, iae, een groot deel van de wacht.[20]
Achilles can alleen op bed noch bulster dueren;[21]
Achilles moet alleen daechs en des nachts besueren[22]
De groote cracht des Mins. Sijt ghij de selve man,[23]
Die corts Neptunus soon in enen slach verwan?[24]
Ghij, die nu gaet bij nacht t' troijaense velt duer wandelen,[25]
Niet eens te letten op de wacht en t' svijandts handelen,[26]
Niet om t' voornemen van haer hulpers te bespien,[27]

12 *endelijck bederven:* beslissende dood
13 *Tgemeene volck:* het gewone volk; ‘sijn’ correspondeert met het enkelvoudige ‘volck’. Geen overeenstemming in getal tussen onderwerp en gezegde vindt men vaak in het geval dat het onderwerp een collectivum is (Stoett, Syntaxis, par. 205). Dus: dat overdag met arbeid is belast.
14 *baert:* te voorschijn brengt
15 Naar renaissancistische opvattingen konden de goden dansen. In de klassieke oudheid was dit niet mogelijk. In de Stoïcijnse zienswijze werden hemellichamen - zo ook hier - vereenzelvigd met goden.
16 *na:* naar; De Maan was verliefd geraakt op Endymion.
17 *te vercouwen:* koel te maken
18 *vergulde staetjoffrouwen:* sterren
19 *princen:* vorsten; *sonder achterdacht:* onbekommerd
20 *stoute crijsluij:* dappere soldaten
21 *bulster:* strozak; *dueren:* het uithouden
22 *alleen:* eenzaam
23 *de selve:* dezelfde
24 *verwan:* versloeg; *corts:* kortelings; *Neptunus soon:* nl. Cycnus. Deze kwam in het begin van de Trojaanse oorlog om het leven. Als Achilles spreekt is de strijd reeds negen jaar oud (zie vs. 70), vandaar dat ‘corts’ hier merkwaardig is.
25 *t' troijaense velt:* de vlakte voor Troje
26 *Niet eens te letten:* niet eens om te letten
27 *haer:* hun; *hulpers:* de Aziatische hulptroepen van de Trojanen

Gelijckt een Capijteijn betaemt staechs toe te sien,[28]
Waer Troijens muren swackst en lichts sijn om te crencken,[29]
Maer om de schoonheijt van u, Juffrou, t' overdencken!
Achilles, t' is een schant; ghij, die waert corteling[31]
Van Troijen meer ontsien dan enich ander ding;[32]
Die t'svijants bloedich heijr en Hector dede grouwe,[33]
Wijct die voor een, voor een, voor een Troijaense vrouwe?
Polyxena, k' heb noijt u broeders ijet geacht,[35]
Maer u manieren hooch sijn van een ander cracht,[36]
U teder schoonheijts glans, een oorspronck van mijn smerten,
U edel hues gelaet, bespringt de hooge herten[38]
Gans op een ander wijs als t' mannelijck gewelt
Den stouten crijsluij doet in het bestoven velt.[40]
Lichamelijcke crijch, verwin van volck en rijcken,[41]
En d' oorloch vant gemoedt malcander niet gelijcken.[42]
Wie deet den Hercules oijt nutte wederstant?[43]
Omphale compt en neempt sijn wapens wt de hant,[44]
Die mette vrouwen const de spille draijen leerde,[45]
Die ganse rijcken corts het onderst boven keerde![46]
Maer alst u wille was, Cupido, grote Ghodt,
Dat ick oock werden most in uwe min versot,[48]

28 *Gelijckt:* gelijk het; *capijteijn:* bevelhebber; *staechs:* voortdurend
29 *swackst en lichts sijn om te crencken:* het zwakst en gemakkelijkst om te beschadigen
31 *waert:* werd
32 *Van:* door; *ontsien:* gevreesd; *enich ander ding:* iets anders
33 *t'svijants:* des vijands; *dede grouw:* afschrok, tot gruwel was
35 *Versta:* Polyxena, ik heb nooit enige achting voor uw broers gehad
36 *u manieren hooch:* uw voorname houding
38 *hues:* hoofs; *bespringt de hooge herten:* valt de edele harten aan
40 *stouten crijsluij:* dappere soldaten; *in het bestoven velt:* op het slagveld
41 *verwin:* het overwinnen
42 *malcander niet gelijcken:* lijken niet op elkaar
43 *den Hercules:* Hercules; *nutte:* nuttige
44 Hercules was de slaaf van Omphale, de koningin van Lydië. Hij bediende voor haar het spinnewiel alsof hij een vrouw was.
45 ‘die’ is het relativum bij ‘hant’ in vs. 44 (dit geldt ook voor ‘die’ in vs. 46); *mette:* met de; *const:* kunst; *spille:* weefklos aan het spinnewiel
46 *corts:* in korte tijd
48 *Versta:* dat ik ook verdwaasd moest worden in de door u veroorzaakte liefde.

Hoe onderwerpt ghij niet aen sulcken vrou mijn sinnen,[49]
Die 'ck sonder achterdeel der Griecken mochte minnen?[50]
Waerom maect ghij mij slaeff van mijne vijandin,[51]
Die mij so dootlijck haet als ick haer hertlijck min?[52]
In wat manier sal nu Achilles troost verwerven,[53]
Die, soo hijt niet en crijcht, moet troost-gebreckich sterven?[54]
Wat sal ick dan? Te hulp aen die van Troijen gaen?[55]
De Princen, die ick swoer, verlaten en verraen?[56]
Want hoe sal Pyramus sijn dochter kunnen geven
Aen eenen, die hem staet na eer, nae lant, nae leven?[58]
De Goden jonnen ons wat beters. Hoe? daer sijn[59]
Wel ander middelen, niet oneerlijck voor mijn.[60]
Automedon!

Automedon
Mijn heer.

Achilles
Terstont moet ghij gaen binnen[61]
De stat den outsten soon van Priamus gaen vinnen.[62]
En segt hem wt mijn naem: Achilles wensch hem, dat
Hij lang voorspoedich leeff tot welvaert van sijn stat.[64]
Daer nae verhaelt hem, wat ick om sijn suster lije.[65]
Indien hij in den noot mij daer mee wil verblijen,[66]

49 *Hoe:* waarom
50 *achterdeel der Griecken:* nadeel voor de Grieken; *mochte minnen:* zou kunnen beminnen
51 *Ghij:* Cupido (zie vs. 47)
52 *hertlijck:* met hart en ziel
53 *In wat manier:* hoe; *sal:* moet
54 *die:* nl. Achilles; *hijt:* hij het (nl. de troost); *troost-gebreckich:* troosteloos
55 *sal:* moet; *die van Troijen:* de Trojanen
56 *Prinsen:* vorsten; *die ick swoer:* wie ik trouw zwoer
58 *die hem staet na:* die het gemunt heeft op zijn...
59 *jonnen:* mogen gunnen
60 *oneerlijck:* onterend
61 *gaen binnen:* binnentreden
62 *den outsten soon etc.:* om de oudste zoon van Priamus op te gaan zoeken.
64 *leeft:* moge leven
65 *wat ick.... lije:* welk verdriet ik lijd
66 *daer mee:* met Polyxena

Ick sal de Griecken van het oorloch aff doen staen,[67]
De Princen en het volck altsaemen scheep doen gaen,[68]
En t' Argos tot haer vrou en clene kinders keeren,[69]
Die, t' sijn al negen iaer, haer wedercoompst begeren.[70]
Indien hij mij voldoet en laet mijn wens geschien,[71]
Op dees manier alleen is t' ongeluck te vlien,[72]
Dat Troijas hovardij van godt heeft te verwachten.[73]
U bootschap wel wilt doen, en ras te keren trachten.[74]
En brengt mij twijffelachtig antwoort in mijn tent.[75]

Automedon

Ick gae terstont, mijn heer, daer ghij mij heenen sent.
Tes wonder, dat d' aldergroothertichst capitaijnen,[77]
De mannelijckste mans, hun selven soo verkleijnen,[78]
Dat sij haer eel vernuft en overgrote geest,[79]
Die van een ijder wert verwondert en gevreest,[80]
Dick onderworpen aen een vrouwe slecht en teeder.[81]
Bryseis was het laetst, Polyxena' ist nu weder.[82]
De cloeckste jongeling, die nu het aertrijck draecht,
Was slaeff van sijn slavin; nu is hijt van een maecht,[84]

67 *Versta:* ik zal de Grieken op doen houden met de oorlog
68 *Princen:* vorsten
69 *haer:* hun; *keeren:* doen terugkeren
70 *t' sijn al:* reeds gedurende; *haer wedercoompst begeren:* verlangen naar hun terugkomst
71 *voldoet:* genoegdoening geeft
72 *vlien:* ontwijken
73 'godt' staat vreemd, omdat het enkelvoud een christelijke achtergrond suggereert. Beter is 'de goden'.
74 *Versta:* Doe uw boodschap goed en tracht snel terug te zijn.
75 *twijffelachtig antwoort:* het (nu nog) onzekere antwoord
77 *Tes wonder:* het is vreemd. (De volgende woorden moeten als een terzijde worden opgevat. Automedon spreekt voor zich heen, als hij op weg gaat naar het kampement der Grieken. De muur van Troje blijft een deel van het decor)
78 *mans:* mannen; *hun selven:* zichzelf; *verkleijnen:* kleineren
79 *eel:* edel; *vernuft:* verstand
80 *van:* door; *wert:* wordt; *verwondert:* bewonderd
81 *Dick:* vaak; *slecht:* simpele
82 Briseïs was de geliefde slavin van Achilles. Agamemnon ontnam haar aan Achilles. Om die reden ontstond een hevige twist tussen beide mannen.
84 *hijt:* hij het

Die hem voorseker met meer plagen wenscht beladen[85]
Als Xanthus visschen heeft en t' bos van Ida blaeden.[86]
Het daecht te met en ick ben aen de mueren schier.[87]

1. Handeling. 2. Wtcomen

Wacht op de Muer

Wacht
Wies daer?

Automedon
De Coning van Tessalijen sent mij hier,[88]
En moet mijn bootschap niet dan Hector selfs wtleggen.[89]

Wacht
Indien ghij wat vertoeft, men salt hem aen doen seggen.[90]

Automedon tot Hector op de muer.

Automedon
Grootmoedich Prins, die sijt u 'svaders rijck pijlaer,[91]
Sonder wiens rechter hant de stat lang t' onder waer,
De soon van Thetis, die snel loopt al hadt hij wijecken,[93]
Die sent mij wt het heijr van de geleersde Griecken,[94]
En wenscht u, dat ghij lange leeft en tegelijck
Geluckelijck beschermt u out toecomend Rijck.[96]

85 *beladen:* te beladen
86 *Xanthus:* rivier bij Troje; *Ida:* berg bij Troje
87 *het daecht te met:* het wordt weldra dag; *schier:* aanstonds
88 *wies:* wie is
89 Overspannen samentrekking (zie Stoett, Syntaxis, par. 5g); *selfs:* zelf
90 *vertoeft:* wacht; *aen doen seggen:* bekend maken
91 *Grootmoedich Prins:* edelmoedige vorst; *u 'svaders rijck pilaer:* een steunpilaar van het rijk van uw vader
93 *die snel loopt al hadt hij wijecken:* die snel loopt alsof hij vleugels had. Achilles werd vaak ‘de snelvoetige’ genoemd.
94 *geleersde:* gelaarsde
96 *geluckelijck:* voorspoedig; *u out toecomend Rijck:* het u van ouds (op grond van traditie) toekomend rijk

t' Sint dat u moeder laest de godt van Delos eerde[97]
Met kostel offerant, en Troijens heijl begeerde,[98]
En dat Polyxena met haer ten outaer quam,[99]
Ontstack den helt sijn hert met sulcken heten vlam,[100]
Dat lijeft tot jacht en crijch, dien hij te voren eerde,[101]
Altsaem in teeder lijefd' van dees Princes verkeerde.[102]
Al ander oeffening geslagen wt sijn sin,
Doet niet dan maelen in sijn ongemeeten min,[104]
In welcke lijefd' hij wenscht genietend te volharden
Tot dat vant lichaem sal sijn siel geschieden werden,[106]
Loont hem Polyxena maer met gelijcke brant.[107]
Nu staet het gans geluck van Troijen in u hant:[108]
Indien gh' Achilles niet van haer en gaet versteecken,[109]
Hij sal de griecken van de mueren op doen breecken;
So blijft u vader out en broeders in haer loff,[111]
En achter 't tiende jaer salt edel rijcke hoff[112]
Van Pryamus in fluer noch blijven en verblijen,[113]
Dat swaerlijck wert gedraeijcht van vele prophesijen.[114]

97 *t' Sint dat:* sedert; *de godt van Delos:* Apollo
98 *kostel:* kostelijke; *begeerde:* verlangde
99 *dat = t' sint dat:* sedert; *ten outaer:* naar het altaar
100 *den helt sijn hert:* het hart van de held
101 *crijch:* strijd
102 *Altsaem:* gezamenlijk; *van:* voor
104 *Doet niet:* doet hij niets; *maelen:* mijmeren; *ongemeeten:* oneindige; *min:* liefde
106 *geschieden werden:* gescheiden worden
107 *Versta:* Mits Polyxena hem met gelijk liefdesvuur beloont
108 *staet in:* bestaat in
109 *gaet versteecken:* verstoken laat blijven
111 *blijft:* blijven; *in haer loff:* in hun eer
112 *achter:* na; *salt:* zal het; *edel rijcke hoff:* edele en machtige hof
113 *fleur:* bloei; *verblijven:* verheugd zijn
114 *swaerlijck:* met kracht; *wert:* wordt; *gedraeijcht:* bedreigd; *van:* door; *prophesijen:* in de verzen 705 v.v. wordt gewag gemaakt van een droom, die Hecuba gehad heeft. Het wordt echter niet duidelijk, hoe Automedon hiervan op de hoogte gekomen kan zijn.

Hector

Ick wens den Mirmidoischen Prins groot van gemoet[115]
Sijns lijffs genieting tot vergelding van sijn groet.[116]
Achilles ick beloof mijn suster te vereeren,[117]
Indien hij 't griexse heijr niet wil terug doen keeren,
Maer levrent in ons macht en helpent selfs verslaen,[119]
Dat niemant over blijff diet mach vertrecken gaen,[120]
Dat Griecken nimmermeer dees aenslach en mach prijsen;[121]
Off Atreus neven selffs den wech ter hellen wijsen.[122]
Die doden met sijn hant, tot voorstant van ons saeck,[123]
En eeren troijen met een hooch verdiende wraeck.
Indien hij een voldoet van beyde dese dingen,[125]
Soo gaet hij alle die oijt troost van Lieffd ontfingen[126]
Te boven in geluk, en crijcht mijn suster cuijs,[127]
Laomedons geslacht, vant out en edel huijs[128]
Van Dardanus wt Jovis godlijck saet gesprooten.[129]
Aldus sij werden mach van hem alleen genooten,[130]
Maer op geen ander wijs wint hij dees teeder maecht.
Dies tot sijn tente keert, en hem dit antwoort draecht.[132]

Gesproken hebbende gaet binnen Hector.

115 *den Mirmidoischen Prins:* Achilles, koning der Myrmidonen (een Thessalische volksstam, die ook naar Troje vertrokken was); *groot van gemoet:* edelmoedig
116 *sijns lijffs ghenieting:* het genot van zijn leven
117 *te vereeren:* ten geschenke te geven
119 *levrent in:* het overleveren aan; *helpent:* het helpen; *selfs:* zelf
120 *dat:* opdat; *blijff:* blijve; *diet mach vertrecken gaen:* die het kan vertellen
121 *dat:* zodat; *Griecken:* Griekenland; *nimmermeer en:* nooit; *mach:* kan
122 Hier geeft Hector de tweede mogelijkheid (zie ook vs. 142). *Versta:* of indien hij de Atriden zelf de weg naar de hel (zie vs. 118) wil wijzen. Agamemnon en Menelaus worden meestal beschouwd als de zoons van Atreus. Soms ook als ‘neven’ = kleinzoons (zie ook vs. 226).
123 *voorstant:* steun
125 *voldoet:* volbrengt
126 *So:* dan; *van:* door
127 *mijn suster cuijs:* mijn kuise zuster
128 *geslacht:* nazaat
129 *Jovis:* Jupiters
130 *Versta:* Op die manier alleen kan zij door hem worden genoten
132 *dies:* derhalve; *draecht:* brengt

Automedon

Spijtijge tijding sal dit voor Achilles wesen.[133]
De wont int t' hoge hert is so niet te genesen.[134]
Die nummer t' winnen socht dan ridderlijck, soud' hij[135]
Sijn lust soecken te boeten door verraderij?[136]
Ick weet wel, dese smaet van Hector sal hem quellen.
Ick sal hem niettemin het gansche stuck vertellen.[138]

1. Handeling. 3. Wtcomen

Achilles

Automedon, wat nieus? brengt ghij ons goet geluck?
Wat antwoort Hector? Hoe? vertelt mij t' ganse stuck!

Automedon

Hector, een oorsaeck meest van alder griecken schaden,[141]
Wil, dat ghijt leeger off de Princen sout verraden:[142]
Hun levren t' ganse heijr, en helpent moorden fel,[143]
Off senden met u hant d' Atrijden nae den hel.[144]
En doet ghij geen van beij, en slaat sijn eijsch geen acht,
Ghij sult Polyxena tot uwen loon verwerven.[146]
Dan, doet ghij geen van beij, en slaat sijn eijsch geen acht,[147]
So set sijn suster vrij (seyt hij) wt u gedacht.[148]

133 *Spijtijge tijding:* 'n krenkend bericht
134 *hoge hert:* trotse hart
135 *Versta:* Die nimmer trachtte te winnen dan op een ridderlijke wijze, zoals het een ridder betaamt
136 *soecken te boeten:* trachten te bevredigen
138 *sal:* moet; *het gansche stuck:* de hele zaak
141 *een oorsaeck meest:* de voornaamste oorzaak
142 *ghijt:* gij het; *Princen:* vorsten
143 *hun:* de Trojanen; *levren:* overleveren; *helpent moorden fel:* het meedogenloos helpen vermoorden
144 *u:* uw; *nae:* naar
146 *tot uwen loon:* als uw beloning
147 *dan:* maar
148 *vrij:* gerust

Achilles

Hoe nu verwaende Prins? de moedichts van de greecken[149]
Durfft ghij die van verraet (ô sot hovaert) aanspreecken?[150]
Verwaentheyt ongegront schaet niemant dan haer heer.[151]
Mijn ongemeten hert, dat niet en acht dan eer,[152]
Soud' die stellen ter neer, en laten sich verwinnen[153]
Van Venus blinde kindt, en t' onversichtich minnen?[154]
In geen manier, al most ick derven schoon mijn vrow![155]
Voor wellust gaet mijn eer, mijn eer hangt aen mijn trow.[156]
Dees hant (ick sweert de goôn) sal u ter hellen stueren,[157]
Dees hant (ick sweert de goôn) vernielen sal u mueren,
Dees hant (ick sweert de goôn) sal binnen corten tijt
Gevancklijck leijden t' pandt, daer ghij dus trots mee sijt.[160]
Sijt ghij van godlijck saet, gelijck men gaet versieren,[161]
Die min dan menschlijck sijt, en meer gelijct de dieren,[162]
Van laech gemoedt, niet waert noch datment acht off eert?[163]
Hoement meer heusheyt doet, hoe dat het meer begeert.[164]
Een edel hooch gemoedt meer dan gemeensche sinnen[165]

149 Achilles spreekt tot Hector, die niet aanwezig is
150 *ô sot hovaert:* o krankzinnige overmoed; *die:* de moedigste der Grieken wordt hier bedoeld; *van... aanspreecken:* met... lastig vallen
151 *Verwaentheyt:* vermetelheid; *haer heer:* hem, die haar (de vermetelheid) bezit
152 *mijn ongemeten hert:* mijn verheven gezindheid; *niet en acht:* nergens acht op slaat
153 *Versta:* Zou dat (hart) de eer verlagen en zich laten overmeesteren
154 *Van:* door; *Venus blinde kindt:* Cupido; *blinde:* dwaze; *onversichtich:* onvoorzichtig
155 *most:* moest; *derven:* missen; *al... schoon:* al... ook
156 *Versta:* boven wellust gaat mijn eer, mijn eer is afhankelijk van mijn trouw (nl. aan de Atriden).
157 Deze regel ontbreekt in het handschrift en is hier afgedrukt naar de eerste druk; *ick sweert de goôn:* ik zweer het bij de goden
160 *t' pandt:* nl. Polyxena; *daer ghij trots mee sijt:* op grond waarvan gij hoogmoedig bent
161 *gaet versieren:* verzint
162 *min:* minder
163 *Van laech gemoedt:* onedel
164 *Versta:* hoe meer men het gemoed blijken van heusheid geeft, des te meer begeert het
165 *gemeensche:* gewone

Laetet hem nummermeer in heusheyt overwinnen.[166]
O vreemde brant des Mins! so lichtlijck men wel spreect[167]
Van u te bluschen wt, gelijcmen u onsteect,
Maer swaer ist inder daet u wt het hert te scheijen.[169]
En t' swaerste dat ghij hebt in u ist lang verbeijen.[170]
O, die met u gesicht beschaemt de Sonne claer,
Elck wr t' sint ick u sach dunct mij wel duijsent iaer.[172]
ô Venus! geeft mij raet in mijn verwarde sinnen.[173]
Verschoont indien ick sot laster de wijse minne![174]
Jivoren aengesicht, soo ghoddelijck geteelt,[175]
Jae schoonder als het schoonst, dat schoonheijt sich voorbeelt,[176]
Alleen van godts geslacht, cieraet van onse tijen,[177]
Cupidoos hoochste roem, al Venus hoverdie![178]
Achilles, wel, hoe nu? ist dit dat u betaempt?
Ghij droecht een vrouwen cleet, als ghij ter oorloch quaempt,[180]
Door uwe moeders vrees, dat ghij alhier zou blijven.[181]
Nu gh'lijckt ghij niet int cleet, maar int gemoedt de wijven.[182]
Tot noch toe hebdij dan int oorloch cloeck gewrocht[183]
En menich strijtbaer helt gewapent omgebrocht,
Ontallick volck gedoot, en nae des crijchs manieren[185]
Den hel van borgers, en van spijs versien de dieren.[186]

166 *Laetet:* laat; *hem:* zich; *nummermeer:* nooit
167 *lichtlijck:* lichtvaardig
169 *scheijen:* verwijderen
170 *ist lang verbeijen;* is het lange wachten
172 *t' sint:* sedert
173 *verwarde sinnen:* verward gemoed
174 *Verschoont:* verontschuldig
175 *geteelt:* voortgebracht
176 *sich voorbeelt:* zich afspiegelt
177 *Alleen van godts geslacht:* uitsluitend van goddelijke afkomst
178 *Al Venus hoverdie:* in elk opzicht Venus' trots
180 *als:* toen; Achilles' moeder trachtte haar zoon aan de strijd tegen Troje te onttrekken door hem als meisje verkleed te verbergen. Dit vanwege een orakelspreuk, die Achilles' vroege dood voorspelde (zie ook vs. 1426 v.v.).
181 *door:* vanwege; *uwe moeders vrees:* de vrees van uw moeder; *blijven:* sterven
182 *wijven:* vrouwen
183 *cloeck gewrocht:* dappere daden verricht
185 *Volck:* ontelbare soldaten (zie ook vs. 145); *nae des crijchs manieren:* naar de aard van de oorlog
186 *Versta:* Achilles heeft de onderwereld van zielen voorzien en de wilde dieren van aas.

Tot noch toe hebdij dan meer nae t' verhart gevecht[187]
Dan enich capiteijn winteeckens opgerecht.[188]
Tot noch toe dan u naem verseekert voor het sterven[189]
Om met een sotternij dat alles te bederven?
d' Onsterfflijckheyt ws naems, daer ghij so veel om leet,
Met moeijt en arbeijt street, bestoven en besweet![192]
Hoe sijdij dus verkeert? al t' beestelijck leijt boven[193]
En 't godlijck van u aert verwonnen en verschoven.[194]
Achilles naem, daer elck met sulck ontsich van sprect,[195]
Sal die nu werden met verraderij bevlect?[196]
Ick sweert: in geen manier, maer sal gaen openbaren[197]
Hectors verwaentheijt sot, en 't ganse stuck verclaren[198]
Aen Atreus neven beij, diet aldermeest gaet aen.
Soo valt de trotse stadt, en blijft mijn eere staen.

1. Handelingh. 4e Wtkomen

Chooren

Choor 1.

O wonderlijcke strijt in ieuchdelijcke sinnen,[201]
Moeijlijck eergiericheijt, en sachte brant van minnen![202]
Wie van u beijden hier de grootste sijn van cracht,[203]
Besloot noijt sterfflijck mensch wel vast in sijn gedacht.[204]

187 *verhart:* hard
188 *winteeckens:* trofeeën
189 *verseeckert voor het sterven:* onsterfelijk gemaakt
192 *Met moeijt en arbeijt street:* met pijn en moeite om streed; *bestoven:* stoffig
193 *sijdij dus verkeert:* ben je zo veranderd; *beestelijck:* dierlijk
194 *verwonnen:* overmeesterd; *verschoven:* verworpen
195 *ontsich:* ontzag
196 *werden:* worden
197 *sweert:* zweer het; *in geen manier:* geenszins; maer (ick) sal etc.
198 *verwaentheijt sot:* dwaze trots; *'t ganse stuck verclaren:* de hele zaak uiteenzetten
201 *ieuchdelijcke sinnen:* het jeugdig gemoed
202 *moeijlijck;* lastige; *eergiericheijt:* eerzucht; *sachte brant van minnen:* aangenaam liefdesvuur
203 *sijn:* is
204 *Versta:* dat heeft nooit een sterveling nauwkeurig voor zichzelf bepaald

2.
Seer dickmaels windt de Min, en dicmael, ist niet wonder,[205]
Brengt d' eerst verwonnen eer weer sijn verwinner t' onder.[206]
De eer belooft een lust, daer niemandt aff en grijst,[207]
En t' geen de minnaer lieft, alleen de minnaer prijst.[208]

3.
Dat al de werrelt prijst, can niet veel waerdich wesen.[209]
Meer dunct mijn t' geen dat een off twee prijst waert gepresen.[210]
Ghewoont bedriechter veel, en ander redens schijn.[211]
d' Oprechte oordelaers ter werrelt selsaem sijn.[212]

4.
De Princen groots, waer in de volcken haer vertrouwen,[213]
Waer aen de werrelt hangt, altsaem aan d' eer haer houwen,[214]
En achten die veel meer dan al haer rijck en staet.[215]
Maer welcke Prins was noijt Cupidoos ondersaet?[216]

5.
Gheluckich is hij dan, diet hem niet laet verdrieten[217]
Te strijden voor sijn eer, en lijckwel mach genieten[218]
De gave van de Min. Maer sijn geluck is quaet,[219]
Diet nodich is dat hijt een om t' ander laet.[220]

205 *dickmaels:* dikwijls; *wonder:* wonderbaarlijk
206 *verwonnen:* overwonnen; *verwinner:* overwinnaar
207 *daer niemandt aff en grijst:* waar niemand een afschuw van heeft
208 *En:* maar
209 *dat:* wat; *al de werrelt:* heel de wereld = iedereen; *waerdich:* waard
210 *waert gepresen:* waardig geprezen te worden
211 *Ghewoont:* gewoonte; *en ander redens schijn:* en anderen door de schijn van verstand
212 *Oprechte:* eerlijke, betrouwbare
213 *Princen:* vorsten; *waer in de volcken haer vertrouwen:* in wie de volkeren vertrouwen stellen
214 *Versta:* Van wie de wereld afhankelijk is, houden zich tezamen aan de eer
215 *haer:* hun; *rijck en staet:* rijkdom en aanzien
216 *ondersaet:* ondergeschikte
217 *diet:* die het; *hem:* zich; *verdrieten:* tegenstaan
218 *en:* maar; *lijckwel:* evenwel; *mach:* kan
219 *quaet:* slecht
220 *diet:* voor wie het; *hijt:* hij het

1. Handelinge. 5e. Wtcomen

Menelaus. Agamemnon. Achilles.

Menelaus
Dattet Autumedon te kennen geeft, wel goet is,[221]
Hoe wel dat Thetis soon eerlijck en hooch van moet is.[222]
Want wie weet niet, wat dick de minne doet bestaen.[223]

Agamemnon
Maeckt niettemin geensins hier van bij hem vermaen,[224]
Want twijfel van sijn trouw grootlijxs den Prins sou quellen.[225]

Achilles
Daer sijn de broeders baij, ick gaet haer nu vertellen.[226]
Geluck ion u Jupijn en een lang levens tijt,[227]
Ghij, die vant griexse heijr veltheer gekozen sijt.[228]
De vreemde hoverdij en smadelijck begeeren,[229]
Dat Hector op mij doet, die doet mij tot u keeren.[230]

Menelaus
Wat sotternij ist nu, daer in ons vijant dwaelt?[231]

Achilles
De cracht van Venus kindt onnodich is verhaelt,[232]

221 Autumedon = Automedon
222 *hooch van moet:* fier
223 *dick:* vaak; *bestaan:* ondernemen
224 *vermaen:* een verwijt
225 *van:* aan
226 *de broeders baij:* de beide broers; *gaet:* ga het; *haer:* hun
227 *ion:* gunne; *Jupijn:* Jupiter; *een lang levens tijt:* een tijd van een lang leven
228 *van:* door; *heijr:* leger; *veltheer gekozen sijt:* tot veldheer gekozen bent
229 *vremde:* ongehoorde; *smadelijck begeeren:* het smadelijk beroep
230 *keeren:* wenden
231 *wat sotternij:* welke dwaasheid; *ist:* is het; *daer in:* waarin
232 *Venus kindt:* Cupido; *onnodich is verhaelt:* is onnodig in herinnering te brengen

Die hij gaet alle daechs in volck en Princen tonen:
Hoe weijnich hij de goôn des hemels gaet verschonen,[234]
Hoe cleijn ontsich hij voor sijn eijgen moeder heeft.[235]
Der ghoden Coning selfs, voor wien het aartrijck beeft,
Doorschiet hij, en gaet hem daer in niet meer beswaren,[237]
Off maiestaijts quetsuer gans geen misdaet en ware.[238]
Gheen wonder isset dan, soo de Peruicque blont,[239]
T' welriekent haar, getoijt met een wtheemsen vont,[240]
Daer bij Polyxenaes snee wit en teder handen,[241]
Achilles sin en hert leyden in vaste banden,[242]
Ghelijck gh' altsaemen weet, want wijst mij doch den man,[243]
Diet t' heet verteerend vier bequaem verbergen can.
Door laste van dees Min, van wien ick ben gebonden,[245]
Heb ick Autumedon tot aen de stat gesonden[246]
Met al eerbiedicheyt, en huesheyt onverdient,[247]
Ghelijck een Prins beleeft soud' senden aen sijn vrient,[248]
Om Hector wt mijn naem nae deese maecht te vragen.[249]
Den welcken soo hij sant, ick loofde Troijas plagen[250]
Te weren van haer muer, en endigen den twist,
Daer negen iaren in alreede sijn verquist.[252]
Maer wat doet Hector? hij, in plaets van te bekennen[253]

234 *gaet verschonen:* ontziet
235 *cleijn ontsich:* gering ontzag
237 *gaet hem daer in niet meer beswaren:* vindt daar even weinig bezwaar in
238 *Off:* dan of; *quetsuer:* schennis
239 *de Peruicque blont:* het blonde haar
240 *een wtheemsen vont:* de hoofd- of haarband, die karakteristiek was voor de Aziaten, de mitra.
241 *snee wit:* sneeuwwitte
242 *sin en hert:* verstand en hart
243 *doch:* toch
245 *door laste van:* vanwege de last van; *van wien:* door welke
246 Autumedon = Automedon
247 *Versta:* met al de eerbied en onverdiende hoofsheid
248 *een Prins beleeft:* een welwillend vorst
249 *nae:* naar
250 *Den welcken soo hij sant:* als hij haar zond; *ick loofde:* beloofde ik
252 *daer in:* waarmee
253 *bekennen:* erkennen

De weldaet dieck hem doe, gaet mij den antwoort sennen[254]
(Ick raes, ô grote schant!): Achilles moet verstaen,[255]
Dat hij de Princen, en sijn crijsluij sou verraen![256]

Agamemnon
Grootmoedich Coning, hoe? is Hector niet gesworen[257]
Ons vijandt totter dootç gaet ghij u daer aen storen?
Tracht nae een wreede wraeck; troost daer me t hooch gemoet;[259]
Wij sien, hoop ick, wel haest de stat onder de voet.[260]
Laet Hector dan alleen sijn suster u onthouwen.[261]

Menelaus
Polyxena met al d' ander troijaense vrouwen
Sal binnen corten tijt wel vallen in ons hant.
Waer toe het smeecken dan, oft ruijmen slecht met schant?[264]
Laet u een weynich tijts veel liever niet verdrieten
Dan t' geen ghij muecht met eer, met schande te genieten.[266]

[2e. Handelinge]

2e. Handelinge 1. Wtcomen

Priamus, Paris, Deiphobus, Aeneas, Antenor, op de muer Hecuba,
Helena, Polyxena, Andromache, Astianax.

T griexsche heijr passeert voorbij,
de troijanen rusten binnen toe om te slaen.[Regie-aanwijzing]

254 *De weldaet dieck' hem doe:* de gunst die ik hem bewijs; *gaet sennen:* stuurt, zendt
255 *verstaen:* horen
256 *Princen:* vorsten; *sijn crijsluij:* zijn (Achilles') soldaten; *sou:* zou moeten
257 *grootmoedich:* edelmoedige; *hoe?:* wat nu?; *gesworen ons vijandt totter doot:* onze gezworen doodsvijand
259 *Tracht:* streef; *nae:* naar; *me:* mee; *hooch:* edel
260 *wel haest:* zeer snel; *onder de voet:* onderworpen
261 *alleen:* slechts
264 *oft ruijmen:* het veld ruimen; *slecht:* gemakkelijk
266 *Versta:* Dan met schande te genieten, hetgeen gij zou kunnen genieten met eer
Regie-aanwijzing *passeert:* gaat; *slaen:* vechten

Antenor

Siet Jovis dochter daer, haer schoonheijts glants hoovaerdich![267]
Is oock dat aenschijn geen tien iarich oorloch waerdich?[268]
Aeneas, wat dunct u, gelijctse u moeder niet?[269]

Aeneas

Ick vind' seer wel besteet de commer en t' verdriet
Van dit ellendich rijck, so dickwils ick aenschouw
Het godlijck claer aenschijn van Paris edel vrouw.

Deiphobus

Mijn vrou en suster, die de griexse Princen kent,[273]
Ick bid' u, seyt ons wie dat sij, die daer ontrent[274]
Achilles met sijn pluijm so moedich compt getreden,
Dat het vast aertrijck druent onder sijn trotse schreden.[276]

Helena

Dat dees voor Troyen quam, grootmoedich prins, beclaecht![277]
De wacker Aiax ist, daer nae mijn broeder vraecht,[278]
De jonckste van de twee; die daer met hem schijnt twistich,[279]
Dats Diomedes, cloeck in slach en aenslach listich.
Dats d' ander Aiax, met den helm, van schoon gestalt.[278-281281]

Priamus

Mijn vrou en dochter, soot u niet te lastich valt,[282]

267 *Jovis dochter:* Helena. Zij was de dochter van Jupiter en Leda; *hoovaerdich:* fier
268 *oock:* soms
269 *u moeder:* Venus
273 *Mijn vrou en suster:* Mevrouw mijn zuster
274 *sij:* is; *ontrent:* in de nabijheid van
276 *vast:* sterke
277 *dees:* Aiax; *grootmoedich prins:* edele vorst
278 *daer nae:* naar wie
279 *schijnt twistich:* ruzie lijkt te hebben
278-281 In de Ilias komen twee personen voor met de naam Aiax: de zoon van Telamon en de zoon van Oïleus. Het is, hoewel Hooft dat suggereert, niet bekend, wie van de twee de jongste is.
281 'van schoon gestalt' is een bepaling bij Aiax
282 *Mijn vrou en dochter:* mevrouw mijn dochter; *soot:* als het

Noempt d' ander Princen me, ist Menelaus desen,[283]
Die man voor man vermaent, gelijckt schijnt aen sijn wesen?[284]

Helena

Mijn Heer, mijn Vader, laes! gekent hebt ghij hem wel
t' Sint hij hier als gesant was met sijn meegesel.[285-286]
Tis Menelaus, iaet, en die hem bij den cleede[287]
Trect, dats Ulysses selffs, die so veel moeijtens dede,[288]
Veijnsden sich selven sot, ploechde de dorre strant,[289]
Op dat men hem met vree soud' laten in sijn lant,[290]
Om sijn Penelope t' aenbidden en te vieren,[291]
Hoe wel de vrou en is maer van gemeen manieren.[292]
Dats Patroclus, die daer van vers Achilles groet.[293]
Dan siet, heer vader, wat daer Agamemnon doet.[294]

Agamemnon

Strijtbare mannen, die wt griecken sijt gevaren[295]
Om met u daden cloeck de werrelt te verclaren,[296]
Dat niemant trotste u met schaed' oijt off met schand'[297]
En ongewroocken bleeff van u verwinners hant.
Altsamen weet ghij, hoe dat Paris is gecomen
Tot Lacedemon, die mijn broeder heeft genomen[300]

283 *Princen:* vorsten; *me:* ook
284 *gelijckt:* gelijk het; *wesen:* manier van optreden
285-286 *gekent etc.:* Ge hebt hem maar al te goed herkent, omdat hij hier als gezant is geweest etc.
287 *iaet:* ja
288 *selffs:* zelf; *moeijtens:* moeite
Ulysses wilde de strijd tegen de Trojanen ontlopen en deed daarom of hij gek was geworden: hij ging het strand met een ploeg bewerken. Zijn list mislukte door het optreden van Palamedes, die Ulysses' zoontje voor de ploeg op de grond legde. Ulysses kon toen niet langer zijn krankzinnigheid veinzen.
289 *Veijnsden sich selven sot:* hield zich gek
290 *vree:* rust
291 *vieren:* eren
292 *van gemeen manieren:* van gewone, alledaagse soort
293 *van vers:* van verre
294 *dan:* maar
295 *griecken:* Griekenland; *gevaren:* vertrokken
296 *verclaren:* duidelijk te maken
297 *trotste:* trotseerde
300 *die etc.:* en hoe mijn broeder hem heeft genomen etc.

Beleefd'lijck in sijn huijs, tot welxs vergelding dat[301]
De valschen gast hem stal sijn huijsvrou en sijn schat.[302]
Daar t' recht is sijn de goôn, het recht is op ons sijde.[303]
Met dit betrouwen vast gaet ghij altsaem ten strijde.
Al hadden wij te slaen een yder tegens tien[305]
En t' recht was op ons sij, men mostse niet ontsien.[306]
Nu comen wij te velt, niet tegens verse crachten.[307]
Tien mannen tegens een hebdij niet te verwachten.
Gheen nieuwe vijandt ist, off daer ghij noijt me sloecht.[309]
Het is het selve volck, die binnen haer wallen suchten.[310]
t Sijn de troyanen, die binnen haer wallen suchten.[311]
Achilles, tis het heijr, dat ghij alleen deet vluchten.[312]
Tis, Aiax, t' selve volck van wien ghij met u swaert[313]
Alleene voor den brant de schepen hebt bewaert.[314]
Ghij griexse crijsluij vroom, die ver van wijff en kind'ren[315]
Troct om u vaderlant sijn schade te verhindren,[316]
Siet daar de vrouwen op de muer tot ons profijt,
Die haer de moedt benemen sullen doort gecrijt.[318]
Siet Helena daer selff; wij hebben ons vernoegen.[319]
Met meerder schrick sal haer gemoedt in 't vechten wroegen![320]

301 *tot welxs vergelding dat:* en tot dank daarvoor
302 zie ook vss. 581-582
303 *Daar:* waar
305 *hadden te slaen:* moesten vechten
306 *mostse:* hoefde hen
307 *te velt:* op het slagveld; *verse:* frisse
309 *me:* mee; *sloecht;* vocht
310 *het selve:* dezelfde; *volck:* krijgsvolk; *ioecht:* achtervolgde; op de vlucht joeg
311 *haer:* hun
312 *heijr:* leger
313 *t' selve:* hetzelfde; *van wien:* tegen wie
314 *voor... hebt bewaert:* tegen... hebt beschermd
315 *vroom:* dapper; *wijff:* vrouw
316 *u vaderlant sijn schade:* de schade van uw vaderland; *verhindren:* herstellen
318 *haer:* de Trojaanse mannen. Vandaar ‘tot ons profijt’ in vs. 317.
319 *wij hebben ons vernoegen:* wij hebben reden tot tevredenheid
320 *Versta:* De wroeging in haar gemoed zal tijdens de strijd toenemen en gepaard gaan met gevoelens van ontzetting (ze is immers de aanleiding tot de Trojaanse oorlog).

Siet hier een eijndt des crijchs, die tien iaer heeft geduert,
Een eijnt van alt verdriet tot noch van u besuert.[322]
Toont ghij hier uwen moedt en vliedt het schandlijck vreesen.
Geen langer wederstant cunnen sij doen naer desen.[324]
Draecht ghij u hier niet vroom, soo doettet ons geen nut,[325]
Dat Aiax met sijn hant de schepen heeft beschut,[326]
Want die sijn lang verrot, en onbequaem om vlieden.[327]
En andre bouwen, dat derff niemant van ons lieden[328]
Eer Troijen leijt ter neer, gelijck een ijder zwoer
Van dese Princen al, wanneer men herwaerts voer.[330]
Dus ander wtcompst gaet al stellen wt u sinnen[331]
Behalven sterven vroom, oft eerlijck overwinnen.[332]

2e Handelinge. 2e Wtcoompst[Regie-aanwijzing]

Hector met het heijr.

Hector

Troyanen, hadt ghij oyt oorsaeck te sijn verblijt,[333]
Soo hebt ghij boven al oorsaeck op dese tijt.
Siet hier den dach en wr, ghij crijsluij en ghij heeren,[335]
Die elck plach met so groot verlangen te begeeren.
Hoe dickwils hebt ghij int besonder elck geseijt:[337]
'Och, die mocht in een slach wreecken sijn schant' en leijt,[338]

322 *alt:* al het; *van u besuert:* door u (het Griekse krijgsvolk) geleden
324 *naer desen:* hierna
325 *Draecht:* gedraagt; *vroom:* dapper; *soo:* dan
326 *met sijn hant:* met eigen hand; *beschut:* verdedigd
327 *onbequaem om vlieden:* ongeschikt om mee te vluchten
328 *derff:* mag (i.v.m. de afgelegde eed; zie vss. 329-330)
330 *wanneer:* toen; *herwaerts:* hierheen; *voer:* kwam
331 *wtcompst:* afloop; *gaet al stellen wt u sinnen:* moet u uit uw hoofd zetten
332 *vroom:* dapper; *eerlijck:* eervol
Regie-aanwijzing *WTCOOMPST:* scène
333 *oorsaeck:* aanleiding (ook in vs. 334).
335 *den dach en wr:* dag en uur
337 *int besonder elck:* ieder afzonderlijk
338 *Och die mocht:* Och, gelukkig hij, die kon etc.; *in een slach:* in een veldslag; ook mogelijk is: in één klap.

En toonen t' geen dat sij gebreck van vroomheijt achten,[339]
Was wangunst van geluck, en geen gebreck van crachten.'[340]
Dat sij laest wonnen schruemt daerom niet met al,[341]
Hoe hoger int geluck, hoe naerder an den val.[342]
'Die wan sal winnen'. Waer is sotter reen te vinnen?[343]
Maer dits des werrelts loop: 'Die laast verloor sal winnen'.
Alree keert het geluck door dient tot deser stont[345]
Gelegentheijt tot wraeck van onse schade iont.[346]
Tis tijt Aiax met meerder angste te doen sweeten
En om te stillen al Achilles groot vermeten.[348]
Siet de Joffrouwen daer, siet daer d' wtheemse vrow,[349]
Daermen tien ander iaer noch crijch om voeren souw.[350]
Die hart heeft in sijn borst en laet hem nu niet iagen.[351]
En winnen wij den slach, t' is t' eijnde van ons plagen.[352]
Penthasilea vroom met veel volxs int getal[353]
Verwacht ick alle daech, die sonder twijfel sal[354]
Soo gruwelijck ontsich in onse vijant maken,[355]
Dat hij daer door geheel in moed'loosheijt sal raecken,
Verslagen door sijn schrick van sijn verlies en schant.
So, ghij Troijanen, hout in dees slach d' overhant.[358]
Elck enen toon de cracht van sijnen rechter arm[359]

339 *Versta:* En toonen dat t' geen etc.; *sij:* de Grieken; *van:* aan; *vroomheijt:* moed
340 *dat:* omdat
341 *schruemt:* vreest; *niet met al:* in het geheel niet
342 *naerder an:* dichter bij
343 *wan:* overwon; *reen:* redenering
345 *keert:* verandert; *door dient:* omdat het
346 *iont:* gunt
348 *stillen:* een eind maken aan; *vermeten:* wraakzuchtige stemming
349 *d' wtheemse vrouw:* Helena
350 *Versta:* om wie men nog eens tien jaar oorlog zou voeren
351 *hart:* moed; *hem:* zich; *iagen:* verjagen
352 *van ons plagen:* van onze kwelling
353 *Penthasileia:* Penthesileia, koningin der Amazonen. Zij streed in het oorspronkelijke verhaal van Dictys tegen Achilles; *Penthesileia vroom:* de dappere Penthesileia; *int getal:* wat het aantal betreft
354 *die:* het antecedent bij 'die' is Penthesileia. Versta: en zij zal zonder twijfel...
355 *ontsich:* vrees; *in:* bij; *maken:* doen ontstaan
358 *So:* dus
359 *toon:* tone, moet tonen

En dapperheijt van moedt. Siet daer den grieck. Alarm![360]

Patroclus blijfft. Hector draecht het lichaem ter sijen en schent het.
De griecken winnent weder en werden geiaecht.
Troijanen victorieus en gaen binnen.[Regie-aanwijzing]

2e Handeling. 3e. Wtcoompst

Choor

Choor 1.
Het hoochste, dat den mens op aerden is gegeven
Door den eersaemen raet van s' hemels goden hooch[362]
Is eer, het waerste goet int tijttlijcke leven,[363]
Op welck het grootste hert alleenlijck neempt sijn ooch.[364]

2.
De goden alle ding den mens om sweet vercoopen,
Dus crijcht men t' hoochste goet niet dan door d' hoochste daet.[366]
En dat is crijchs beleijt, een const om brave hopen[367]
t' Houden in heerschappij alleen tot s' vijants quaet.

3.
Dat doet ghij, brave prins, gaet Mars daer in te boven,[369]
Die d' een nae d' ander reijs u vijant stout verwint,[370]
Dat die selff uwe deucht gedwongen is te loven,[371]
Al haet hij t' gene, dat u ondersaet bemint.[372]

4.
U daegh'lijcxs werck het is in slavernij als eijgen[373]
Te leijen Princen trots, en treense mette voet,[374]

360 *den Grieck:* het Griekse leger
Regie-aanwijzing *blijfft:* sterft; *winnent:* veroveren het (lijk); *werden geiaecht:* worden verjaagd
362 *eersaemen:* eerbiedwaardige; *hooch:* verheven
363 *waerste:* waardevolste
364 *neempt sijn ooch:* acht slaat
366 *hoochste:* voortreffelijkste
367 *brave hopen:* dappere troepen
369 *brave:* dappere
370 *reijs:* keer; *stout:* dappere
371 *dat:* zodat; *duecht:* dapperheid, moed
372 *ondersaet:* ondergeschikte; onderdaan
373 *eijgen:* lijfeigene, slaaf
374 *leijen:* regelen; *Princen trots:* trotse vorsten; *en treense mette voet:* en hen te onderwerpen

Pilair des vaderlants, die t' wreet vermeetel drijgen
Der vreemder volcken stilt, en cneust haer hoge moet.[376]

5.
Sijt dankckbaer aen u Prins, gaet den verwinner teegen,[377]
Schoon edel vrouwen hem met lauren cransen croont.[378]
Al is de dancbaerheijt hier selff om danck verleegen,
De danck die toonlijck is aen u verlosser toont.[379-380]

6.
De palmen vant gans oost en boschen van laurieren
Sijn weynich int getal bij sijn verdiende loff.[382]
Alleenlijck het gedacht can hem te wille vieren,[383]
Gebrecklich wert de tong door overvloet van stoff.[384]

7.
Gheen sterfflijck goet is goet om hem genoech te lonen,
Onsterfflijck eer alleen sijn eere wesen sal.
Dees sal hem na sijn doot aen elck onsterfflijck tonen[387]
En ewich als een godt verbreijden over al.[388]

2e. Handelinge. 4e Wtcoompst

Aiax met het lichaem van Patroclus.
Achilles, Agamemnon, Ulysses.

Aiax
Grootmoedich Prins, dewijl met u geselschap ghij[389]
Den herden vijandt iaecht en druct aen dander sij,[390]
Siet hier u troutste vrient door Hectors hant verslagen!

376 *stilt:* beëindigt; *cneust:* vermorzelt; *haer hoge moet:* hun hoogmoed
377 *u Prins:* uw vorst
378 *Schoon edel:* schone en edele
379-380 *Versta:* Al is de dankbaarheid niet in staat dankbaar genoeg te zijn, toon tenminste de dank aan uw bevrijder, die getoond kàn worden.
382 *int getal:* in getal
383 *Versta:* Alleen in gedachten kan men hem zo hoog eren, als men wil.
384 *Gebrecklich:* machteloos; *wert:* wordt
387 met ‘Dees’ wordt ‘de eer’ bedoeld.
388 *verbreijden:* bekend maken
389 *dewijl:* terwijl; *u;* uw; *geselschap:* gevolg
390 *herden:* sterke; *iaecht:* achtervolgt; *druct:* in het nauw drijft; *dander sij:* de andere kant

Toont nu u groot gemoet in tegenspoet te dragen.[392]
Peijnst op de wraeck alleen, onnutte droefheijt spaert.[393]

Achilles

Och! is dan bij de goôn de dienst so weynich waert?[394]
Ach goôn! ach wreede goôn! vervloecte loop der starren!
Ghodlosen hemel, die het goet int quaet verwarren!
Ach wreede ghoden schick! de wangen sijn als loot,[397]
Die roosen schenen corts! melijdelose doot,[398]
Noijt deet ghij meerder quaet! Ha helsche rasernijen![399]
Ha Pluto! rooft ghij dees, wie suldij voortaen mijen?[400]
Jupijn! Ha wree Jupijn! die niet dan droefheijt dorst![401]
Compt, blixem, doet te niet, daer is Achilles borst![402]
Mengt t' element vant vier en t' water met malcandren,[403]
Doet d' aerde in de lucht en lucht in d'aert verandren,
Mengt hel en hemel t' saem, laet geen ding op sijn stee![405]
En in natuers bederff, verderff u selven mee![406]

Aiax

Achilles, waer toe dient onnutte reên te spreecken?[407]
Betoont de doot sijn eer, en peijnst om u te wreecken,
Hector belacht u rou.

392 *dragen:* bezitten
393 *onnutte droefheijt spaert:* laat nutteloze droefheid achterwege
394 *dienst:* het dienen
397 *wreede ghoden schick:* wrede beschikking der goden
398 *corts:* onlangs
399 *rasernijen:* Furiën, Wraakgodinnen
400 *Pluto:* koning van de onderwereld; *mijen:* ontzien
401 *Jupijn:* Jupiter; *droefheijt dorst:* naar droefheid dorst
402 In de trits ‘compt, blixem, doet’ moet ‘blixem’ opgevat worden als een imperatief.
403 De Stoïcijnen meenden, dat Jupiter zelf zou omkomen, als de elementen weer tot chaos werden.
405 *stee:* plaats
406 *u selven:* Jupijn (vs. 401); *bederff:* ondergang; *verderff:* richt te gronde; *mee:* ook
407 *dient:* dient het

Agamemnon

Hoe ghij meer weent en sucht,[409]
Hoe ghij hem blijder maect, laet dan het droeff gerucht.[410]
U droefheijt sij voor hem geen oorsaeck om verblijen.[411]

Achilles

Draecht binnen t' lichaem dan, ick sweer tot genen tijen
Te slapen anders dan op d' aerde cout en hert,[413]
Tot dat volcomen wraeck van mijn genomen wert[414]
Over dit wreede stuck, en die mij heeft doen clagen,[415]
Betael een wreede wraeck, van dese hant verslagen.[416]

Ulysses

Den wtvaert sal men doen op costen vant gemeen.[417]
Opt heerlixst dat men mach branden de doode leên.[418]
Dus geeft, ô veltheer, last om t' hoge vier te bouwen.[419]

Agamemnon

Datmen in Ida ga terstont om hout te houwen.[420]

2e. Handelinge. 5e. Wtcoompst

Choor

Choor 1.
Den hemel met sijn gouden laeckens salen,[421]
Herberch der Goôn, vol goddelijcken glans,
Heerlijck geciert met Phoebus clare stralen,

409 *belacht u rou:* bespot uw rouwbetoon
410 *droeff gerucht:* droevig misbaar
411 *om verblijen:* om verheugd te zijn
413 *hert:* hard
414 *van mijn:* door mij; *wert:* wordt
415 *dit wreede stuck:* deze verschrikkelijke zaak. Lees verder: en tot die mij zo groot verdriet heeft aangedaan, geboet heeft met een wrede straf.
416 *van dese hant verslagen:* door deze hand ter dood gebracht
417 *sal:* moet; *op costen vant gemeen:* op gemeenschappelijke kosten
418 *Opt heerlixst:* op de meest luisterrijke wijze
419 *t' hoge vier:* de hoge brandstapel
420 *Ida:* berg bij Troje
421 *gouden laeckens salen:* zalen met goudlaken behangen

Wiens suster haer staetdochters leijt ten dans,[424]
Die op haer plaetse blijven en die dwalen;
Hoe hooch, hoe groot sij is, bestaet nochtans
Door vrientschap soet, welck woort hier wert genomen[427]
Voor eendracht vast en over eene comen.[428]

2.

t' Aertrijck, duerwracht met bergen en revieren,[429]
Met steden rijck van torens, schat en pracht,
t' Welck heuvels schoon en soete daelen cieren,
Met duister bosch, met bloem en cruyden sacht,
t' Gevogelt wilt, de sorgelose dieren
En der verwaender menschen swack geslacht
Bestaet alt'saem door eendracht, ende sonder[435]
De vrintschap sout vergaen, en raecken t' onder.[436]

3.

Vier, water, lucht en d'aerde sijn tweedrachtich[437]
Een ijder tegens ander in sijn aert.
Nochtans natuer off s' werrelts schepper machtich
Heeft haer in ijder schepsel soo vergaert,[440]
Datter geen twist maer stadich vrientschap crachtich
Wert tusschen haer, elck in sijn ampt bewaert.[442]
En als het een het ander wil verwinnen,[443]
Bederfft het geen daer in sij twist beginnen.[444]

4.

Vrientschap is de geboorte van de steeden,
Haer voetsel en haer leven, twist haer doot.[446]
Int oorloch swaer en moijlijck om beleeden,[447]

424 *wiens:* van Phoebus. Phoebus' zuster is de maan; *staetdochters:* haar hofdames, nl. de sterren (Die op haer plaetse blijven) en de planeten (die dwalen).
427 *wert:* wordt
428 *voor:* in plaats van; *vast:* sterk; *over eene comen:* overeenstemming
429 *duerwracht:* overal gesierd
435 *bestaet:* bestaan
436 *raecken t' onder:* ten onder gaan
437 *Vier:* vuur; *tweedrachtig:* strijdig
440 *haer:* hen; *vergaert:* bijeengebracht
442 *wert:* groeide; *haer:* hen; *in sijn ampt bewaert:* begrensd in zijn functie
443 *verwinnen:* overmeesteren
444 *bederfft:* gaat te gronde
446 *haer:* hun
447 *Int:* in de; *moijlijck om beleeden:* moeilijk om te besturen

Is eygen twist de vreeselijckste stoot.
Eendracht maeckt macht, en can de macht verbreeden.
Dus worden licht de cleijne rijcken groot.
Om in den slach door geene twist te doolen
Is Agamemnon t' pack alleen bevoolen.[452]

5.

Dan, is eendracht en vrientschap waert om eeren[453]
Voor een gans rijck, t' welck door haer wert beschut,[454]
Elck mens alleen sij tot geen scha kan keeren,[455]
Maer d' eene vrindt is d' anders onderstut.
Van al het geen ons herte can begeeren
Is een getrouwen vriendt het hoochste nut.
Maer d' hemel saijt twee vrienden trou van waerden[459]
Om d' hondert iaer, helaes, maar eens op aerden.

6.

Dees Princen beij wel sulcken naem verdienden,
Gelijck den rou van d' een wel blijcken dee.
Nu sijnse doot en t'sijn niet meer dan twee vrienden:
Als d' eene vriendt sterft d' ander vrint sterft mee.
Want als de goôn de vrient, die sij ons lienden,
Wechnemen, sterfft de vrientschap daer ter stee,[466]
Sonder de welcke wert niemant vrint geheeten,[467]
Hoewel men best nae doot vrints trou kan weeten.[468]

452 *pack:* de last (van het opperbevel); *bevoolen:* opgedragen
453 *dan:* vervolgens; *om eeren:* om te eren
454 *haer:* nl. de vriendschap en de eendracht
455 *Versta:* Ieder mens afzonderlijk kan vriendschap niet beschermen tegen schade
459 *saijt:* zaait; *twee vrienden trou van waerden:* twee trouwe en tevens aanzienlijke vrienden (trouw, echte vriendschap komt tussen gezagsdragers zelden voor).
466 *lienden:* leenden; *daer ter stee:* terstond
467 *wert:* wordt
468 *Versta:* hoewel men die trouw het sterkst nà de dood van de vriend beseft.

2e. Handelinge. 6e. Wtcoomen

Automedon. Achilles. Hector. Soldaten.

Automedon
Mijn heer, de spieen brengen tijding op ter daet,[469]
Dat Hector te gemoet de Amasonen gaet
Met weynich volxs, om haer Princes eer te betonen.[471]
Siet hier gelegenhtheijt omt schelmstuck te belonen.[472]

Achilles
Fluxs, roept mijn vrinden, dat elck ander dingen staeck.[473]
Nu op, Achilles, hier is tijt van wrede wraeck.
Voort ras, versuijmt geen tijt, maer laet s' ons wel besteden.
Ghij weet, Automedon, den wech, voorwt wilt treden.

Griecken binnen. Hector aan d' ander sijde wt.
Achilles op sijn hielen.

Hector
Want grootlijckxs sijn w' altsaem in dees Princes gehouwen,[477]
Die ons te hulpe compt met haer strijtbare vrouwen.
Hier me Troijanen.... Hoe? den vijant weer wilt bien![479]
Ach, dats Achilles selff! hier is geen plaets om vlien.[480]

Hector van Achilles verslagen.
Troyanen veriaecht.[Regie-aanwijzing]

469 *spieen:* spionnen; *op ter daet:* zojuist
471 *haer Princes:* hun vorstin (Penthesileia, vs. 353)
472 *belonen:* vergelden
473 *dat elck ander dingen staeck:* ik wens, dat ieder etc.
477 *in dees Princes gehouwen:* aan deze vorstin verplicht
479 *Hier me Troijanen...:* De tekst is moeilijk te verklaren, omdat Hector plotseling ophoudt te spreken als Achilles opkomt. De regie-aanwijzing helpt ons niet verder; *weer... bien:* weerstand bieden
480 *om vlien:* om te vluchten
Regie-aanwijzing *van:* door

Achilles

So moordenaer, die niet als vroom, maer als de blooden[481]
Nae d' overwinning noch voert oorloch mette dooden,
Schent weer haer lichaem, meer sal ment van u niet sien,[483]
Dan t' selve sal (ick sweert) u lichaem oock geschien.[484]
Bespotten ghij mijn vrient, ghij sultet oock besueren.[485]
Trect driemael t' lichaem rontsom troijens hoge mueren,[486]
Gebonden achter t' paert, en sleeptet door den slijck
Tot lasterlijcke schant van het vermetel rijck.[488]

[3e. Handelinge.]

3e. Handelinge. 1e. Wtcoomen

Pryamus. Polyxena. Andromache. Astianax.

Pryamus

Die door sijn Adel groot, en schepter sich verstout,[489]
Die op een hoge staet, en machtich rijck vertrout,[490]
En daerom niet en vreest, dat s' hemels goden waerdich[491]
Gelijck de menschen sijn, verkeerlijck en lichtvaerdich,[492]
Maer stelt sijn geest gerust in voorspoet en geluck,[493]
Die spiegel sich aen mij in dees bedroefde druck.[494]
t' Geluck van d' ouwe stat, van al mijn volck en landen,
Dat had ick altesaem gestelt in Hectors handen.
Als dees vermoort wart van de griexsce prins verwoet,[497]
Doen viel al troijens hoop en troost onder de voet.[498]

481 *als vroom:* als een dappere
483 *haer:* hun; *meer etc.:* men zal het van u niet meer zien
484 *dan:* maar
485 *Bespotten:* bespotte
486 *rontsom:* rondom
488 *lasterlijck:* smadelijke
489 *door:* op grond van
490 *staet:* status
491 *s' hemels goden waerdich:* de verheven goden van de hemel
492 *verkeerlijck:* veranderlijk
493 *stelt sijn geest gerust:* maakt zich niet bezorgd
494 *spiegel:* spiegele; *druck:* angst, benarde omstandigheden
497 *als:* toen; *wart:* werd; *van:* door
498 *onder de voet:* in het ongeluk, werd rampzalig

Ach armen Coninck out! wel waerdich te betrueren,[499]
Het lichaem van u soon en mocht u niet gebueren.[500]
Gaet, cooptet, en ontsmeect het den verwinner straff,[501]
Op dat het mee geniet sijn out voorvaders graff.

Andromache
Ach, cleen Astianax! compt, gaet den vijant groeten,
Den overwinner trots valt vrijelijck te voeten,[504]
Bidt hem ootmoedich aen, en acht geen schande niet[505]
Te doen het gene, dat u t' wree geluck gebiet.[506]
Laet dalen u gemoet, off hout sijn crachten binnen,[507]
Vergeet u out geslacht, stelt Hector wt u sinnen,
Off, so ghij mee gevoelt de wonden van u leijt,[509]
So doet gelijck als ick, en met u moeder schraijt.

3e. Handelinge. 2e. Wtcoomen

Nestor, Pryamus, Ulysses, Achilles, Agamemnon, Aiax, Andromache, Polyxena, Astianax, Automedon.

Nestor
Eij, armen coninck out, wel waerdich te beclagen.
Int hoochste van u noot bleef uwen soon verslagen.[512]
Int hoochste van u noot sijt ghij van hoop berooft.
Melijdlijck ick beclaech u out grijsharich hooft.
Veel oorsaeck hebdij wel om droefheyt te betonen.
Staet op, bedroefde vorst, en wilt u selff verschonen.[516]

499 *betrueren:* beklagen
500 *gebueren:* toekomen
501 *den verwinner straff:* de strenge overwinnaar
504 *valt vrijelijck te voeten:* maak rustig een voetval
505 *bidt... aen:* smeek
506 *t' wree geluck:* het wreede noodlot
507 *gemoet:* boosheid
509 *u leijt:* uw leed
512 *bleeff:* werd voor altijd
516 *verschonen:* ontzien

Ulysses
O Pryamus, dient quaet, gelijck als u, behaecht,[517]
Wert van de goden dus rechtvaerdelijck geplaecht.[518]
In plaetse vant getruer sout u wel beeter voegen
Te dencken, dat ghij ons eertijts wel mocht vernoegen,[520]
Maer op den huessen eijs gaeft spijtich antwoort gram,[521]
Wanneer ick als gesant aen u tot troijen quam.[522]

Pryamus
Ghij griecse Prinsen wijs, sijt gh' oijt beleeft gebleecken,[523]
Helpt mij Achilles om mijn soons dood' lichaem smeecken.
Een yder duncke dat hij mede sterfflijk sij,[525]
En sit hij nu wel hooch, het can hem gaen als mij.

Automedon
Troijaenschen Coninck out, Achilles heeft vernomen,
Dat ghij om sijnent wil int leeger sijt gecomen.[528]
Indien het u belieft met hem te spreecken ijet,[529]
Hij sal u horen, gaet daer ghij hem sitten siet.[530]

***Pryamus* op sijn knieën**
Ghij sijt de oorsaexk niet, Achilles, van mijn kermen,
Maer iemant van de goôn, in plaets van hem t' ontfermen[532]
Over mijn ouderdoom, laet mij dit leet geschien,[533]
Na dat ick heb met smert mijn kindren doot gesien,[534]
De welcke jong en dom haer op het rijck betrouden,[535]

517 *dient quaet... behaecht:* hij, die in het kwaad behagen schept
518 *wert:* wordt; *van:* door; *geplaecht:* gestraft
520 *dencken:* bedenken; *mocht vernoegen:* had kunnen tevreden stellen
521 *huessen:* beleefde; *spijtich:* smadelijk; *gram:* boos
522 *Wanneer:* toen; *aen:* bij; *tot:* te
523 *beleeft:* genadig
525 *sij:* is
528 *int leeger:* naar de legerplaats
529 *ijet:* iets
530 *gaet daer:* ga daarheen, waar...
532 *hem t' ontfermen over:* medelijden te hebben met
533 *geschien:* overkomen
534 *mijn kindren doot:* de dood van mijn kinderen
535 *dom:* dwaas; *haer op betrouden:* vertrouwen stelden op

En deeden dicwils t' geen, daer s' haer voor wachten souden,[536]
Volchden haer sotte lust door wulpshaijt onbedacht,[537]
't Welck heeft haer beijd' en mijn in dus een staet gebracht.[538]
't Is niemant onbekent, al geeft het groote schade,[539]
Dat jongeluy altijt den ouderdoom versmaden.[540]
Indien dat door mijn doot de crijch ophouden mach,
Vrijwillich ick verwacht den dootelijcken slach.[542]
Ghij sult mij, hoepeloos van immer te verblijen,[543]
Van dees benaude geest en swaer elent bevrijen.[544]
Doet met mij wat ghij wilt, k' geeff mij in u gewelt,[545]
Off ghij mij ommebrengt, off in gevaencknis stelt,
Want al mijn leevens eijnt sal ick in trueren leijden.
Laes! niet dan tegenspoet en heb ick te verbeijden.[548]
Ach, Troyen staet niet meer! Wanneer als Hector viel,[549]
Doen viel het hoge slot daert trots sijn hoff op hiel.[550]
Dan, na mijn kindren doot, en commerlijck beswaren,[551]
Naet moorden van mijn volck en crijch van negen iaren,
Heb ick den griecken wel drievoudich straff betaelt
Voor t' geen, daer in mijn soon met onrecht heeft gedwaelt.[554]
Gedenct eens aen de goôn, stelt trotse moedt besijen,[555]
Hebt met mijn ouderdom, helaes! doch medelijen.
Soo ghij dit cleene kint de siel niet geven cunt,
Ten minsten t' lichaem hem van sijnen vader gunt.

536 *haer voor wachten souden:* zich voor moesten houden
537 *haer:* hun; *door wulpshaijt onbedacht:* vanwege onbezonnen dartelheid
538 *haer beijd':* de beide zoons van Pryamus, die door Achilles zijn verslagen, nl. Troïlus en Hector.
539 ‘al geeft het groote schade’ moet verbonden worden met vs. 540
540 *versmaden:* geringschatten, minachten
542 *verwacht:* wacht af
543 *hoepeloos van immer te verblijen:* zonder hoop ooit weer gelukkig te worden
544 *geest:* gemoedsgesteldheid; *elent:* ellende
545 *k' geef mij in u gewelt:* ik geef mij over aan uw macht
548 *niet... en:* niets; *verbeijden:* verwachten
549 *staet:* is; *wanneer als:* toen
550 *Versta:* Toen viel het bolwerk, waar Troje's vorsten trots op steunden
551 *Dan:* vervolgens; *na mijns kindren doot:* zie vs. 534; *commerlijck beswaren:* treurige last
554 *t' geen:* de roof van Helena; *mijn soon:* Paris; *met onrecht:* in strijd met de gerechtigheid
555 *Gedenct:* denk; *trotse moedt:* trots

Gedenct oft swaer sou sijn, en hoe ghijt sout betrueren,[559]
Dat diergelijck aen uwen vader sou gebueren.[560]
Die sorge voor u draecht, u welvaert staech betracht.[561]
Dan, daer voor hoed' hem godt, en alle sijn geslacht,[562]
Die jon hem alle t' geene dat hij wenscht en geven,[563]
Dat hij een soeter ouderdoom dan ick beleve.

Priamus valt in onmacht.

Andromache

Helaes, beleefde Prins! indient niet mach geschien,[565]
Dat men t' begraeft, laet mij ten minsten t' lichaem sien
En dit onnosel kint, dat soo veel heeft verlooren.[567]
Kleynen Astianax, waer toe sijt ghij geboren?[568]

Nestor

Staet op, bedroefde vorst, van out beweechlijck bloet,[569]
Hebt hoop in ongeval, verstarckt u swack gemoet.

Pryamus

Laes! de beleeftheijt, waert bij menschen en bij goden,[571]
Daer griecken roem aff draecht, waer is die nu gevloden?[572]
t' Geen sonder onderscheijt ghij iont aen elcken een,[573]
Weijgert ghij dat, helaes! aen Pryamus alleen?

559 *Gedenct:* bedenk; *swaer:* moeilijk te dragen
560 *gebueren:* overkomen
561 *welvaert:* welzijn; *staech:* voortdurend; *betracht:* in acht neemt
562 *dan:* maar
563 *jon:* gunne
565 *beleefde Prins:* genadige vorst; *mach geschien:* kan gebeuren
567 *dit onnosel kint:* aan dit onschuldig kind
568 Deze regel ontbreekt in het handschrift en is hier ingevoegd naar de versie van de eerste druk.
569 Men kan het eens zijn met de aantekening van D'Angremond bij deze regel. Nl.: *van out beweechlijck bloet:* van zulk een oud geslacht, dat het uw tegenwoordige toestand deerniswekkend maakt.
571 *Laes:* helaas; *beleeftheijt:* menselijkheid; *waert:* waardevol
572 *Daer griecken roem aff draecht:* waar de Griekse eer van afkomstig is.
573 *iont:* gunt

Achilles

Ghij hadt (ô Coning out) de juecht behoort te dwingen[575]
Van uwe kindren sot, als s' haer te buijten gingen.[576]
Maer doen liet ghijt haer toe en hadt in 't quaet gedult.[577]
Dus sijdij selven me deelachtich aen de schult.[578]
En over negen iaer waert ghij soo niet belaeden[579]
Met ouderdoom, dat sij u ganselijck versmaeden.[580]
Sij deden om geen vrou dat schandelijck gewelt
Tot Lacedemon, maer om Atreus schat en gelt.[581-582]
Hierom dees uwen straff is niet alleen rechtvaerdich,
Maer alsse groter waer, ghij waertse beter beeter waerdich.[584]
De griecken sijn altijt van outs so heus geweest,[585]
Dat, als haer vijandt hadt gegeven sijnen geest,[586]
Het lichaem wederom sij aen den vrinden gaeven,[587]
En lieten lichtlijck toe datmen het sou begraven.[588]
Maer Patroclus mijn vrient, als Hector die versloech,
Om t' lichaem schant te doen wt het gevecht hijt droech.[590]
Dus heeft hij aldereerst de goede wijs gebroocken,[591]
Het welck is noodich dat op hem weert wert gewroocken,[592]
Op dat door sijnen wraeck de gantse werrelt leer[593]
d' Oude beleefthaijts wet te breecken nimmermeer.

575 *jeucht;* jeugdige overmoed; *behoort:* behoren
576 *haer:* zich
577 *doen:* toen; *liet toe:* stond toe; *haer:* hun
578 *me:* ook
579 *over negen iaer:* negen jaar geleden: *belaeden:* belast
580 *dat sij u ganselijck versmaeden:* dat zij volstrekt geen rekening met u gehouden zouden hebben.
581-582 zie vs. 302 v.v.
584 *Versta:* maar als die straf groter was, zou u er nog meer voor in aanmerking komen.
585 *heus:* wellevend
586 *haer:* hun
587 *vrinden:* verwanten, familie
588 *lichtlijck:* gaarne
590 *hijt:* hij het (lichaam)
591 *de goede wijs gebroocken:* gebroken met het goede gebruik
592 'dat' verwijst naar de vorige regel: proleptische constructie; *wert:* wordt
593 *door sijnen wraeck:* door de wraak op hem; *leer:* moge leren

Om Heleen en om t' gout, dat ghij luijd' hebt genomen,[595]
En sijn wij griecken niet dus ver van huys gekomen,
Maer om te toonen met de wapens in de hant,
Hoe veel wij cloecker sijn als eenich ander lant,
Hoe wel de vrou en schat rechtvaerdich oorsaeck waren.[599]
Want ist u lust met rooff van andren wech te varen,[600]
Legt over dattet strect tot droefheyt en verdriet[601]
Der genen, die van u dit ongelijck geschiet.[602]
So mij de Parque spaert, en wilt Jupijn gedoogen,[603]
Dat ick eens troijens val mach sien met dees mijn oogen.
Ick sweer de valsche hoer, diet ons besueren doet,[605]
Dat sijt bekoopen sal met haer oncuijsche bloet,
Dat ick mijn ouders en mijn vaderlant moet derven,[607]
En sien mijn troutste vrient, die k' meest beclage, sterven.[608]
Dan, Pryamus, blijft hier, ick sal een weijnich gaen
En sien wat in de saeck mij dese princen raen.[609-610]
Ghij Capiteijnen groot van macht, en wijse heeren,[611]
U is genoech bekent mijn hertelijck begeeren,[612]
Dats dat het u gelieft een ijder mij te raen,[613]
Het geen hem dunct dat best hier inne waer gedaen.[614]

Agamemnon

Ghij, Nestor, hebt alree meer dan twee hondert jaeren,[615]

595 *Heleen:* Helena; *ghij luijd':* gijlieden
599 *waren:* zouden kunnen zijn
600 *varen:* gaan
601 *legt over:* bedenk
602 *van:* door; *die geschiet:* aan wie overkomt
603 *Parque:* schikgodin; *wilt Jupijn:* Jupiter wil het; *gedoogen:* toestaan
605 *de valsche hoer:* nl. Helena
607 *derven:* missen
608 *beclage:* betreur, beween
609-610 *ick sal een weijnich gaen En sien:* ik zal eens even gaan zien
611 *Capiteijnen:* bevelhebbers
612 *hertelijck begeeren:* hevig verlangen
613 *Dats:* dat is = namelijk
614 *best:* het best
615 D'Angremont wijst er op, dat ‘hondert’ een letterlijke vertaling is uit het Latijn (Ovidius, Metam. XII, 187-8). Bedoeld wordt: als één mensenleeftijd, één generatie. Dus is ‘twee hondert jaeren’ twee generaties.

Sijt nevens u verstant in alle ding ervaeren.[616]
U sijn t' gebruyck en stem van vele volcken cunt.[617]
En hadde Godt mij noch tien sulcke mans gegunt,
Die so wel connen raen, die so veel dingen weeten,[619]
Ick achte, Troijen waer lang woest, en schier vergeeten.[620]

Nestor
Het doode lichaem doet ons nergens in profijt:[621]
Ten swact ons vijant niet, maer doet hem grote spijt;[622]
Spijt maect moedich, moedt maect willich om te vechten,[623]
Met dat te weijgren is dan gans niet wt te rechten.[624]
Dus neempt veel liever t' goudt, dat brengt mede nutheijt in.[625]
Wat dunct, Ulysses, u?

Ulysses
So ben ick oock van sin.

Achilles
Wat segt ghij, Aiax? mij dunct, dattet niet kan schaeden.

Aiax
Ick seg, grootmoedich Prins, dat sij u wijslijck raeden.

Achilles
Blijft, Aiax, ghij bij mijn, ick danck u, Princen cloeck
Van uwen wijsen raet, en u beleeft versoeck.[630]

***Polyxena* te voet vallende**
Helaes! Achilles, een verwinner aller dinghen
En can die sijn gemoet van gramschap niet bedwinghen?

616 *Versta:* gij zijt niet alleen wijs, maar ook ervaren in alle dingen.
617 *stem:* de taal; *cunt:* bekend
619 *raen:* van advies dienen
620 *achte:* ben ervan overtuigd; *lang:* al lang; *woest:* verwoest; *schier;* bijna
621 *doet ons nergens in profijt:* is ons in geen enkel opzicht ten voordele.
622 *swackt:* verzwakt; *doet spijt:* grieft
623 *Spijt:* smaad; *willich:* bereid
624 Met 'dat' wordt 'Het doode lichaem' bedoeld; *dan:* dus; *niet:* niets; *wt te rechten:* tot stand te brengen
625 *dat brengt mede nutheijt in:* dat levert bovendien voordeel op
630 *Van:* voor; *beleeft:* welwillend; *versoeck:* bezoek

Dan, so ghij so verhart nae wreede wrake taelt,[633]
U op het lichaem cout mijns broeders niet verhaelt.
Grootmoedich sijnde, wilt met geen doot lichaem strijden,
En oock heeft hij geen schult, Achilles, aen u lijden.
Helaes! van u gequel was hij de oorsaeck niet.
Siet hier, Achilles, hier, d' oorsaeck van u verdriet.[638]
Coelt hier u wreet gemoedt, door 't winnen opgeblasen.[639]
Siet hier, Achilles, hier, een oorsaeck van u rasen.[640]
So gh' onverbidlijck sijt, en niet dan wraeck en dorst,[641]
Compt, dwt u moedich swaert in d' onversaechde borst,[642]
En maeckt geen swaricheyt van t' herte te duer kerven[643]
Der gener, die in danck sal nemen t' droevich sterven.
Off dunct u dese wraeck genadich en te cleen,
Belast met ketens swaer mijn teder swacke leen.
Die ghij geleect corts bij d' onsterfflijcke godinnen,[647]
Hout die voor d' alderslechts, helaes! van u slavinnen.[648]
En valt het lichaem van mijn broeder niet so straff,[649]
Dat ghij de selve bant wt sijn voorouders graff.[650]

Achilles

Ghodin, voorwaer godin, ghij blijft altoos ghodin,
En stiert Achilles hert, schoon juffrou, naer u.[652]
Helaes Polyxena! als ghij u wang betraent,
Verciert het off onciert het schreijen u gedaent?[654]
Ick twijffel wat het doet, t' mach cieren off ontcieren,[655]
Ick weet wel, t' buijcht mijn hert op veelderleij manieren.[656]

633 *so:* als; *verhart:* verstokt; *nae... taelt:* uw best doet voor
638 *hier:* nl. in Polyxena
639 *opgeblasen:* hovaardig
640 *een oorsaeck:* de oorzaak
641 *niet dan wraeck en dorst:* alleen maar wraak verlangt
642 *dwt:* steekt
643 *Versta:* En laat het geen moeilijkheid zijn het hart te doorwonden
647 *geleect... bij:* vergeleek... bij; *corts:* kortelings
648 *alderslechts:* allerminste
649 *valt... straff:* wees vijandig gezind
650 *de selve:* nl. mijn broeder
652 *stiert:* leidt; *hert:* hart
654 *gedaent:* voorkomen, uiterlijk
655 *t' mach:* het moge
656 *buijcht:* vermurwt

Staet op, godin! Hoe nu? moet dan Achilles sien
t' Uutroijen vant blont haer en t' buijgen van de knien,[658]
Daer hij sijn knien voor buijcht; wat knien? sijn herte moedich,
Dat nocht het vreesselijxst van de slachorden bloedich,
Noch vant verwinnent heijr de wrede rasernij,[661]
Noch bleecke doot ontsach, met schrick en angts daer bij.[662]
Autumedon, wilt hier terstond wat spijs beschicken[663]
Om desen ouden Vorst een weijnich te verquicken.
Nu, Pryamus, staet op, stelt aen een sij u leedt,[665]
Droocht aff u tranen, en u droeffheijt wat vergeet.

Pryamus
Grootmoedich Prins, ken sal, t is tegen het behooren.[667]

Achilles
Verwacht dan niet, dat ick laet vallen mijnen tooren.
Wilt ghij mij te geval u niet tot eten spoen,[669]
Ick sal op geen manier aen u begeert voldoen.

Pryamus
Liefts had ick, dat ghij mij mijn ongh'luck liet betrueren.
Dan, mach mij anders niet t' dode lichaem gebueren,[672]
Ick sal ontveijnsen met het aensicht mijn verdriet.[673]
Dan, t' hert en laet daerom t' gewoonlijck trueren niet.[674]

Achilles
Ghij hebt nu negen iaer, ô Pryamus, geleden[675]
Een oorloch, tot bederff van al u landt en steden.[676]

658 *Uutroijen:* uitrukken
661 *Versta:* de uitzinnige wreedheid van het overwinnende leger
662 *bleecke doot:* de bleke dood; *ontsach:* vreesde
663 *beschicken:* brengen
665 *aen een sij:* terzijde
667 *ken:* ik en; *t is tegen het behooren:* het is niet zoals het betaamt
669 Deze regel staat apo koinou. *te geval:* ten genoegen: *spoen:* spoeden
672 *gebueren:* toekomen
673 *met het aensicht:* uiterlijk
674 *gewoonlijck:* waaraan het gewoon is geraakt
675 *geleden:* gevoerd
676 *bederff:* verderf

De volcken, die u eerst bijstonden in de plaech,[677]
Die vallen van u aff, dit siet men alle daech.
Ghij sent niet wederom nochtans de griecse vrouwe.[679]
Wat oorsaeck hebdij doch, dat ghijse noch gaet houwen,[680]
Die haer so schandelijck te buijten heeft gegaen;[681]
Haer Vaderlant, en al dees crijsluy heeft verraen;
Haer eijgen broeders mee? die doch so heijlich waren,[683]
Want sij en wilden niet met ons nae Troijen varen[684]
Om dees vuijl hoere weer te brengen in haer lant,[685]
Wiens doot haer liever was, tot wraecke van de schant.[686]
Wanneer ghij dagelijxs saecht u quaet daerdoor vergroten,
Waerom hebt ghij se niet ter poorten wtgestooten?[688]
Hoe valt dit draechlijck voor u oude edel lien,
D' ier soonen alle daech deerlijck vermoorden sien?[690]
Heeft godt u altemael berooft van uwe sinnen,[691]
Dat in alsulcken stat niemant en is te vinnen,[692]
Die door sijn vaderlants verdriet beweecht met rouw,[693]
Een wreede straffe neem van dese valse vrouw?[694]
Ten aensien ws ghebedts en van u oude leeven,[695]
Sal ick u t' lichaem van u sone weder geeven.[696]
Daer in ick houde dat mijn vijant heeft misdaen,[697]
Dat selve sal ick nu noch nummermeer beghaen.[698]

677 *plaech:* onheil (zie ook vs. 27)
679 *wederom:* terug; *de griecse vrouwe:* nl. Helena
680 *oorsaeck:* reden; *gaet:* blijft; *houwen:* behoeden
681 *haer:* zich
683 *haer eijgen broeders:* nl. Castor en Pollux; *mee:* ook; *doch:* toch; *heijlich:* eerlijk
684 *nae:* naar; *varen:* gaan
685 *weer:* terug
686 *haer:* hun; *wiens:* wier
688 *ter poorten wtgestooten:* verbannen
690 D'ier = Die'r = Die haar = hun
691 *altemael:* helemaal
692 *alsulcken:* alsulck een
693 *beweecht met:* bewogen door; *rouw:* bittere droefheid
694 *neem:* eist, voorschrijft
695 *Ten aensien van:* acht slaande op; *ghebedt:* dringend verzoek; *oude leeven:* ouderdom
696 *weder:* terug
697 *Daer in ick houde:* waarin ik staande houd
698 *Dat selve:* datzelfde

Pryamus

Wie can der goden schick, grootmoedich Prins, ontvlieden?[699]
Sonder der goden wil dees dingen niet geschieden.
Op verna was eertijts gheen Coninck mijns gelijck
In grootheijt van geslacht off machticheijt van rijck
Van al de geenen, die t' rijck Asien bewonen,[703]
Want tot verscheijden dracht gewan ick vijftich sonen,[704]
Waer van elck een mijn hiet geluckich. Maer opt pas,[705]
Dat Hecuba, mijn vrou, van Paris swanger was,
Soo droomtse, dats in plaets vant kint een toerse baerde,[707]
Die Troijen stack in brandt, twelck ons altsaem vervaerde.[708]
Want de Waerseggers wijs songen met droeff geluijt,[709]
Dat hier door wart den val van onse stad beduijt,[710]
Waer door dat ick beval het kint flux om te brengen.
De moeder veijnsden, dat sijt gaern soud' gehengen,[712]
Maer vrouwelijck beweecht over haer eijgen bloet,[713]
Gaft seeker herders en die hebbent opgevoet.[714]
En groot geworden wast so schoen in elx behagen,[715]
Dat sijnen doot ons scheen onmogh'lijck te verdragen.
Dus quam hij in mijn hoff wt het Jidaesche wout,
En heeft Oenonen voorts tot sijnen vrou getrout.[718]
Maer weijnich tijts daer nae began sijn hert te branden
Met luste om te sien de vreempt en verre landen,
De welcke lust mij niet mishaechde noch verdroot.
Des van geselschap en een welgeruste vloot[722]

699 *schick:* beschikking; *ontvlieden:* ontsnappen
703 *rijck:* rijke
704 *tot verscheijden dracht:* bij verschillende vrouwen, in verschillende huwelijken; *gewan:* verwekte
705 *Waer van:* waarom; *hiet geluckich:* gelukkig noemde; *opt pas:* in de tijd
707 *dats:* dat ze; *toerse:* toorts
708 *altsaem:* samen; *vervaerde:* beangst maakte
709 *songen:* voorspelden; *geluijt:* stemgeluid
710 *wart:* werd
712 *veijnsden:* veinsde; *sijt:* zij het (doden) *gehengen:* toestaan
713 *beweecht:* bewogen; *over:* door
714 *gaft:* gaf het (het kind); *seecker:* aan zekere; *hebbent:* hebben het (het kind)
715 *in elx behagen:* naar ieders smaak
718 ‘Oenonen’ is accusatief van ‘Oenone’.
722 *welgeruste:* goed toegeruste

Ick hem versach, en so trock hij van deese steede[723]
Na griecken, daer hij u, helaes! dit ongh'lijck dede,[724]
Door dien hij tot sijn wil de griecse vrouwe vont,[725]
Die elck hier welcoom was, en niemant tegen stont.
Een ijder was sij lieff door haer manier hoochvaerdich,[727]
Een ijder achten haer een oorloch bloedich waerdich.
Ick houde, dat een godt ons tot dees sotheijt dwanck.[729]
t' Geschieden tegens mij noch tegens niemants danck.[730]
Antenor had sijn soon gaen op de schepen voegen,[731]
Maer op de wedercoompts toonden een quaet genoegen,[732]
En sant hem buijtenslants. Dees man, seer rijp van raet,[733]
De saecken van het rijck en t' oorloch wel verstaet.[734]
Soo veel als mijn belangt, ick sie mijn eijnde comen,[735]
En tis mijn aengenaem, k' en derff daer voor niet schromen.[736]
Maer voor mijn kindren, laes! en d' oude Coningin
Ick mij op dese tijt in sware vreese vin,[738]
Die naet verlies mijns rijxs, helaes! in slavernien
k' En weet niet van wat heer de trotsheijt sullen lijen.[740]
Dan, neempt, beleefde Prins, dees cledren en dit gout.[741]
Ick danck u voor mijn soon sijn dode lichaem cout.

723 *versach:* voorzag
724 *Na griecken:* naar Griekenland; *daer:* waar; *ongh'lijck dede:* onrecht aandeed
725 *Door dien:* omdat; *wil:* beschikking
727 *hoochvaerdich:* fiere
729 *houde:* houd staande; *dwanck:* dwong
730 *geschieden:* geschiedde; *danck:* zin, wil
731 De zoon van de Trojaanse vorst Antenor was met Paris naar Griekenland gegaan. Antenor keurde de roof van Helena af (zie ook vs. 732 en 1477).
732 *wedercoompts:* terugkomst; *toonden een quaet genoegen:* toonde zich misnoegd
733 *sant:* zond
734 *wel verstaet:* goed begrijpt
735 *Soo veel als mijn belangt:* in zoverre het mij betreft
736 *derff:* hoef; *schromen:* te schromen
738 *sware vreese:* zeer grote angst; *vin:* bevind
740 *wat:* welke; *sullen lijen:* moeten verdragen
741 *beleefde:* genadige

Achilles
Draecht wech, Automedon, des ouden Conings gaven.
Daer is u dode soon om eerlijck te begraven.[744]
Daer is u dochter; neempt, alst u blieft, u keer.[745]

Pryamus
Helaes! beleefde Prins, geeft ghij mij die noch weer?[746]
Behoutse tot u dienst, en wiltse niet versteecken.[747]

Achilles
Den tijt is niet bequaem om nu daer aff te spreecken.[748]
Wij sullent stellen wt tot op een ander dach.

Pryamus
Ick danck u, hoghe Prins, ghodt hoed' u voor geclach.[750]

3e Handelinghe. 3e Wtcoomen

Choor
Choor 1.
Hoe schoen, hoe trots, hoe spijtich datse schijnt,[751]
De werrelt doch niet anders is als wijnt.[752]
Haer staet verkeert gestadelijck en ras:[753]
Nu isse niet het geen sij gistren was.[754]

2.
Die gister trots op rijcdom swaer en schadt[755]
Weygerden t' broot aen die hem daer om badt,[756]

744 *eerlijck:* eervol, luisterrijk
745 *neempt u keer:* gaat u terug
746 *beleefde Prins:* wijze vorst
747 *versteecken:* verstoten; *-se:* haar
748 *bequaem:* geschikt; *daer aff:* daarover
750 *hoghe Prins:* edele vorst; *geclach:* ellende
751 *spijtich:* weerbarstig
752 *wijnt:* wind
753 *staet:* toestand; *verkeert:* veranderd; *gestadelijck:* voortdurend; *ras:* snel
754 *isse:* is ze, nl. de wereld. Een mannelijk substantief wordt aangeduid met een vrouwelijk pronomen.
755 *rijcdom swaer:* geweldige rijkdom
756 *badt:* vroeg

Werden te nacht berooft van schat en lant,[757]
Heden gevoet van iemandts milde hant.[758]

3.
Die gister met sijn adel groot van pracht
Betrouden op sijn rijck en out geslacht,[760]
Op gunst vant volck en capiteijnen braeff,[761]
Dient heden aen sijn vijant voor een slaeff.[762]

4.
Een hooftman van veel cloecke oorlochs lien,[763]
Die door sijn naem en daden was ontsien[764]
En menich rijck vervaerden doort gewelt,[765]
Wert van de doot op dese nacht gevelt.[766]

5.
Die gister lach door armoedt swaer geparst,[767]
Van staet en wijt beroemtheijt aldervarst,[768]
Wanhoopten niet maer wart boven sijn wins[769]
Heden misschien een rijck beroemde Prins.[770]

6.
Die stadich wel op dit verandren oocht,[771]
Door voorspoet sijn gemoet hij niet verhoocht,[772]
Noch oock verlaecht, alst ongeluck hem stoort;[773]
Geen hoverdij noch wanhoop hem becoort.

7.
Die doort geluck sijn moet verhoegen laet[775]
En sich betrout op rijckdoom, macht, off staet,[776]

757 *te nacht:* 's nachts
758 *van:* door
760 *Betrouden:* vertrouwde
761 *capiteijnen braeff:* dappere bevelhebbers
762 *voor een slaeff:* als slaaf
763 *oorlochs lien:* soldaten
764 *door:* vanwege; *was ontsien:* geducht was
765 *vervaerden:* vrees aanjoeg; *doort gewelt:* door de (leger)macht
766 *wert:* wordt; *van:* door
767 *lach door armoedt swaer geparst:* door hevige armoede gekweld was
768 *Versta:* Van status en grote roem 't verst verwijderd
769 *wart:* wordt; *boven sijn wins:* meer dan zijn wens
770 *rijck:* rijke
771 *stadich:* voortdurend; *wel:* goed; *op... oocht:* naar... kijkt
772 *sijn gemoet verhoocht;* wordt hoogmoedig
773 *(sijn gemoet) hij verlaecht:* wordt hij vernederd; *stoort:* verontrust; fnuikt
775 *Versta:* Die vanwege het gelukkig lot hoogmoedig wordt
776 *sich betrout:* vertrouwt; *staet:* staatsie

Al dwanck hij gans de werrelt met sijn iuck,[777]
Hij is een slaeff vant wanckelbaer geluck.[778]

8.
Een die door ongeval of tegenspoet[779]
Wert moedeloos oft vallen laet sijn moet,[780]
De wanhoop weecht hem swaerder als de druck,[781]
Die hem compt wt lichaemlijck ongeluck.[782]

9.
Maer diet gemoet in tegenspoet off noot
Gestadich heeft en altoos even groot,[784]
Al heeft hij goet noch staet, nochtans is hij
Gheboren tot des werrelts heerschappij.

10.
Als sulcken man een coninckrijck aenvaert,
Met slavernij sijn volck hij niet beswaert,
Maer gaet hem tot de lantbestiering spoen,[789]
Om aen sijn volck doort heerschen dienst te doen.

11.
Als sulcken Prins, rechtvaerdich waerdich hooft,[791]
Wart van sijn staet en coninckrijck berooft,[792]
t En deert hem niet, dat hij sich siet verlaecht,
Maer t' ongeluck sijns volxs hij beclaecht.[794]

12.
Als sulcken Prins alleene tracht nae d' eer[795]
Van t' goet te doen aen t' vollick tallen keer,[796]
En te besteen sijn leven en sijn doot
Tot welvaert van sijn volck in den noot,

777 *dwanck:* dwong
778 *vant wanckelbaer geluck:* van de wisselvallige fortuin
779 *Een:* iemand
780 *wert:* wordt; *vallen laet sijn moet:* niet goed gestemd wordt
781 *druck:* zorg
782 *hem compt:* zijn deel wordt, hem deelachtig wordt
784 *gestadich:* standvastig
789 *hem:* sich
791 *rechtvaerdich waerdich hooft:* met recht waard aan het hoofd te staan
792 *wart:* wordt
794 *beclaecht:* betreurt
795 'Prins' staat niet in het handschrift noch in de eerste druk. De hier gekozen versie werd voorgesteld door Stoett. *tracht nae:* streeft naar
796 *tallen keer:* te allen tijde

13.
Dits t' hoochste dat de sterffelijcken mens
Vercrijgen can, en dit was Hectors wens,
Van te besteen tot scha van sijn vijant[801]
Sijn leven en sijn doot voort vaderlant.

14.
Hector vercreech sijn wens, en voor gewis[803]
Geensins dees Prins hier te beclagen is,
Maer wij, helaes! beclagen t' oude rijck,
Dat door sijn val viel neder te gelijck.

[4e. Handelinghe.]

4e. Handelinghe. 1e Wtcoomen

Achilles, Automedon.

Achilles
Vervloecte handen, en wel waerdich wt te roijen,[807]
Die u besmetten met d' edelste bloet van Troijen.[808]
Vervloecte voeten, die de stoute borst betradt[809]
Des vroomsten capiteijns, die Asien heeft gèhadt.[810]
En ghij sijt me vervloect, ô overwreede ooghen,[811]
Die sulcke moorderij t' aenschouwen cont gedoogen.
En noch vervloecter sijt ghij, overwreet gemoet,
Diet moorden van mijn lieff haer aldernaeste bloet[814]
Verdragen cunt. Van wat geslacht sijt ghij geboren,
Achilles? dat de geen, die ghij hadt wtvercoren
Tot een schoonbroeder waert, ghij selve die vermoort![817]
Van meerder wreetheyt is int oorloch noijt gehoort.[818]
Helaes, Polyxena! den moort heb ick bedreven.
De schult heb ick alleen, wilt ghij die niet vergeven,

801 *van:* om
803 *Hector vercreech sijn wens:* Hectors wens werd vervuld; *voor gewis:* voorzeker
807 *waerdich wt te roijen:* waard verdelgd te worden
808 *besmetten:* besmette; *d' edelste:* het edelste
809 *stoute:* dappere
810 *vroomsten:* moedigste
811 *me:* ook; *cont gedoogen:* kon verdragen
814 *die:* dat ('gemoet' is antecedent); *moorden:* vermoorden; *bloet:* bloedverwant (nl. haar broer)
817 *een schoonbroeder waert:* een waardig zwager
818 *van:* over; *meerder:* grotere

En straft mij nae verdienst, so ist met mij gedaen.[821]
Als ick mijn Juffrou had, heb ickse laeten gaen.[822]
Als sij haer lichaem boodt om t' dode te bevrijen,[823]
Doen heb ick haer niet in mijn tente willen lijen.[824]
Als ick niet haer, maar sij mij om vergiffnis badt,[825]
Doen sandt ick haer te rug met d' ouders na de stadt.[826]
Doen wild' ick opter daet daer inne niet besluijten[827]
Om t' overleggen wat daer al wt conde spruijten.[828]
Maer doort affwesen wert ick met meer pijns gequelt.[829]
Nu routet mij, dat ickt dus lang heb wtgestelt.[830]
Want als ick d' eerste mael liet mijn gesichte dwalen
In hare jonckheyts glans en in haer ogen stralen,[832]
Dranck ick haer beeltenis door d' oogen in mijn borst;[833]
Een dranck, helaes! die niet verslaet, maar scherpt den dorst.
De schoone beeltenis nam in het hert haer plaetse[835]
En maectent tot een kerck; als een godinne staetse[836]
Daer op een outaer hooch, daer wert s' erkent alleen,[837]
En van de drang van mijn gedachten aengebeen.[838]
Daer branden tot haer eer duijsent en duijsent toortsen.
Staech sij mijn harte dwingt met hare blixems coortsen,[840]
Tot een begeerte van t' geen haer gelijckend' is,[841]
En dats mijn lieff, daer van is sij de beeltenis.

821 *nae:* naar; *so:* dan
822 *Als:* toen
823 *Als:* toen
824 *Doen:* toen; *in:* naar, *lijen:* brengen
825 *Als:* toen; *badt:* verzocht
826 *Doen:* toen; *sandt:* zond; *na:* naar
827 *Doen:* toen; *opter daet:* meteen
828 *spruijten:* ontstaan, voortkomen
829 *affwesen:* afwezigheid; *wert:* wordt
830 *routet:* berouwt het; *dus:* zo
832 *Versta:* In de glans van haar jeugd en in de stralen van haar ogen
833 *Dranck:* dronk
835 *hert:* hart
836 *kerck:* tempel; *staetse:* staat ze
837 *outaer:* altaar; *wert:* wordt
838 *de drang van mijn gedachten:* mijn aandringende gedachten
840 *staech:* voortdurend; *sij:* de schone beeltenis; *met hare blixems coortsen:* met haar een liefdeskoorts verwekkende aanblik
841 *haer gelijckend':* op die beeltenis (vs. 835) gelijkend

Ghaet send' u lieff van hier over veel duijsent mijlen,[843]
Sij heeft den booch, tis waer, maer ghij int hert de pijlen.
Wat helpt, Achilles, dat ghij haer van u veriaecht,[845]
Als ghij haer beeltenis binnen int t' herte draecht?
Ghij sentse wech om u gedachtnis te bedriegen.[847]
Hier sit sij in u borst, hier can sij u niet liegen![848]
Hoe ghijse meerder poocht te stellen wt u sin,[849]
Hoe ghij u meer verwart in u begonnen min![850]
Automedon!

Automedon
Mijnheer.

Achilles
Ick heb dees brieff geschreven,
Opdat ghij dien terstont gaet aan mijn Juffrou geven.
Gaet binnen troijen nu dewijl het is bestant.[853]
Draecht sorge datse coom behouden in haer hant.[854]

Automedon
Ick gae, mijn heer, en salt volcomelijck bestellen.[855]

Achilles
Helaes! de vreese gaet mijn herte deerlijck quellen,[856]
Begeerte geeft mijn hoop, en dat is al haer grondt.[857]
De minnaer licht gelooft t' geen hij sich selven iondt.[858]

843 *over veel duijsent mijlen:* vele duizenden mijlen ver
845 *helpt:* helpt het
847 *gedachtnis:* herinnering, geheugen
848 *liegen:* loochenen
849 *ghijse:* gij haar; *meerder:* nog meer; *stellen:* zetten; *u sin:* uw gedachten
850 *verwart:* verstrikt
853 *dewijl:* terwijl; omdat
854 *Draecht sorge:* draag er zorg voor
855 *salt:* zal het; *volcomelijck:* op onberispelijke wijze; *bestellen:* afhandelen
856 *vreese:* angst
857 *mijn:* mij; *al haer grondt:* geheel haar grondslag
858 *licht:* makkelijk; *iondt:* gunt

Ick heb u vaders staet, schone Princes, bedorven.[859]
U waerste broeder is door dees mijn hant gestorven.[860]
Als ghij int leger waert, toond' ick u luttel eer.[861]
Als ick u houden mocht, sand ick u lijcwel weer.[862]
Sijnt minneteekens dit? Helaes! met grote reen[863]
Sult ghij mijn bood' versmaen en brieff met voeten treen.[864]
Waertoe is wanhoop goet? hoe nu, Achilles, hoe?[865]
Betroudt ghij dat dan u beleeffde Joffrou toe?[866]
t' Sal strecken tot profijt van al haer ondersaeten.[867]
Haer ouders sullen haer tot uwe liefft bepraten[868]
Op alderleij manier; ist om u deuchde niet,[869]
't Sal om t' behouden sijn van t' geen haer overschiet.[870]
t' Verlies haer brengen sou int wterste bedroeven.[871]
Dan, ick sal in mijn tent het antwoort gaen vertoeven.[872]

4e. Handelinghe. 2e. Wtcoomen

Priamus, Paris. Hecuba. Polyxena.

Paris

Autumedon heeft hier terstont een brieff gebracht,[873]
Mijn heer en vader, daer ick op te letten acht.[874]

859 *staet:* toestand; status; *Princes:* vorstin; *bedorven:* in het verderf gestort
860 *waerste:* meest geliefde
861 *Als:* toen; *int leger:* in de legerplaats
862 *Als:* toen; *mocht:* kon; *sand:* zond; *lijcwel:* evenwel; *weer:* terug
863 *grote:* veel
864 *versmaen:* geringschatten
865 *hoe:* wat
866 *Betroudt:* vertrouwt; *beleeffde:* welwillende
867 *ondersaeten:* onderdanen
868 Achilles spreekt tot zichzelf, dus: *uwe liefft:* liefde voor u
869 *deuchde:* dapperheid
870 *haer:* hun
871 *t' Verlies:* nl. van wat hun nog overschiet; *haer:* hen; *bedroeven:* verderf
872 *dan:* maar; *vertoeven:* afwachten
873 *terstont:* zojuist
874 *Mijn heer en vader:* mijnheer mijn vader; *daer ick op te letten acht:* waar ik geacht wordt op te letten

Hecuba
Aen wien?

Paris
Maer aen u dochter ist, mijn vrou en moeder.[875]

Priamus
Geeftse aen Polyxena.

Polyxena
Leest gijs', mijn heer en broeder.[876]

Paris
Achilles, die door minnen sterft,[877]
Edel princes, wiens schoonheijt hem verwan,[878]
Die wenscht u al t' welvaren, dat hij derft,[879]
En acht dat al, dat hij u wenschen kan.[880]
Mijn lyefde, die 'ck u draech so groot en ongemeeten,[881]
Meend' ick, princes, door u affweesen te vergeten.[882]
Maer laes! gelijck een stat, die nae lang wederstant,[883]
Snachts overrompelt en gesteeken wert aen brant,[884]
Off de verwinner schoon de torts te rug gaet trecken,[885]
De brant laet daerom niet sich selven voort te strecken.[886]
De vlamme voet sich selffs, en hem rontomme went,[887]
Soo lang daer huys off kerck off muer is overent.

875 *mijn vrou en moeder:* mevrouw mijn moeder
876 *-se:* nl. de brief; *mijn heer en broeder:* mijnheer mijn broer
877 *door minnen:* van liefde
878 *wiens:* wier; *verwan:* overwon
879 *welvaren:* geluk; *derft:* mist
880 *acht:* bekommert zich om; *al:* alles
881 *u draech:* voor u koester; *ongemeeten:* oneindig
882 *u affweesen:* uw afwezigheid
883 *wederstant:* tegenstand
884 *gesteeken wert aen brant:* in brand gestoken wordt
885 *Off de verwinner... schoon:* of de overwinnaar al; *torts:* toorts
886 *laet:* laat... na; *voort te strecken:* verder uit te breiden
887 *selffs:* zelf; *hem went:* gaat

Also der minnen vlam, hoe wel ick u ontbeerden,[889]
En ging daerom niet wt, maer daeglijxs sich vermeerden.[890]
Die voel ick in mijn borst nu van so grooten cracht,
Dat het mij seer verdriet, dat ick oijt heb gedacht
Om u, princesse schoon, wt mijnen sin te stellen.[893]
U, seg ick, die so licht mijn hooch gemoedt cont vellen.
Laet mijn stantvasticheijt in uwe min vol pijn[895]
U een versekering van mijn getrouheijt sijn.[896]
En mijn getrouheijt, die ick u betoon door desen,[897]
Van mijn stantvasticheyt u een verseeckring wesen.
Dus salft Achilles hert, princes, met u genae,
Op dat het in het vuijr geen asch wert en vergae,[900]
Maer dat het in den aert des Salamanders keere,[901]
So dat de brant het selve voed' en niet verteere,
Op dat de brant int hart en t' harte in den brant
Gedueren ewichlijck, u tot een offerhant.[904]

Finis

Paris

Heer vader, hier ist al, wat dunct u van dees saecken?[905]
Wat salmen alderbest hier in doch mogen maecken?[906]

Priamus

Onnodich lang beraet, want mijnen sin is dit:[907]
Laetten ons weygren niet, dewijl hij om haer bidt.[908]

889 *Also:* zoals; *hoe wel:* ofschoon
890 *sich vermeerden:* werd groter
893 *wt mijnen sin te stellen:* uit mijn gedachten te zetten
895 *uwe min:* liefde voor u
896 *getrouheijt:* trouw; betrouwbaarheid
897 *door desen:* door deze brief; op deze wijze
900 *wert:* wordt
901 Volgens oude opvattingen leefde de salamander in het vuur; *keere:* moge veranderen
904 *gedueren:* blijven bestaan
905 *al:* alles
906 *mogen maecken:* kunnen doen
907 *sin:* mening; *dit:* deze
908 *laetten:* laat hem; *dewijl:* terwijl; *bidt:* vraagt

Wij sien t' quaet, dat ons quam door dien hij bleeff versteecken.[909]
Voorseecker sal de Prins de Griecken op doen breecken,
Als danckbaer van de gunst, oft so hij dat niet doet,[911]
Polyxena heeft tijt te temmen sijn gemoet,
En sal hem metter tijt cunnen so wel bepraeten,[913]
Dat hij vergeeten sal sijn toorn, en varen laeten.
Al swerelts cracht so licht geen hooch hert nederleijt[915]
Als dees schone Vrous vruntlijcke tederhaijt.[916]
Indien Polyxena Achilles can bewegen,[917]
t' Welvaeren vant gants rijck isser gans aen gelegen.[918]

Polyxena

Ellendich coninxs kint! is dan t' gemeen geluck[919]
Alleen gelegen aen u ongeval en druck?[920]
In troijens hoochste feest onder 't gemeen verblijen[921]
Sult ghij alleen benaut in droefheyt sijn en lijen?[922]
Somen de plagen niet van de troijaense wal[923]
Kan keeren dan door mijn verdriet en ongeval,[924]
Doot mij te besten van mijns vaders ondersaeten,[925]
Veel eer dan ghij mij sout slavinne werden laeten[926]
Van eenen, die mijn waerste broeder heeft gedoot.[927]

909 *quam:* overkwam; *door dien:* omdat; *bleeff versteecken:* smadelijk bejegend bleef
911 *so:* als
913 *wel:* goed
915 *licht:* makkelijk; *hooch:* trots; *nederleijt:* overwint
916 *vruntlijcke:* verliefde; vriendelijke
917 *bewegen:* beïnvloeden
918 *isser aen gelegen:* hangt ervan af
919 *gemeen:* gemeenschappelijk
920 *is gelegen aen:* afhankelijk van; *ongeval en druck:* ongelukkige en benarde omstandigheden
921 *feest:* nl. wegens de wapenstilstand. Zie vs. 853; *'t gemeen verblijen:* de algemene vreugde
922 *benaut:* angstig
923 *somen:* als men
924 *ongeval:* ongeluk
925 *te besten:* ten voordeel, tot heil; *ondersaten:* onderdanen
926 *werden:* worden
927 *waerste:* meest geliefde

Priamus
Dits t' eenich middel om te comen wt den noot.

Paris
Hola! Heer Vader, so ghij Paris raet wilt achten,[929]
Ghij cunt hier in voorsien en stillen haere clachten.[930]
Ick sal den grieck ontbien, dat hij hem vinden laet[931]
Gins in Apolloos kerck, die in de bossche staet,[932]
Daer ick hem loven sal mijn suster te doen trouwen,[933]
Die oock sal komen daer met al haer staet Joncvrouwen.[934]
En als Achilles minst sal op sijn hoede staen,[935]
Sal ick hem onversiens daer op de plaets verslaen.[936]

Priamus
En vreest ghij niet de schant van dees verraderije?

Paris
Wie soudt bedroch in sijn vijandt te crencken mije?[938]

Priamus
Die werck van d' eere maeckt, en schant en laster vreest.

Paris
Eerlijck ist winnen, t' sij door cracht off cloecke geest.

Priamus
Die door bedroch verliest en acht sich niet verwonnen.[941]

929 *so ghij etc.:* indien gij op Paris' raad acht wilt slaan
930 *hier in voorsien:* hier maatregelen tegen nemen
931 *ontbien:* laten weten; *dat hij hem vinden laet:* dat hij zich bevindt
932 *kerck:* tempel; *in de bossche:* in de bossen
933 *loven:* beloven
934 *staet Joncvrouwen:* hofdames
935 *minst:* het minst; *staen:* zijn
936 *onversiens:* onverwacht; *op de plaets:* op die plek; *verslaen:* doden
938 *Versta:* Wie zou bedrog vermijden bij het schade toebrengen aan zijn vijand?
941 *verwonnen:* overwonnen

Paris
Off hijt soo acht off niet, wert niettemin verslonnen.[942]

Priamus
De waere winst dat is t' breecken van t' svijants moet.[943]

Paris
Waer blijft sijn moet off macht breeck ick sijn hart verwoet?[944]

Priamus
Al is Achilles doot, het heijr is niet gedwongen.[945]

Paris
Weet ghij niet, vader, wat Apollo heeft gesongen?[946]
Dat Troija nummermeer sal gaen in slavernij,
Indien Achilles daer niet tegenwoordich sij.[948]
En nae sijn doot kan hijr niet tegenwoordich wesen.[949]
Waerom besluijt ghij niet? Wat staet hier doch te vreesen?

Hecuba
Doet so, mijn lieffste soon, ick en sal lijden niet,[951]
Dat anders dan ghij segt, in dese saeck geschiet.
Wreeckt ghij mijn Hectors doot, wreect ghij mijn heete tranen.
Wreeckt Troijas nederlaech, gaet so de strate banen[954]
Tot welvaert van u volck, en wtgang van den crijch.[955]
Wreect so de wreede smaet, die ick van droefheijt swijch.[956]

942 *wert:* hij wordt; *verslonnen:* te gronde gericht
943 *breecken:* bedwingen; *moet:* dapperheid
944 *breeck ick mijn hart verwoet:* als ik zijn driftig hart vernietig
945 *heijr:* leger; *gedwongen:* bedwongen
946 *gesongen:* verkondigd
948 *tegenwoordich:* aanwezig; *sij:* zou zijn
949 *hijr:* hij er
951 *doet:* doe; *lijden:* toestaan, dulden
954 *de strate banen:* het pad effenen
955 *tot:* voor; *wtgang:* einde; *crijch:* oorlog
956 *swijch:* verzwijg

Paris

Tsa, page, gaet de grieck terstont de bootscap draegen.[957]
Segt, dat Polyxena verhoren wil sijn claegen,[958]
En datse tot een vrou van hem sal sijn getrout,
So hij sich vinden laet gins in Apolloos woudt.[960]
En ghij, vrou suster, in het eerste t' samen comen,
Sult hem u hoochste goet en alderliefste nomen,[962]
En veijnsen off ghij seer tot hem genegen waert,[963]
Waer door gelegenthaijt sal werden gh' openbaert[964]
Om doort geluckich stuck ons burgers te verquicken.[965]
Daerom een ijder gae terstont hem hiertoe schicken.[966]

4e. Handelinghe. 3e. Wtcoomen

Choor

Choor 1.
Elck acht geluckich s' princen leeven[967]
Door weeldens valschen blijck.[968]
Hij, door dees meening selffs gedreeven,[969]
Waent niemant sijns gelijck.[970]
Maer liet hij eens het rijck[971]
En het gebieden willich vaeren,
En proefd' off laechhaijt rust can baeren,[973]
De hoocheijt hij verachten sou als slijck.[974]

957 *draegen:* brengen
958 *verhoren wil sijn claegen:* gehoor wil geven aan zijn klagen
960 *So:* als
962 *nomen:* noemen
963 *veinsen off:* doen alsof
964 *sal werden gh'openbaert:* duidelijk zal worden
965 *doort geluckich stuck:* door de gelukkige onderneming; *verquicken:* versterken
966 *hem... schicken:* zich gereed maken
967 *s' princen:* 's vorsten
968 *Versta:* door de misleidende schijn van de weelde
969 *selffs:* zelf
970 *sijns:* nl. de vorst
971 *het rijck:* de macht
973 *proefd':* probeerd; *laechaijt:* geringe status; *baeren:* voortbrengen; openbaren
974 *hoocheijt:* het hoge aanzien

2.

Dat een gemeenen man beproefden[975]
t' Geen hij acht sulck geluck,
Wat sorg en angst een prins bedroefden,
Wat onrust en wat druck,
Hij achten beeter t'juck
Als een gemeene man te draegen,
Dan andren met het juck te plaegen.[981]
Men oordeelt onervaren in dit stuck.[982]

3.

Een Prins wil datmen hem sal vreesen,
En acht het selve goet,
Die selve vreest gevreest te weesen.
De nacht hem niet behoet,
Noch slaep sijn smart versoet.
Als alle menschen ruste raepen,[988]
Ontsteelt het sorgen hem sijn slapen.[989]
Dat elck gebuert, een Prins ontbeeren moet.[990]

4.

Wat hooch huijs heeft oijt Prins genooten,[991]
Dat niet is omgewent?[992]
Wat vintmen doch voor hoge slooten,[993]
Diet oorloch niet en schent?[994]
Waer sietmen doch ontrent[995]
Het hoff de schaempt in eeren houwen?[996]
Gerechticheyt, huwlijckse trouwe
En sijn de groote hooven niet bekent.

5.

Het hoff dat volcht Bellona bloedich[999]

975 *Dat:* als; *gemeenen:* gewone
981 *Versta:...* plaegen, zoals vorsten doen
982 *in dit stuck:* op dit punt, in dit opzicht
988 *ruste raepen:* rust nemen
989 *het sorgen:* het bezorgd zijn
990 *Dat:* wat; *gebuert:* ten deel valt
991 *hooch huijs:* kasteel; *genooten:* in bezit gehad
992 *omgewent:* omver gehaald
993 *slooten:* burchten
994 *schent:* vernietigt
995 *ontrent:* overal
996 *schaempt:* schaamte, eerbaarheid
999 'dat' representeert 'Het hoff'; *Bellona:* Romeinse krijgsgodin

Met hare roed' in de hant.[1000]
De helse, bose Fury woedich,[1001]
Die hoverdie plant,[1002]
Wiens hongerige tant
De grootste doet hovaerdich raesen,
Verslint de huijsen opgeblasen[1005]
En werpt de hoge princen neer int sant.

6.

Indien men t' oorloch niet siet blincken,[1007]
Maer van bedroch affstaen,[1008]
Het groot moet door sijn swaerheyt sincken,
En t' hooch te gronde gaen.
De schipper is belaen[1011]
Als goede wint het schip gaet stijven,[1012]
Vreest, het geluck t' schip om sal drijven;[1013]
De hoochste torens meest de buijen slaen.[1014]

7.

De hoochste eijcken sietmen breecken
Die in de bosschen staet.[1016]
t' Geweer, wt Jovis hant gestreecken,[1017]
De hoochste bergen slaet,
Het vetste beest men gaet,
Niet t' slechste om te doden haelen,
Bereijt men costelijcke maelen.[1021]
Wat vallen sal, Fortuijn verhogen laet.[1022]

1000 *roed':* geselroede
1001 *Fury:* wraakgodin; *woedich:* razend, waanzinnig
1002 *hoverdie:* hovaardij, overmoed
1005 *de huijsen opgeblasen:* de hovaardige vorstenhuizen
1007 *blincken:* schitteren, blikkeren (van de wapens)
1008 *Versta:* maar zich losmaakt van misleiding
1011 *belaen:* bezorgd
1012 *het schip gaet stijven:* de zeilen bol laat staan
1013 *Vreest:* nl. de schipper vreest, dat etc.; *om sal drijven:* om zal doen slaan
1014 Deze regel doet denken aan het spreekwoord ‘Hoge bomen vangen veel wind’.
1016 *staet:* staan
1017 *Jovis:* Jupiters; *t' Geweer:* de bliksem (het teken van Jupiters macht over de wereld); *gestreecken:* neergedaald
1021 *Versta:* Wanneer men kostbare maaltijden aanricht
1022 *Fortuijn:* Fortuna; *verhogen:* verheffen

8.
Best dueren matelijcke dinghen,[1023]
Daer t' hooch haest vallen can.[1024]
Die mate noijt ging overspringen,[1025]
Als een gemeene man,[1026]
Die noyt en schayde van[1027]
De strant, bevreest de zee te naecken,[1028]
Roijt onder t' lant, dat hij kan raecken,[1029]
Het hoochste luck alhier op aerden wan.[1030]

4e. Handelinghe. 4e. Wtcoomen

Achilles
Soo dees godin, veel hoger van manieren[1031]
Als d' ander goôn, beleeft en goedertieren,[1032]
Met een genadich ooch mijn smert aensiet,
Der goden staet niet meer k' acht als verwonder.[1034]
k' En vrees de snelle blixem noch de donder,[1035]
Benij Jupijn Ambroos en Nectar niet.[1036]
Terstont quam mij een bood', van Paris affgevaerdicht,[1037]
Dat haer Polyxena niet langer veronwaerdicht[1038]
t' Erkennen mijne trou, dat se sal comen nu
Gins in Apollos wout, waer van sij lang was schu.[1040]

1023 *Best:* het langst; *matelijcke:* gematigde, bescheiden
1024 *daer:* terwijl daarentegen; *haest:* weldra
1025 *Die:* degene die; *ging overspringen:* te boven ging
1026 *Als een gemeene man:* als een gewoon mens
1027 *schaijde:* zou scheiden
1028 *naecken:* naderen
1029 *Roijt:* roeit (en die) etc.; *dat hij kan raecken:* dus hij vaart dicht langs de kust
1030 *luck:* geluk
1031 *hoger van manieren;* edeler van karakter
1032 *beleeft:* welwillend
1034 *D'Angremond leest hier terecht:* dan wekt de staat der goden evenmin langer mijn eerbied als mijn bewondering.
1035 *k' En vrees:* ik vrees niet
1036 *Jupijn:* Jupiter. Deze regel speelt een belangrijke rol in de discussie over de datering van de 'Achilles en Polyxena'. Zie hiervoor in de inleiding.
1037 *Terstont:* zojuist; *bood':* boodschap
1038 *haer... verontwaerdicht:* het beneden zich acht
1040 *schu:* afkerig

Sonder mijn swaert, alleen, en heb ick niet te schrome.[1041]
Maer hoe? siet, daer ist hoff, tis tijt dat icker come.[1042]

4e. Handelinghe. 5e. Wtcoomen

Achilles, Polyxena, Paris, Deïphobus.

Sonnet.

Achilles
Gentiel goddin, alleen besitster van mijn hert,[1043]
Schoon ziele van mijn ziel, meestres van mijn gedachten,
Wiens schoonhaijts clare glans, en gracy mijn vercrachten,[1045]
Als in den blonden strick mijn hert gevangen wert,[1046]
Indien ghij niet aensiet de wreethayt van mijn smart,
En stopt u oren voor mijn al te sware clachten,
Van mij en hebdij niet dan droeffheijt te verwachten
En de melijdeloose doot en d' aerde swart.[1049-1050]
Maer gaet ghij tot gena u goedertieren wennen,[1051]
En wilt de trouwe van u dienaer recht bekennen,
Verlost ick werden sal van droeffheijt, sorch en pijn.[1053]
Mijn hert, dat door het vuijr soud' lichtelijck verteeren,
En sal dan nummermeer in assche cunnen keeren,
Maer in een schonen brant altijt onsterfflijck sijn.

Polyxena
Aensiend' u lang vervolch, en aenstaen boven maten,[1057]

1041 *Sonder mijn swaert, alleen:* hoewel ik zonder mijn zwaard ben en alleen
1042 *-t hoff:* nl. Polyxena, vergezeld van haar hofdames (vs. 934).
1043 *Gentiel:* edele
1045 *Wiens etc.:* wier heldere glans van schoonheid; *vercrachten:* overweldigen
1046 *Als:* wanneer; *wert:* wordt; *den blonden strick:* Achilles beschouwt het blonde haar van Polyxena als een strik, waarin zijn hart gevangen is.
1049-1050 Achilles verwacht, dat hij bij het uitblijven van een gunstige reactie van Polyxena van droefheid zal sterven en daarna begraven zal worden.
1051 *wennen:* wenden; *bekennen:* erkennen, zien
1053 *werden:* worden
1057 *Aensiend':* lettend op; *vervolch:* aanhouden; *aenstaen boven maten:* uitzonderlijk aandringen

Hoe wel ick oorsaeck heb, Achilles, u te haten,
Sloech ick mijn oogen op u wijtberoemde duecht[1059]
En op de schoonheijt van u fluxs gestelde iuecht,[1060]
De welcke dingen, t' sint dat sij mij wel geviele,
Baerden een vreemde lust vol onrust in mijn ziele,
In veughen dat ick haest mijn toornicheijt vergadt,[1063]
En t' rout mij, dat ick u so leed' oijt heb gehadt.[1064]
Tis mijn de grootste pijn des werrelts te gedencken,[1065]
Dat ick oijt heb gedacht, Achilles, u te crencken.[1066]
Naer ick mijn gramschap dan op gh' offert heb aen w,[1067]
Coom ick, grootmoedich Prins, als u dienaersse nu[1068]
Om op te offren voorts aen u alhier ter steede[1069]
Mijn hert, mijn wil, en oock al mijn genegentheede.[1070]
Daerom, Achilles, wilt ontfaen van mijnder hant,
En gunstich nemen aen desen mijn offerhant,[1072]
En mijn versekren, dat de lieffd' met swaere plagen,[1073]
Die ghij soo lange tijt tot mijwaert scheent te dragen,[1074]
Warachtich is en sal altijt gestadich sijn.[1075]
Waeraen te twijfflen valt mij een soo swaere pijn,[1076]
Dat ick int midden van mijn vlam bevries doort vreesen.[1077]
Dus maeckt mij, prince, dat ick mach verseekert weesen,[1078]
Nae dien de twijfels mij wel duijsent doon aendoen.[1079]

1059 *deucht:* dapperheid
1060 Bij deze regel moeten we denken aan het epitheton ‘snelvoetig’ van Achilles.
1063 *In veughen dat:* in dier voege dat, zodat; *haest:* weldra
1064 *dat ick etc.:* dat ik u ooit zoveel leed heb berokkend
1065 *mijn:* voor mij
1066 *heb gedacht:* de gedachte heb gekoesterd; *crencken:* benadelen
1067 *Naer:* nadat
1068 *dienaersse:* dienares
1069 *ter steede:* ter plaatse
1070 *genegentheede:* liefde
1072 *nemen aen:* aanvaarden; *offerhant:* offer
1073 *mijn:* mij; *plagen:* kwellingen
1074 *tot mijwaert:* voor mij
1075 *gestadich:* standvastig
1076 *Versta:* waaraan te twijfelen een zwaar verdriet voor mij is.
1077 *doort vreesen:* tengevolge van de angst
1078 *maeckt:* breng me in een zodanige toestand; *mach:* kan
1079 *Nae dien:* aangezien

Maer waerom soud' ick oock cunnen van u vermoen,[1080]
Dat ghij geveijnsdelijck sout sulcken liefd' ontfangen,[1081]
Gelijck het herte van Polyxena heeft bevangen?
Neen, neen, ten kan niet sijn, neent seeckerlijck niet, hoe?
Al droecht ghij mij oock gans geen liefd' met allen toe,[1084]
Weerliefd' soud' in u hert voorseecker comen wercken,
Als ghij de grootheijt van mijn lijefde maer cont mercken.[1086]
Mijn lijefd' t' sint haer begin nam soo veel toe en wan,[1087]
Dat ickse met t' gedacht nau achterhalen can.[1088]
Mijn lijefde is soo groot, en brant so ongemeeten,[1089]
Achilles, dat ick selff haer grootheijt niet can weeten.
Het leeven van mijn lijefd' en sijn geduerichaijt[1091]
Sal niet van dach off wr, maer sijn van ewichaijt.
So de verdienste van dit goddelijcke lijen[1093]
U niet beweegen off tot waere liefd' kan vlijen,[1094]
En so Polyxena, s' coninxs van troijas bloet,
Door iemandt anders dan haer selven bidden moet,[1096]
U door u ooghen schoon, Achilles, ick besweere,
Door wiens godlijcke cracht mijn felle moet viel neere,[1098]
Dat ghij mij wedermint gelijck gh' wterlijck toont,
En dat u lijefde duer mijn trou met trouwe loont.[1100]

Achilles

Had ick u overlang niet gaen besitster stellen[1101]
Volcomen van mijn hert, een oogenstrael sou vellen

1080 *vermoen:* vermoeden
1081 *geveijnsdelijck:* onoprecht
1084 *geen met allen:* volstrekt niet
1086 *grootheijt:* grootte
1087 *t' sint:* sedert; *wan:* groter werd
1088 *nau:* nauwelijks
1089 *brant:* nl. mijn liefdesvuur brandt
1091 *geduerichaijt:* standvastigheid
1093 *dit goddelijcke lijen:* het lijden in de liefde is van goddelijke oorsprong.
1094 *vlijen:* brengen
1096 *Door:* bij; *bidden:* bezweren bij
1098 *wiens:* welker; *mijn felle moet:* mijn boosaardig gemoed
1100 *duer:* kostbaar; duurzaam
1101 *gaen besitster stellen:* als eigenares aangesteld

Seer lichtlijck mijn gemoet, en dwingent tot u min.[1103]
Maer t' sint ghij d' eerste mael de schoonst scheent in mijn sin,
Heb ick met sulcken hit en smert u lijefd' gedraegen,[1105]
Datter geen wr voor bij en ging van so veel daegen,
Off ijvrich ick aenbadt u schone beeltenis,[1107]
Die siele van mijn siel, mijns levens leven is.
Maer laes! princes, wat sal ick u opoffren weer[1109]
In plaets van deese gunst en dienstbaerheijt vol eer,
Daer ghij mij nu toe roept? Hoe can weer sijn geloont[1111]
Sulcken genegenthaijt als ghij tot mijwaert toont?
Ick ben gedwongen, schoon princes, u te verclaeren,
Dat ick soo groote vruecht voel in mijn siele baeren[1114]
Doort overdencken van t' geen daer ick meest nae dorst,[1115]
Dat mij de wreede doot doorschieten sou de borst
En door de groote lust alhier ter plaets bederven,[1117]
Wast mogh'lijck in u tegenwoordicheijt te sterven.
Dus sijt voorseeckert dat ick stadich ben beraijt[1119]
t' Ontfangen uwe lijefd' met al eerbiedichaijt.
Op die te vieren en te voeden sal ick passen,[1121]
Dat d' aldercleenste vonck sal in ons herte wassen,
Tot datse wert een vlam, die aerd' en hemel sou[1123]
Verbranden alle beij, het welck, ô waerde vrou,
Niet vreemt sal schijnen noch tegens des reedens wetten,
So ghij een luttel wilt op u schoonheeden letten,
Off so ghij mijn genegenthaijt wilt mercken aen,[1127]
Off so het u belieft op baijde acht te slaen,[1128]

1103 *lichtlijck:* gemakkelijk; *u min:* de liefde voor u
1105 *hit:* hartstocht; *gedraegen:* gekoesterd
1107 *ijvrich:* vurig
1109 *weer:* mijnerzijds
1111 *weer sijn geloont:* beloond zijn, ingelost zijn
1114 *baeren:* te voorschijn komen
1115 *nae dorst:* naar verlang
1117 *bederven:* ombrengen
1119 *voorseeckert:* verzekerd; *stadich:* voortdurend
1121 *op... passen:* er voor zorgen; *vieren:* doen gloeien
1123 *wert:* wordt
1127 *mercken aen:* opmerken, in aanmerking nemen
1128 *baijde:* nl. Polyxena's schoonheid en Achilles' liefde

De welcke baijd' aen mij so starck sijn overcomen,[1129]
Dat (alhoewel ick vast bij mij had voorgenomen
Te comen nummermeer in minne sijn verbont)[1131]
Soo haest ick u aensach, ick mij begaff terstont[1132]
Vrijwillich in u dienst, waer in dat ick sal blijven
So lang des Hemels cloot sal op sijn Polen drijven.[1134]
Onnodich is het dan, dat ghij met bidden dringt[1135]
Tot uwe lijefd' een, die daer toe sich selven dwingt.
Der goden schick mij nood' om tot u min te strecken,[1137]
Al u verdienste groot mij tot u lijefde trecken.[1138]
Mijn roepen derwaert, mijn begeerten algemeen,[1139]
Mijn oversoete hoop voert mij, princes, daer heen.
Mijn ziele, waer van ghij sijt coningin en vrouwe,
Die heft mij derwaarts op met vluegels van mijn trouwe.
Daerom, hoewel mijn lijefd' tot u waerts eens began,[1143]
Sijt seecker, schoon princes, dat die niet eijnden kan.[1144]
Off, so die eijnden sal en immermeer gaen t' onder,[1145]
Dat sal geschien gelijck als de phoenix, t' grote wonder,[1146]
Die, stervend' in de vlam, aen een nieu leeven raect,
Nae dat hij levend' heeft vant sterven eijnd' gemaect.
Maer hoe? Wat seg ick doch? Wat slechtheijt mach ick praten?[1149]
Soud' u lijefd' nu en niet eerstlijck te leeven laeten,
Off soud' ick neemen van het leeven een begin,
Sonder te voelen een beginsel van mijn min?
Soud' ick het geen ick ben wel cunnen blijven weesen[1150t/m1153]

1129 *aen mij... sijn overcomen:* mij hebben overvallen
1131 *minne sijn verbont:* het verbond van de liefde
1132 *soo haest:* zodra
1134 *des hemels cloot:* het hemelgewelf
1135 *nood':* noodzaakte; *met bidden dwingt:* met aandrang dwingt
1137 *schick:* beschikking; *tot u min te strecken:* naar uw liefde te verlangen
1138 *trecken:* trekt
1139 *mijn begeerten algemeen:* al mijn verlangens
1143 *began:* begon
1144 *eijnden:* eindigen
1145 *immermeer:* ooit
1146 *levend':* door opnieuw te leven
1149 *Wat slechtheijt etc.:* Wat voor domheid sta ik te verkondigen?
1150t/m1153 *Versta:* Laat mijn liefde voor u mij vanaf nu of altijd al leven, of begon ik te leven zonder een begin van mijn liefde te hebben gevoeld?

Sonder u eijgen slaeff stadich te sijn bij deesen?[1154]
Off soud' ick kunnen vrij weesen van u gebiedt,[1155]
Sonder dat ick het geen ick ben te weesen liedt?[1156]
Voorwaer, in geen manier, veel eer ick t' onder bleeve,[1157]
Want ick door u, door uwe min, en door u leeve.[1158]
Maer off mij bij geval een sotternij beving,[1159]
Dat ick mijn eijgen vijant selve wert? en ging
Versmaen het hoochste goet, dat ick ter werrelt achte?
U alder cleenste ionst waar groot genoech van crachte[1162]
Om mij te vrijen van al die lichtvaerdichaijt,[1163]
Daermen ter weerelt oijt van dacht off heeft gesaijt,[1164]
En te leijden tot u, godin vol waerde gaeven.[1165]
Myn overgroot ghemoet in liefd' altijt zal draven.[1166]
Maer waer door laet mijn geest, beweecht door hope blij,[1167]
Sich selff verbasen doch door eene prophesij,[1168]
Die soo ellendich en van droefhaijt is deelachtig
Als ickse ken voor vals en ganslijck logenachtig?[1170]
Also veel schoonhaijt alser is, godin, in dij,[1171]
So veel genegenhaijts is tot u dienst in mij.[1172]
En mijn stantvastichaijt die is soo groot en heerlijck
Als mijnen ijver is, en mijnen smert begeerlijck.[1174]

1154 *stadich:* voortdurend; *eijgen:* onderworpen
1155 *u gebiedt:* uw bevel
1156 *liedt:* naliet
1157 *in geen manier:* op geen enkele wijze; *t' onder bleve:* blijf ik in een treurige toestand
1158 *ick... leeve:* ik leef
1159 *off:* als
1162 *u alder cleenste ionst:* uw allerkleinste gunst; *waar:* zou... zijn
1163 *vrijen:* bevrijden
1164 *van dacht off heeft gesaijt:* aan heeft gedacht of van heeft gesproken
1165 *godin vol waerde gaeven:* godin met veel waardevolle talenten
1166 Deze regel ontbreekt in het handschrift en is hier overgenomen uit de eerste druk. *draven:* onrustig, onstuimig zijn
1167 *beweecht:* bewogen
1168 *verbasen:* verbijsteren; *prophesij:* volgens een voorspelling zou Achilles bij het beleg van Troje sterven. Zie ook vs. 1203 en de vss. 1426 v.v.
1170 *ken voor:* ken als
1171 *Also veel:* evenveel
1172 *u dienst:* het u dienen
1174 *ijver:* liefde; *mijnen smert begeerlijck:* mijn hunkerende liefdessmart

U schoonhaijt kan u niet verlaeten, schone vrou,
Ontsterfflijck is' in u, so doet in mij mijn trou,[1176]
Des leeft mijn min, princes, alleen door u verclaeren,[1177]
Dat ghij mijn weerliefd' draecht, en saecht mijn welvaert gaeren.[1178]
Tot levens onderhout mijn min nae ionste tracht,[1179]
Die meer begeert was dan verhoopt, maer minst verwacht.
So sal in ewichaijt, godin, mijn lijefde dueren,
Die k' in de straelen ws gesichts heb laeten pueren.[1182]
In dese straelen schoon van goddelijcker aert
Mijn min gesuijvert is, goddin, en heel verclaert,[1184]
Als in een hemels vuijr, t' welck van hem heeft genomen,[1185]
Al t' geen onwaerdich was, princes, van u te comen.[1186]
Mijn hert dat is een heete oven van de min,
Myn lijefde, schoon princes, die is geparst daer in.[1188]
Van mijne dienstbaerhaijt en aengename banden
Can ick geen seeckerhaijt off geven ander panden[1190]
Als d' hitten van mijn hert, en so ghij mij wel iont,[1191]
Sijn dit de waerste, die ghij selven wenschen cont.[1192]
Dan, somen om de lijefd' te houden lang in leeven,
Can eenich onderhout nutter als weerlijefd' geeven,
En so der minnen bandt wel vast gaet en gewis,
Daer d' een aen dander grotelijxs gehouden is,
Souder ondanckbaerheijt soô ondanckbaer sijn te vinnen,[1197]
Dat s' mijn u weldaet sou doen stellen wt mijn sinnen?

1176 *is':* is ze
1177 *Des:* daarom
1178 *mijn weerliefd':* wederliefde voor mij; *draecht:* toedraagt; *gaeren:* gaarne
1179 *nae ionste tracht:* streeft naar genegenheid
1182 *ws gesichts:* van uw ogen; *pueren:* zuiveren, louteren
1184 *heel verclaert:* geheel helder worden
1185 *hem:* nl. de min
1186 *Versta (in overeenstemming met D'Angremond):* al datgene wat onwaardig was door u in mij te zijn opgewekt.
1188 *geparst;* gestuwd
1190 *panden:* onderpanden
1191 *so ghij mij wel iont:* als gij mij goedgunstig gezind bent
1192 *waerste:* betrouwbaarste
1197 *vinnen:* vinden

Naedien ick u, princes, gedaen heb een misdaet,[1199]
Dat ick met reden most wanhopen van genaet,[1200]
En ghij, in plaets van mij te straffen met u toren,[1201]
U dienaer doet de ionst van sijnen clacht t' aenhoren,[1202]
Mijn gevend' in de plaets des doots, van mij verwacht,[1203]
Een leven, dat ick schier gelucksalijger acht,[1204]
Als eenich ander dinck, groot gheacht by de menschen,[1205]
Dan ickt vant Avontuer selff hadde cunnen wenschen,[1206]
Ontfangt dan, schoon godin, al deese seeckerhaijt
Van mijne lijefd' tot u, en mijn getrouwichaijt,[1208]
Op dat den hemel die tot eenen haven leijde
Van vreugd' en van geluck, waer wt sij nimmer scheijde.[1210]
Laet mij opoffren t' ijs van u verstoorde sin[1211]
Met d' assche van mijn licht' en lang verleden min,[1212]
Op datter niet en blijff in onse ziel heijlgierich,[1213]
Dan t' geen tot voetsel dient van onse lijefde vierich.[1214]
En ick besweer, godin, door u volmaeckthaijt dan,[1215]
Diemen aenbidden wel, maer niet begrijpen kan,
Dat van mijn slavernij ghij hier verklaert de wetten,[1217]
Om die met vuijre letters in mijn hert te setten,[1218]
Op dat ick, schoon princes, aen mijn gedachten leer
Die daer te lesen, t' overtreeden nimmermeer.

1199 Op de bijzin die hier begint volgt in vs. 1207 de hoofdzin. *Naedien:* voorzover
1200 *most:* moest
1201 *met u toren:* met uw toorn
1202 *ionst:* gunst
1203 *van:* door
1204 *schier:* te enen male
1205 Deze regel ontbreekt in het handschrift en is hier ingevoegd naar de eerste druk.
1206 *Dan:* en dan; *Avontuer:* lot
1208 *getrouwichaijt:* trouw
1210 *scheijde:* moge scheiden
1211 *opoffren:* doen verdwijnen
1212 *lang verleden min:* nl. met Briseïs
1213 *heijlgierich:* naar geluk verlangende
1214 *lijefde vierich:* vurige liefde
1215 *besweer:* zweer; *door:* bij
1217 *verklaert:* uiteenzet
1218 *vuijre:* vurige

Deiphobus
Danct hem, onhuesheijt wast indien wij dat versloften.[1221]

Paris
Grootmoedich prins, wij dancken u van u beloften.[1222]

Achilles wert verradelijck omgebrocht
van Paris en Deiphobus.

4e. Handelinge. 6e. Wtcoomen

Ulysses
Dat wij die twee daer wt so schielijck springen sien[1223]
Dat heeft, nae mijn verstant, wat sonders te bedien.[1224]

Diomedes
Dewijl de griecxen Raet ons beijden heeft bevolen
Achilles gae te slaen, om dat hij int verholen[1226]
Den vijandt selff besoect, en hem te spraecke staet,[1227]
Op avontuer off hij besloot eenich verraet,[1228]
Compt, treeden wij int wout en gaen hem soo beneven.[1229]

Ulysses
Wel, ick sie niemant niet. Ach, wat is hier bedreeeven?
Achilles, wel, hoe nu? Geeft ons het laetste woord!

Achilles
Deiphobus en Paris hebben mij vermoort.

1221 *versloften:* verzuimden
1222 *van:* voor; *wert;* wordt; *omgebrocht:* gedood; *van;* door
1223 *daer wt:* nl. uit ‘Apollos wout’ (vs. 1040). Zie ook vs. 1229.
1224 *nae mijn verstant:* naar mijn mening; *wat sonders te bedien:* iets bijzonders te betekenen
1226 *int verholen:* in het geheim
1227 *te spraecke staet:* te woord staat
1228 *Op avontuer off:* voor het geval dat (Voortzetting van vs. 1226: ‘gae te slaen’).
1229 *gaen hem soo beneven:* en laten wij zo dicht bij hem gaan

Diomedes
Ghemoort? Waer hoord' men oijt grooter valschaijt verhaelen?
O blonde Son, aenschout ghij dit sonder te daelen[1234]
Te rugge waert van daer ghij opgereesen sijt?[1235]

Ulysses
Mijneedich schelmstuck te boos om aff te malen.[1236]

Diomedes
O blonde son, aenschout ghij dit sonder te daelen?

Ulysses
Den grooten man, vermaert in s wijden werrelts paelen,[1238]
Dien Blixem, soo ontsien int oorloch, sijn wij quijt.[1239]

Diomedes
O blonde Son, aenschout ghij dit sonder te daelen
Te rugge waert van daer ghij opgereesen sijt?

Ulysses
Gheen clagen helpen can, hij heeft vervult sijn tijt.[1242]
Wilt mijn het lichaem cout op dese schoudren laeden.
En gaen wij doen t' verhael, hoe dat hij is verraden.

[5e. Handelinge.]

5e. Handelinge. 1e. Wtcoomen

Al de Princen. Nestor, Aiax, Ulysses.

Nestor
Geen van de Princen, noch geen van de griecs knapen[1245]
Dan ghijluij met u twee staet nae Achilles waepen.[1246]

1234 *blonde:* gouden, schitterende
1235 *Te rugge waert:* terugwaarts
1236 *aff te maelen:* af te schilderen
1238 *in s wijden werrelts paelen:* binnen de grenzen van de wijde wereld = overal
1239 *Blixem:* onweerstaanbare kracht
1242 *hij heeft vervult sijn tijt:* hij heeft de hem toegemeten tijd geleefd
1245 Bij Ovidius treedt hier Agamemnon op. *Princen:* vorsten; *knapen:* schild-knapen
1246 *staet nae:* streeft naar; *waepen:* wapenrusting

Dies elck omt t' seerste twist en voor een eere telt[1247]
Te draegen t' waepen van dien onverwonnen helt.[1248]
De Princen sijn alhier ter plaetse neer geseten,
Om ijder sijn beschaijt volcomelijck te weeten,[1250]
En wijsen toe met recht de wapens aen de man,[1251]
Die mette reeden best sijn recht verdaden kan.[1252]
Daerom een ijder pooch het geene te vertrecken,[1253]
t' Welck aldermeest hij tot sijn voordeel acht te strecken.

Aiax

Aen strant (Jupijn) en bij de scheepen pleijten wij,[1255]
En men gelijckt (ick raes) Ulysses noch bij mij?[1256]
Mij, die noch vuijr noch vlam noch Hectors toren vruchten[1257]
En voor dees vloote vocht, als ghij met schande vluchten.[1258]
Veijlijger is het dan, ô griecken, datmen strijt
Met woorden schoon geciert, dan met een swaert dat snijt.
Wanneer men vechten sal, Ulysses wt het perck vliet.[1261]
Het doen valt hem te swaer, en t' seggen is mijn werck niet.
Soo veel als ick vermach int crijgen met gewelt,[1263]
Soo veel Ulysses int vrouachtig clappen gelt![1264]
Doch mijne daden ist onnoodich te vertaelen.[1265]
Ghij hebt s' altsaem gesien, laet hem de sijn verhaelen,[1266]

1247 *Dies:* waarom; *telt:* houdt
1248 *onverwonnen:* onoverwinnelijke
1250 *beschaijt:* argumenten
1251 *met recht:* rechtvaardig
1252 *mette reeden:* met spreken; *best:* het best; *verdaden:* verdedigen
1253 *te vertrecken:* uiteen te zetten
1255 *Aen strant:* aan het strand; *Jupijn:* Jupiter; *pleijten:* verwijst naar ‘mette reeden’ in vs. 1252. Bovendien herinnert Aiax aan zijn optreden bij het verdedigen van de vloot.
1256 *gelijckt:* vergelijkt
1257 *vruchten:* vreesde
1258 *als:* toen
1261 *perck:* strijdperk; *vliet:* vlucht
1263 *crijgen:* oorlog voeren
1264 *clapper:* gebabbel; *gelt:* is waard
1265 *vertaelen:* mede te delen
1266 *de sijn:* de zijne; *altsaem:* gezamenlijk

Die hij alleen en sonder tuijgen heeft gewracht[1267]
(Naedat hij selve seijt) int doncker vande nacht.[1268]
Den loon, daer ick nae stae, beken ick groot te weesen,[1269]
Maer van den loff verlies ick t' grootste deel door deesen.[1270]
Tis groot, maar d' heerlijckhaijt die wert daer door bemorst,[1271]
Mits dat ick crijge t' geen Ulysses hoopen dorst.[1272]
Verliest hij schoon t' crackeel, den prijs heeft hij alreede,[1273]
Want men sal seggen, dat hij met mij heeft gestreede!
Dan, soo mijn duecht was twijffelachtig bij den Raet,[1275]
So soud' mijn edelhaijt mij wel coomen te baet.[1276]
Mijn Vader Telamon heeft troijen helpen winnen,
En voer met Hercules omt gulden vlies te vinnen.[1278]
Sijn Vader Aeacus is rechter in den hel,[1279]
Daer Sisyphus, u oom, Ulysses, lijt gequel.[1280]
Juppijn diens vader is, k' en hael het niet van verde.[1281]
Dees Aiax nae Juppijn is int geslacht de derde.[1282]
Dan, laet dit inde saeck mij gants geen voordeel sijn,[1283]
Soo 't niet gemeen en is Achilles huis en t' mijn.[1284]

1267 *tuijgen:* getuigen; *gewracht:* verricht
1268 *Naedat:* zoals
1269 *daer:* waar; *nae stae:* naar streef; *beken:* erken
1270 Aiax is van mening, dat Ulysses reeds onderscheiden wordt door als mededinger te mogen optreden. Een overwinning op Ulysses is daarom niet glansrijk. *deesen:* hem
1271 *Tis:* het is (nl. het loon)
1272 *mits dat:* omdat
1273 *schoon:* al; *t' crackeel:* de twist: *alreede:* reeds
1275 *Dan:* maar; *soo:* als; *deucht:* dapperheid (nl. de daden uit vs. 1265); *was:* mocht zijn
1276 *edelhaijt:* adellijke stand
1278 *vinnen:* vinden
1279 *den hel:* de onderwereld
1280 Hooft stelt hier de zaak mooier voor dan in het oorspronkelijke verhaal het geval is. Daar is Ulysses een onechte zoon van Sisyphus, koning van Korinthe, en Anticlea.
1281 *diens:* nl. Aeacus; *k' en hael niet van verde:* de adellijke afkomst kan met argumenten die direct voor de hand liggen worden aangetoond.
1282 *Dees Aiax:* nl. de ik-figuur
1283 *Dan:* maar; *dit:* nl. mijn afstamming
1284 *gemeen:* gemeenschappelijk; *huis:* geslacht

Achilles was mijn neeff, ick eijs mijn broeders wapen.[1285]
Maer ghij sijt wt het bloet van Sisyphus geschapen,
Die ghij in schelmerij oock te gelijcken tracht.[1287]
Wat mengt ghij onse naem in u versmaet geslacht?
Off sal mij deese twist omt waepen qualijck locken,[1289]
Om dat ick heb van d' eerst de waepens aengetrocken?[1290]
En met mijn vrije wil ben nae de crijch gereijst,[1291]
Daer sich Ulysses sot en rasend' heeft geveijst[1292]
Door vreese van met ons hier in de crijch te trecken,[1293]
Tot Palamedes cloeck sijn blootheijt quam ontdecken?[1294]
Die doe de blootste was, van alle wapens schu,[1295]
Sal die - wat recht is dit! - de beste nemen nu?
Was doch de rasernij voor rasernij genomen,[1297]
Off was sijt doch geweest en hij niet hier gekomen.[1298]
So sout ghij, Philoctetes, met so swaer verdriet,[1299]
Int eijlant Lemnos als een balling leven niet,[1300]
Die in speloncken naer, en bosschen met u weenen[1301]

1285 *mijn broeders wapen:* de wapenrusting van mijn neef. Aeacus was de grootvader van Achilles en Aiax.
1287 *schelmerij:* Sisyphus had Zeus verraden, toen deze Aigina, de dochter van de riviergod Asopos, had ontvoerd. Als straf moest Sisyphus een enorm brok marmer een heuveltop op wentelen. Was het hem bijna gelukt de opdracht uit te voeren, dan ontglipte hem steeds weer het marmer, zodat hij weer van voren af aan moest beginnen. Het lukte hem nooit!
1289 *qualijck locken:* slecht lukken
1290 *van d' eerst:* als eerste
1291 *nae:* naar
1292 *daer:* waar; *sot en rasend':* krankzinnig; *geveijst:* voorgedaan
1293 *door:* vanwege; *van:* om
1294 *blootheijt:* lafheid (nl. toen Ulysses zich krankzinnig hield); *quam ontdecken:* aan het licht bracht
1295 *doe:* toen; *blootste:* lafste; *schu:* bang
1297 *doch:* toch maar
1298 *doch:* toch
1299 De boog en de pijlen van Hercules waren in het bezit van Philoctetes. Zonder dit wapentuig was - aldus een voorspelling - de val van Troje onmogelijk. Philoctetes werd op weg naar Troje op advies van Ulysses op het eiland Lemnos achtergelaten: Philoctetes was namelijk ernstig ziek geworden door de beet van een slang.
1300 *Int:* op het
1301 *Die:* gij die; *naer:* akelige; *u:* uw

En kermen dagelijxs beweecht de coude steenen,[1302]
En wenscht Ulisses t' geene dat hij waerdich is,[1303]
t' Welck (so der goden sijn) hem beuren sal gewis.[1304]
Also verdwijnt door siect en honger metter wijlen[1305]
Een van ons leijtsluij selff, en bruijct Alcides pijlen[1306]
Op vogels en op wilt, die Phoebus ons beval[1307]
Te bruijcken ten verniel van Troijas hoge wal.[1308]
Maer Philoctetes die is noch te lijff gebleeven,[1309]
Om dat hij t' selschap van Ulysses heeft begeeven,[1310]
t' Welck Palamedes oock wel wenschen mocht, dunct mijn,
Want sonder dat hij soud' nu noch int leeven sijn,
Off immers soud' de doot gesturven wesen eerlijck,[1313]
Die hij door sijn bedroch doen sterven heeft so deerlijck,[1314]
Als hij hem van bedroch aenclagen quam so stout,[1315]
En overtuijchden hem door t' vinden van het gout,[1316]
Des vijants, so hij saij, becorelijcke gaven,[1317]
t' Welck hij hadt heijmlijck selffs doen in de tent begraven,[1318]
Tot wraeck van dat hij sich door hem ondecken sach,[1319]
Het welck hem speet, en lang' daer nae int herte lach.[1320]
Door ballingschap off doot crenct hij der griecken crachten,[1321]
Op deese wijs is hij te vreesen en te achten.

1302 *beweecht:* medelijdend stemt
1303 *waerdich is:* verdient
1304 *beuren:* overkomen
1305 *verdwijnt:* teert weg; *metter wijlen:* mettertijd, op den duur
1306 *ons leijtsluij:* onze leiders; *bruijct:* gebruikt; *Alcides:* patronymicum van Hercules
1307 *Phoebus:* Apollo
1308 *ten verniel:* voor de vernieling
1309 *te lijff:* in leven
1310 *selscap:* gezelschap; *begeeven:* verlaten
1313 *eerlijck:* eervol
1314 Tijdens het beleg voor Troje zorgden Ulysses en Diomedes ervoor, dat Palamedes (een Grieks bevelhebber, met wie zij in onmin leefden) op beschuldiging van hoogverraad ten onrechte ter dood veroordeeld werd.
1315 *Als:* toen; *stout:* flink
1316 *overtuijchden hem:* overtuigende bewijzen tegen hem inbracht
1317 *becorelijcke:* verlokkende
1318 *selffs:* zelf
1319 zie ook vs. 1294.
1320 *speet:* griefde
1321 zie ook de vss. 1300 en 1311-1312; *crenct:* verzwakt

Off hij int spreecken schoon Nestor te boven gaet,[1323]
Noch en sal hij niet in 't goede verandren t' quaet,
En hier verdaden, dat hij vlieden ging sijn best ras,[1325]
Als Nestor riep om hulp, door dien sijn paert gequetst was.[1326]
Dat ick dit niet versier weet Diomedes wel,[1327]
Die dick de vlucht verwijt aen sijn goe meed'gesel.[1328]
De goôn aensien de mens rechtvaerdich met haer ooghen.
t' Gebuerde dat de geen, die niet en wilde pooghen
Om Nestor bij te staen, selfs bijstant creech van doen.[1331]
Hij riep ellendich hulp, ick ginck mij derwaerts spoen.
Hoe wel hij hadt verdient doort vlieden, datmen eeven
Als hij met Nestor deed', men oock met hem sou leeven,[1334]
Ick deckt hem met mijn schilt daer hij lach bevend' bleeck,[1335]
k' Verseeckerd' hem sijn lijff al eer ick van hem weeck.[1336]
De wonden die sijn cracht int vechten deen vermindren[1337]
En conden hem sijn loop int vluchten niet verhindren.
Dus berchden ick een siel oneedel, slecht van aert,[1339]
En dunct mijn eijgen daet mijn luttel eeren waert.[1340]
So ghij in dese twist u enckel wilt verweeren,[1341]
Compt, laet ons weder op de selve plaetse keeren,
Geeft daer de vijant weer, u wont en vrees daer bij,[1343]
Duijckt achter t' schilt, en twist daer onder tegens mij.[1344]
Siet, Hector, die met hem ten strijde leijd' de goden,[1345]
Verbluft den stouten oock en niet alleen den bloden.[1346]

1323 *schoon:* al
1325 *verdaden:* verdedigen; *vlieden:* vluchten; *sijn best ras:* zo snel mogelijk
1326 *Als:* toen; *door dien:* omdat
1327 *versier:* verzin
1328 *dick:* vaak; ‘goe meed'gesel’ is ironisch bedoeld.
1331 *selffs:* zelf; *creech van doen:* nodig had
1334 Bij ‘men’ wordt de bijzin weer opgevat; *leeven:* handelen
1335 *deckt:* dekte
1336 *Verseeckerd':* beveiligde; *lijff:* leven
1337 *deen:* deden
1339 *Dus:* aldus; *berchden ick:* bracht ik in veiligheid
1340 De genitief ‘eeren’ hangt af van ‘luttel’.
1341 *enckel:* alleen
1343 *Geeft daer de vijant weer:* laat daar de vijand weer zijn
1344 *twist:* strijd
1345 *hem:* zich; *leijd':* voerde; *de goden:* nl. Apollo, op bevel van Jupiter
1346 *Verbluft:* beangstigde; *stouten:* dappere; *bloden:* lafaard (nl. Ulysses)

Als die braveerde doort vervolch van sijnen moort,[1347]
Heb ick hem op sijn rug geveldt van vers, en voort[1348]
Wanneer hij daechden wt een om met hem te steecken,[1349]
Weerstont ick hem alleen, en ghij, beroemde greecken,
Beloofden bedevaert, indien ick niet en vil.[1351]
Verhoort wert u gebet. So iemant weeten wil
Den wtgang van de crijch, ick hebse niet verlooren.[1353]
De vijant quam met macht het griexse heijr verstooren,[1354]
Tot onse vloodts bederff met vier en vlam bereijt.[1355]
Waer was Ulysses doen met sijn welspreeckenthaijt?[1356]
Ick heb alleen dees vloots bescherming aengegreepen.[1357]
Geeft mij de waepens doch voor meer als duijsent scheepen.[1358]
Indien dat ghij toe wijst, ô Princen, t' recht aen mijn,
t' Sal meer der wapens eer dan Aiax eere sijn.
Laet nu Ulysses eens gelijcken bij mijn daden
Het moorden van Rhesus, die hij halff heeft verraden,
En Dolon, s' vijants spier, en Helenus, dien hij[1363]
(Wanneer hij Pallas stal) gevangen bracht daer bij.[1364]
Niet is bij daech geschiet al wat hij heeft bedreven.
Men moet den halven loff aen Diomedes geven.
Jont ghij de waepens aen dees daden slecht, oneel,[1367]

1347 *Als:* toen; *braveerde:* trots werd; *vervolch:* lukken
1348 *van vers:* van verre (nl. met een steenworp)
1349 *een:* iemand; *steecken:* een steekspel bedrijven = vechten
1351 *vil:* zou vallen
1353 *wtgang:* afloop; *crijch:* strijd
1354 *heijr:* leger; *verstooren:* vernietigen
1355 *vier:* vuur; *bereijt:* gereed
1356 *doen:* toen
1357 *aengegreepen:* met kracht aangepakt
1358 *doch:* toch; *voor meer als:* in plaats van meer dan
1363 *spier:* spion
1364 *daer bij:* bovendien
In Troje bewaarde men het beeld van Pallas Athene (het Palladium). Zolang deze situatie bestond zou Troje niet vallen. Ulysses en Diomedes vernamen dit, nadat zij op een nacht de Thracische koning Rhesus om het leven hadden gebracht. Op hun tocht vingen ze de spion Dolon, die de profetie betreffende het Pallasbeeld van Helenus aan de Grieken prijs moest geven en vervolgens gedood werd.
1367 *Jont:* gunt; *slecht:* gering

Soo deels' en geeft aen Diomedes t' beste deel.[1368]
Ulysses sullen sij doch niet te stade komen,
Die ongewapent staech en niet gelijck de vromen,[1370]
Bij nacht den vijant crenckt mette gewiste cans.[1371]
De gulden helm sal hem beclappen door sijn glans.[1372]
Oock sal hij doort gewicht sijn hooft niet kunnen roeren.
d' Onstrijtbaer arm en can Achilles spiets niet voeren.[1374]
De schilt, waer in gemaelt men t' swerrelts rijcken siet,[1375]
En sal sijn slincker arm wel, dunct mij, passen niet.
Wat staet ghij nae een gaeff, die u sal overlaeden?[1377]
Welck soo de griecken, door haer quaelijck te beraeden,[1378]
U jonnen, ghij en sout daer duer niet sijn ontsien,[1379]
Maer rascher nae de buijt sal uwe vijant vlien.[1380]
De vlucht, daer ghij u hoop gewoon in sijt te setten,
Daer in sal t' swaer gewicht, Ulysses, u beletten.
Voorts uwen schilt is gans, heeft niet met al geleen,[1383]
Vol kerven is de mijn, en ick behoeffer een.
Maer siet ons wercken aen, onnodich sijn de woorden.
De wapens smijt int mits van des vijants slachoorden.[1386]
Heet datmen 's hael van daer, en dieser brengt van daen,[1387]
Laedt diese tot een loon en tot een loff ontfaen.[1388]

1368 *deels':* verdeel ze
1370 *staech:* voortdurend; *gelijck de vromen:* als de dapperen
1371 *crenckt:* verzwakt; *gewiste:* zekerste
1372 Aiax beschrijft nu de wapens van Achilles. *beclappen:* verraden
1374 *spiets:* lichte speer; *voeren:* dragen
1375 *gemaelt:* geschilderd;
1377 *staet... nae:* streeft naar
1378 *door haer qualijck te beraeden:* door een verkeerde beslissing te nemen
1379 *jonnen:* gunnen
1380 *rascher:* sneller; *nae:* naar; *vlien:* zich spoeden
1383 *gans:* ongeschonden; *niet met al:* in het geheel niet; *geleen:* geleden
1386 *smijt:* gebiedende wijs, tot de vorsten uit vs. 1359; *int mits:* in het midden; *slachoorden:* slagorde
1387 *heet:* beveel; *dieser:* die ze er
1388 *laedt:* laat; *tot een loon:* tot beloning; *tot een loff:* tot lof

Ulysses

Hadt mine wensch en d' u, ô griecken, niet gemist,[1389]
Wij souden rechtevoort niet sijn in dese twist,[1390]
De tranen souden mij met crachte dus niet vlieten,
Ghij sout u wapens, wij, Achilles, u genieten.[1392]
Dan, nu dewijl de goôn ons beijd' hebben berooft[1393]
Van dat ontsichbaer onverwonnen oorlochs hooft,[1394]
Wie sal met meerder recht doch volgen in sijn steede[1395]
Dan die Achilles selff den griecken volgen deede?[1396]
t' Verstant, dat dicwijls heeft gedient tot u profijt,
t' Sij hooch off laech, laet mij niet schaden nu ter tijt,
Op dat ick sonder nijt mijn reedens mach ontluijcken;[1399]
De gaven, die men heeft, die machmen wel gebruijcken.
Voorvaders clare deucht, en Adels hoge roem[1401]
En ander luyder daet ick nau ons eygen noem,[1402]
Maer om dat Aiax saijt dat sijn grootvaders vader[1403]
Juppijn is, so seg ick: Juppijn is hem niet nader
Een lit dan hij mij doet. Ick ken Laërtes out[1405]
Voor vader, die Arcesius voor sijn vader hout.[1405-1406]
Arcesius vader is Juppijn, en onder deesen
Is niemant oijt tot doot off ballingschap verweesen.[1407-14081408]

1389 *Versta:* was aan mijn wens en de uwe, o Grieken, gevolg gegeven
1390 *rechtevoort:* zopas
1392 *genieten:* bezitten
1393 *Dan:* maar; *dewijl:* terwijl; *ons beijd':* Ulysses wijst hier op Aiax en zichzelf en niet, zoals D'Angremond meent, op alle andere Griekse bevelhebbers. De twist bestaat immers alleen tussen Aiax en Ulysses.
1394 *ontsichtbaar:* ontzag inboezemende; *onverwonnen:* onoverwonnen; *dat oorlochs hooft:* deze oorlogsleider
1395 *doch:* toch; *steede:* plaats
1396 *Versta:* dan hij, die Achilles ertoe gebracht heeft de Grieken te volgen
1399 *nijt:* kwaadaardigheid; *reedens:* argumenten; *ontluijcken:* ontvouwen
1401 *clare:* luisterrijke
1402 *ander luyder daet:* de daad van anderen; *nau:* nauwelijks; *eygen:* eigendom
1403 *saijt:* zegt
1405 *een lit:* één graad (van bloedverwantschap); 'doet' vervangt 'is'.
1405-1406 *ken... voor:* erken... als
1407-1408 *onder deesen:* onder de hier genoemden. Dit geldt niet voor de voorouders van Aiax: Telamon (Aiax' vader) doodde zijn broer. Daarom moest hij in ballingschap gaan.
1408 *verweesen:* veroordeeld

Een ander Adeldoom compt mij van moeder sij,
En d' oorsprong vant geslacht sijt, ô Mercurius, ghij.[1410]
Nochtans en ghae ick niet nae dese wapens sporen,[1411]
Om dat van moeders sij ick hoger ben geboren,
Off dat mijn vader niet beschuldicht werden can[1413]
Met sijne broeders sondt; siet de verdiensten an![1414]
Maer tgeen dat Telamon off Peleus heeft bedreven,[1415]
Dat men daer van den loff niet gaet aen Aiax geeven,
Dat niet de naest int bloet wert met dees prijs verhuecht,[1417]
Maer die met reeden meest doen blijcken can sijn duecht.
Want anders, Peleus leeft, en Pyrrhus daerenboven,[1419]
Achilles sone; so blijft Aiax toch verschoven.[1420]
En Teucer isser oock al vast in eenen graet[1421]
Als Aiax, die nochtans niet nae de waepens staet.[1422]
Dewijl wij dan alleen met onse daden strijden,[1423]
Ick heb meer wtgerecht dan ick can hier belijden.[1424]
Ick salt verhalen, doch opt corst, van voren aen.[1425]
Thetis, de moeder van Achilles, hadt verstaen
Van de waerseggers wijs, indien hij herwaerts quame,
Dat hijt besterven sou, hoe groot hij was van name.[1428]
Sij maect hem onbekent omt ongeluck te vlien,[1429]
En liet hem als een maecht in maechden cleeren sien.

1410 Mercurius is de vader van Autolycus, wiens dochter Anticlea de moeder was van Ulysses.
1411 *nae... sporen:* naar... streven
1413 *werden:* worden
1414 *sijne broeders sondt:* de zonde van broedermoord
1415 *Telamon:* vader van Aiax; *Peleus:* vader van Achilles
1417 *naest int bloet:* naaste bloedverwant; *wert:* wordt
1419 *Versta:* als men de wapenrusting niet wil geven aan de beste, dan zijn er nog Peleus en Pyrrhus.
1420 *verschoven:* achteruitgezet
1421 *in eenen graet als Aiax:* in dezelfde graad van bloedverwantschap als Aiax. Teucer was de stiefbroer van Aiax.
1422 'Teucer' is antecedent van 'die'.
1423 *Dewijl:* aangezien
1424 *wtgerecht:* tot stand gebracht; *belijden:* vermelden
1425 *salt:* zal het; *doch opt corst:* maar zo kort mogelijk
1428 *Dat hijt besterven sou:* dat hij zou sterven
1429 *onbekent:* onkenbaar; *vlien:* ontwijken

Niemant heeft hem gekent, noch Aiax selven mede.[1431]
Hij waer gebleeven t' huijs ten waer dat ick het dede.[1432]
Ick nam een marsse vol van vrouwe cramerij[1433]
En deed' daer loosselijck een crijsmans wapen bij.[1434]
Een ijder vrou besach het geen haer best geleecke,
De Prins terstont sijn hant ging aen de wapens steecken.
So wel de schilt en spiets hem in sijn handen stont,[1437]
Dat eer hijt vrouwen cleet verwurp, ick riep terstont:[1438]
Ghodinnen soon, van u wacht Troien sijn bederven,[1439]
Waeromme twijfelt ghij de name te verwerven?[1440]
Mijn handt leijd' ick hem op en sant hem derwaerts heen.[1441]
Al t' geen hij heeft gedaen, noem ick dan t' mijn met reên.[1442]
'k Heb Telephus getemt, k' heb Theben ingenomen.[1443 vv]
Door mij is Tenedon in onse macht gekomen.[1444]
Dat Lesbus, Chryses, Cilla, Apollos steden stout[1445]
Ons onderdanich sijn, voor mijne daden hout.
En oock dat Lyrnes viel, dat sich te weere stelden.
Ick gaff den naem, die den troijaensen Hector velden.[1448]
Door mij leijt Hector neer; het wapen dat mij dede[1449]
Achilles vinden eerst eysch ick dees wapens meede.

1431 *mede:* ook
1432 Deze opmerking slaat op het overhalen van Achilles door Ulysses om mee te gaan met de Grieken.
1433 *marsse:* mand, korf; *vrouwe cramerij:* kramerswaar voor vrouwen
1434 *loosselijck:* slim
1437 *so wel:* zo goed
1438 *verwurp:* wegwierp
1439 *Ghodinnen soon:* zoon van een godin; *wacht:* verwacht; *bederven:* ondergang
1440 *twijfelt:* aarzelt; *de name:* de naam van verwoester van Troje
1441 *Mijn handt leijd ick hem op:* handoplegging om kracht over te brengen voor de vervulling van een zware taak; *sant:* zond; *derwaerts:* nl. naar Troje
1442 met *reên:* met reden
1443 vv Omdat Achilles na krachtige aandrang van Ulysses pas bereid was mee te gaan naar Troje, meent Ulysses, dat alle daden van Achilles de redetwist om de wapenrusting in zijn voordeel moeten beïnvloeden.
1444 Tenedon i.p.v. Tenedos, als gevolg van de invloed van de Latijnse tekst.
1445 *Apollos steden stout:* de dappere, aan Apollo gewijde steden
1448 D'Angremond meent, dat ‘naem’ een vertaling is van het Latijnse ‘nomen’ en stelt daarom terecht voor de betekenis ‘de man’.
1449 *Versta:* Omdat ik Achilles met het wapen wist toe te rusten als eerste, eis ik deze wapens.

De wapens, die ick hem int leven heb gegeven,
Ist onrecht dat ick die weer eijsche naer sijn leven?[1452]
Den ruijmen haven lach van duijsent scheepen vol,[1453]
De wint blies tegens ons gestadich eeven dol.
Daer wert gepropheteert, den wint en sou niet wenden,[1455]
Ten waer dat Atreus neeff sijn dochter wilde senden[1456]
Ten outaer van Diaen en latens offren daer,[1457]
Om soo te stillen t' weer, en gramschap fel van haer.
Maer Agamemnon hout sijn vadersche genegenthaijt,
Wilt niet toelaten, off hem schoon gans griecken tegen saijt.[1460]
Dees dorst ick spreecken aen wanneer ghij, Aiax, sweecht,[1461]
En heb hem tot profijt van het gemeen beweecht.[1462]
Ick dreef een sware saeck van een pertijdich rechter.[1463]
De Prins vergeeft t' mij nu, doch hem en docht niet slechter[1464]
t' Gemeene volcxs scha dan s' dochters doot, des hij[1465]
Vergolde met het bloet d' ontfangen heerschappij.
De moeder hadt bij haer haer dochter wtvercoren,[1467]
Die men bedriegen most, want raden was verlooren.[1468]
Ulysses sant men heen, ick hebt alleen bestaen;[1469]
Op welcke plaets wanneer dat Aiax was gegaen,[1470]
De schepen lagen noch wel op de wint en wachten,[1471]
t' Sijn soud' de prins meer dan t' gemeene besten achten.[1472]

1452 *naer:* na
1453 *Den ruijmen haven:* nl. van Aulis
1455 *wenden:* draaien
1456 *Atreus neeff:* Agamemnon; *sijn dochter:* Iphigeneia
1457 *latens offren:* haar laten opofferen
1460 *wilt:* wil het; *off... schoon:* hoewel; *tegen saijt:* tegenspreekt; *gans griecken:* geheel Griekenland
1461 *wanneer:* toen
1462 *het gemeen:* het algemeen belang; *beweecht:* bewogen
1463 *dreeff:* behandelde; *sware:* moeilijke
1464 *slechter:* van minder belang
1465 *des:* zodat
1467 *bij haer:* bij zich
1468 Ulysses moest Klytaemnestra wijs maken, dat Iphigeneia vertrekken moest als toekomstige bruid van Achilles. *verlooren:* nutteloos
1469 *sant:* zond; *bestaen:* aangepakt, ondernomen
1470 *Versta:* maar als in mijn plaats Aïax
1471 *wel:* goed; *lagen en wachten:* lagen te wachten
1472 *Versta:* De vorst zou zijn eigen belang stellen boven het algemeen belang

Ick ginck te Troien oock wtrechten als gesant[1473]
De saecke, mij vertrout van het gemeene lant.[1474]
Ick quam aldaer den Raet en al de Princen satten.
Ick claechde Paris aen, heraijschde vrou en schatten.[1476]
Antenor op ons sijd' creeg ick, eens coninxs stem,[1477]
Maer Paris en de geen, die schuldich sijn met hem,
Hebben haer handen nau van onsen moort onthoudē,[1479]
t' Welck, Menelaus, ghij soowel als ick aenschoude.
Van ons gemeene noot was dat den eersten dach.[1481]
Ick heb meer wtgerecht, dan ick verhalen mach[1482]
In desen langen crijch met wijslijck doen en raeden,[1483]
Want t' sint het slaen, geschiet als wij te lande traden,[1484]
Schuijlden de vijant lang cleenhartich in de stat.
Wij hebben eerst dit jaer middel om slaen gehadt.[1486]
Goet sijdij int gevecht, maer wat sijdij daer buijten?
Gesmeert hadt men u moeten in een casse sluijten,[1488]
Gelijck als het geweer, tot datter quam de tijt,[1489]
Dat men u bruijcken mocht te veld' in open strijt.[1490]
Want waertoe dienden ghij? dan, vraechdij wat ick drijve?[1491]
De vijant leg ick laech en onse schanse stijve,[1492]
Tot s' langhe crijchs verdrach geeff ick de gasten moet.[1493]

1473 *wtrechten:* uitvoeren, tot stand brengen
1474 *van:* door; *het gemeene lant:* het gehele land
1476 *heraijschde:* eiste terug
1477 *Versta:* Antenor - hij sprak als een koning - was het met mij eens
1479 *haer:* hun; *nau;* nauwelijks; *van onsen moort:* van een moord op ons
1481 *van ons gemeene noot:* van onze gezamenlijke nood
1482 *wtgerecht:* tot stand gebracht; *verhalen mach:* vertellen kan
1483 *crijch:* oorlog
1484 *Versta:* want sedert de slag, geleverd toen wij landden (nl. op de Trojaanse kust).
1486 *middel om slaen:* gelegenheid om te vechten
1488 *gesmeert:* in het vet gezet: *casse:* kist
1489 *geweer:* wapen
1490 *bruijcken:* gebruiken; *mocht:* kon
1491 *dan:* maar; *drijve:* doe
1492 *laech:* lagen, listen; *stijve:* versterk
1493 *verdrach:* het verdragen; *gasten:* soldaten

Hoe sij gewaepent, hoe sij moeten sijn te voet.[1494]
Hierin ick onderwijs en raed' haer tallen stonden,[1495]
Off warde voor gesant nu hier nu daer gesonden.[1496]
De Coning hadt gedroompt, dat hem Juppijn geboot[1497]
Te keeren t' huijswaerts met de geheele vloot,
En konde door den naem van godt licht elck beweegen.[1499]
Dat Aiax sich vertooch en set hem daer eens teegen,[1500]
En vecht al wat hij mach! Waerom belet hij niet[1501]
Dat ijderman omt seerst fluxs nae de scheepen vliet?[1502]
Ten was niet groots voor hem, die stadich groots cont spreecken.[1503]
Maer wat? hij vluchten selff, en is aent strant geweecken.[1504]
Ick sach het selven aen en schaemdet mij te sien.
Ick riep terstont: wat ding doet u, gesellen, vlien[1506]
En Troien halff gestoort los laten wt u handen?[1507]
Wat voert ghij doch nae huijs dan eenen buijt van schanden?[1508]
Met dese woorden keerd' ick al het volck alleen
En Agamemnon riep terstont den hoop bij een.[1510]
Een woort en dorst ghij doen, ô Aiax, niet vermelden.[1511]
Thersijtes en ontsach de Princen niet te schelden,[1512]
Maer wert van mij bestrafft; k' ben opgereesen voort[1513]

1494 *hoe sij moeten sijn te voet:* hoe zij zich moeten bewegen.
Het voorstel van D'Angremond 'gevoet' te veronderstellen in overeenstemming met de eerste druk lijkt mij ongewenst. Wat in het handschrift staat is geen onzin.
1495 *haer:* hen
1496 *warde:* wordt; *voor:* als
1497 Jupiter liet Agamemnon dromen, dat het beleg voor Troje opgeheven moest worden. De koning stelde dit dan ook voor.
1499 *licht;* gemakkelijk
1500 *sich vertooch:* zich vertone; *set hem tegen:* zich tegen stelle
1501 *mach:* kan
1502 *ijderman:* iedereen; *nae:* naar; *vliet:* vlucht
1503 *niet:* niets; *stadich:* voortdurend; *cont:* kon
1504 *aent:* op het; *geweecken:* gevlucht
1506 *wat ding:* welke zaak; *vlien:* vluchten
1507 *gestoort:* verwoest
1508 *doch:* toch; *nae:* naar
1510 *hoop:* meerderheid
1511 *dorst:* durfde; *vermelden:* zeggen
1512 *Thersijtes:* Griek, bekend om zijn lelijkheid
1513 *van:* door; *voort:* dadelijk

En deed' het volck sijn moedt weer grijpen door mijn woort.
Al t' geen, dat t' sint die tijt dan Aiax heeft bedreeven,
Compt mij altsaemen toe, ick heb hem u gegeeven.
Als hij teech op de vlucht, doen heb ick hem gekeert.[1517]
Maer wat grieck isser doch die u acht off begeert?[1518]
Wat Diomedes doet, dat doet hij met mij t' saemen.[1519]
Isset een cleene saeck dat hij mij acht bequame,
En kiest mij tot gesel wt so veel duijsent man,
Als enen die hem best in alles helpen can?[1522]
Ten was mijn beurte niet, nochtans nam ick bij nachte[1523]
Gevangen 's vijandts spie, die ick oock omme brachte,[1524]
Nae dien ick al den raedt van Troien hadt verstaen.[1525]
Met mijn beleeffde' loff mocht ick te rugge gaen,[1526]
Was lijckwel niet te vreên, maer als een vroomheijts pleeger,[1527]
Vermoord' ick Rhesus met sijn selschap in sijn leeger.[1528]
Dus quam ick hier, naedien ick had mijns willen wins,[1529]
Op sijnen wagen selff als een gesegent Prins.[1530]
Weijgert mij t' waepen, gaet u gunst tot Aiax wenden.[1531]
Ick hebbe met mijn swaert vernielt Sarpedons benden,[1532]

1517 *teech:* ging
1518 *wat:* welke; *begeert:* nl. als vriend
1519 zie ook vss. 1366 v.v.
1522 *best:* het best
1523 *beurte:* door het lot aangewezen beurt. Aiax beweert het tegenovergestelde in vs. 1351.
1524 *'s vijandts spie:* nl. Dolon (zie vs. 1364).
1525 *nae dien:* nadat; *al den raedt:* heel het plan, overleg; *verstaen:* vernomen
1526 *beleeffde:* op goede gronden geeft D'Angremond hier ‘belooffde’, omdat het Latijn ‘promissa laude’ heeft; *lijckwel:* evenwel
1527 *als een vroomheijts pleger:* als een die dapper is
1528 *Rhesus;* zie vs. 1362; *leeger:* legerplaats
1529 *mijns willen wins:* de vervulling van mijn wens
1530 *gesegent:* zegevierend
1531 *t' waepen:* de wapenrusting
1532 *Sarpedon:* Lycisch vorst, bondgenoot van de Trojanen. Hij bevond zich in de strijd tegen de Grieken als eerste op de wallen van het Griekse kamp. Patroclus doodde hem. Hierna ontstond strijd om het lichaam van Sarpedon, maar op bevel van Zeus brachten Hypnos en Thanatos (Slaap en Dood) dat naar Lycië.

Iphetides en Ceranos ick vluchten dede,[1533]
Alastor, Chromius en oock Alcander meede,[1534]
Noemen en Pritanus, Halinus van gelijcken,[1535]
Dees moesten altemael voor mijnen aenval wijcken.
Dan Thoon, Charapos, en Ennomos en voort
Chersidamos heb ick met desen hant vermoort,
En meenich slecht soldaet; oock ben ick niet verleegen[1539]
Om u te toonen dat ick wonden heb gecreegen.
De plaetse daer se staen, ô burgers! haer verciert.[1541]
Gelooft geen woorden, niet diemen licht schoon versiert.[1542]
Siet de litteekens hier, dit is de borst, gesellen,
Die' ick voort gemeene nut so dickwils heb gaen stellen.[1544]
Maer Aiax heeft sijn bloet so meenich jaer gespaert,
En heeft sijn groote borst van wonden wel bewaert.[1546]
Dan, dat hij heeft belet de griecse vloot te schennen,[1547]
Is dat so grooten saeck? dat wil ick wel bekennen,[1548]
Want te verduijstren t' goet en was noijt mijn bedrijff.[1549]
Maer dat hij d' eere sich alleen niet toe en schrijff.[1550]
Patroclus, die gedect was met Achilles waepen,[1551]
Heeft oock geweert den brant, tot ons bederff geschaepen.[1552]

1533 *Iphetides en Ceranos:* Het gaat hier om één persoon, zoals D'Angremond terecht opmerkt, nl. de zoon van Iphitus. De Latijnse versie luidt aldus: Coeranon Iphetiden
1534 *Alastor:* verpersoonlijking van de vloek die op het geslacht der Atriden rustte. Over de personen, die in deze en de volgende regels genoemd worden, zijn geen nadere bijzonderheden bekend.
1535 De editie van Leendertz-Stoett drukt ‘Hali(n)us’ af. D'Angremond beschouwt de versie van de eerste druk ‘Halinis’ als volkomen bedorven en sluit zich aan bij het Latijnse ‘Halius’. In het handschrift staat ‘Halinus’.
1539 *slecht:* eenvoudig; *oock ben ick niet verleegen:* ook kan ik gemakkelijk
1541 *haer verciert:* luistert zich zelf op
1542 *licht:* gemakkelijk; *schoon versiert:* mooi verzint
1544 *voort:* voor het; *gemeene:* gemeenschappelijke
1546 *van... bewaert:* beschermt tegen; *wel:* goed
1547 *Dan:* vervolgens; *schennen:* verwoesten
1548 *grooten* = groot een
1549 *verduijstren:* verbergen; *t' goet:* het goede
1550 *Versta:* Maar laat hij de eer niet voor zichzelf alleen opeisen
1551 *Versta:* Toen Achilles zich boos uit de strijd terugtrok, mocht Patroclus zijn wapenrusting dragen
1552 *ons bederff:* onze ondergang

Hij waent, dat hij alleen een hart had' in sijn borst,
Dat Hectors toorn fel stoutlijck verwachten dorst,[1554]
Heeft Coning en met mijn Achilles selff vergeeten,[1555]
Aldaer hij in den Raet de negenst' is geseeten,[1556]
En boven dander nergens om dan door het lot.[1557]
Dan segt, ghij stercken helt, die mette Princen spot,
Welck was den wtgang doch vant vechten met u beijen[1559]
Dan dat ghij ongewont liet Hector van u scheijen?[1560]
Och! wat ist mij een smert te dencken aen den dach,
Dat men der griecken muer, Achilles, vallen sach.[1562]
De tranen noch de rou, noch vreese condt mij schaeden[1563]
Int dode lichaem cout op deesen hals te laeden.
Op deesen hals droeg ick Achilles, en met hem
De waepens, die ick wens datmen mij nu toestem.[1566]
Ick hebbe crachten, die voor dat gewicht niet vreesen,
En een gemoedt, dat u van d' eer sal danckbaer weesen.[1568]
De blaeuwe seegodin heeftse de waepens schoon[1569]
Seer constelijck doen smeên, eergierich voor haer soon,[1570]
Op dat een slecht soldaet, daer wij noijt geest in sagen,
Des hemels gaven waert onwaerdich soude dragen?[1572]
Het gene, datmen in den schilt gehouden siet,[1573]
Verstaet hij, weet ick wel, int alderminste niet.

1554 *stoutlijck:* dapper
1555 *Coning:* moet zonder lidwoord als eigennaam worden opgevat, dus: Agamemnon (deze had zich ook aangemeld voor een tweegevecht; zie ook vs. 1351); *met mijn:* met mij
1556 *de negenst':* door het lot op de negende plaats gekomen; *Raet:* plan
1557 *boven dander:* vóór de anderen (die zich voor het duel met Hector beschikbaar hadden gesteld).
1559 *wtgang:* afloop
1560 *Dan:* anders dan
1562 *muer:* bolwerk
1563 *schaeden:* hinderen
1566 *toestem:* toewijze
1568 *van:* vanwege
1569 *De blaeuwe seegodin:* Thetis, Achilles' moeder; *-se:* herhaalt ‘De blaeuwe seegodin’.
1570 *smeên:* smeden
1572 *des hemels gaven waert:* het kostbare hemelse geschenk
1573 *gehouden:* gedreven, uitgebeeld

Besach hijt eens te recht, hij souder in verwerren:[1575]
Het Aertrijck, en de Zee, de loop der gulden sterren.
Gij sout u schamen selffs, dat ghij begeeren gaet[1577]
De waepens, die ghij doch int minste niet verstaet.[1578]
Maer hij saijt dat ick laet ben in de crijch gekomen,[1579]
En daerentusschen denct niet, dat hij so den vromen[1580]
Achilles oock beschelt. Ist veijnsen sont geweest?[1581]
Wij veijnsden alle baij, wie van ons beijden meest?[1582]
Dan, soot vertoeven voor een misdaet sou verstrecken,[1583]
Men heeft mij nae den crijch sien vóór Achilles trecken.[1584]
Hem hiel sijn moeder thuijs, en mij mijn cuijsse vrou,[1585]
Hem gafmen d' eerste tijt, en al de rest aen ouw.[1586]
Ick zal mijn misdaet nu doch wel verdaden connen[1587]
Gemeen met sulcken man, nochtans is hij gevonnen[1588]
Door mijne cramerij, van als bij een geschraept,[1589]
Maer ick ben doort vernuft van Aiax niet betraept.[1590]
Gaet sijn botte tong met mij te schelden toonen,[1591]
Verwondert daer niet in, u gaet hij niet verschoonen:[1592]
Die valschelijck van mij misdadich wert genoempt,[1593]
Is het u luijden eer dat ghij die hebt verdoempt?

1575 *te recht:* nauwkeurig; *hij souder in verwerren:* hij zou er van in de war raken
1577 *Versta:* Gij moest uzelf schamen, dat...
1578 *verstaet:* begrijpt
1579 *saijt:* zegt; *crijch:* oorlog
1580 *denct:* bedenkt; *daerentusschen:* intussen; *vromen:* dappere
1581 *beschelt:* beschuldigt; *sont:* zonde
1582 *alle baij:* beiden (nl. Aiax en Ulysses); *meest:* het meest
1583 *soot:* als het; *vertoeven:* wachten; *misdaet:* onjuiste handeling; *verstrecken voor:* gelden als
1584 *voor:* eerder dan
1585 *hiel:* hield
1586 *hem:* haar (meervoud); *ouw:* u
1587 *doch:* toch; *verdaden:* verdedigen
1588 'Gemeen' moet verbonden worden met 'misdaet' in vs. 1587. *Gemeen:* gemeenschappelijk; *gevonnen:* gevonden
1589 *cramerij:* koopwaar; *als:* alles
1590 *betraept:* betrapt
1591 *gaet... toonen:* toont
1592 *Verwondert daer niet in:* weest daarover niet verbaasd
1593 *Die* = Palamedes. Reactie op de beschuldiging in vs. 1311 v.v. De constructie is proleptisch. Vs. 1593 wordt door 'die' in regel 1594 herhaald.

Maer Palamedes cont sijn onschult niet betogen,[1595]
Ghij saecht de stucken selff, ô griecken, voor u ogen.[1596]
Ghij saecht dat gout, dat lach begraven in sijn tent.
Maer seeker, dat verraet was claer genoech bekent.[1598]
Dat Philoctetes op het eijlant is gebleeven,
Verdaet u eijgen saeck, geen schult men mij can geeven.[1600]
Ghij alleen liet het toe; ick heb het wel geraen,[1601]
Op dat hij mocht de moijt van dese crijch ontgaen,[1602]
En sachten door den rust sijn overwreede pijnen.[1603]
Hij deed' alsoo en leeft, men sal dees raet bevijnen[1604]
Niet slechtelijck getrou, maer noch geluckich mee.[1605]
Die maeckt sij oock getrou den geenen diese dee.[1606]
Dewijl men Propheteert, datmen niet wt can roijen[1607]
Dardanus ouden rijck, noch slechten t' slot van Troijen,[1608]
Ten sij dat hij er sij, beveelt mij niet de saeck,
Laet Aiax derwaerts gaen, op dat hij willich maeck[1610]
Door sijn welspreeckentheijt, een man vol rasernijen
Van sieckt en gramschap, om met hem op wech te tijen.[1611-16121612]
Off voer hem door vernuft loosselijck herwaarts aen.[1613]
De vloet van Simois sal eer te rugge gaen[1614]

1595 *betogen:* laten zien
1596 *stucken:* dingen
1598 *claer:* duidelijk; *bekent:* geopenbaard
1600 *Verdaet u eijgen saeck:* verdedigt uw eigen zaak (o Griekse vorsten)
1601 *wel:* goed; *geraen:* aangeraden
1602 *mocht:* zou kunnen; *moijt:* uitputting, inspanning
1603 *sachten:* verzachten
1604 *bevijnen:* vinden
1605 *slechtelijck:* slechts; *getrou:* betrouwbaar; *mee:* ook
1606 *Dus:* derhalve
1607 *Dewijl men:* als men nu
Volgens de waarzeggers Calchas en Helenus was de aanwezigheid van Philoctetes noodzakelijk om Troje te kunnen overmeesteren.
1608 *Dardanus ouden rijck:* Troje; *slechten:* slopen
1610 *willich:* gewillig
1611-1612 vol rasernijen / Van sieckt en gramschap: zie de toelichting bij vs. 1299.
1612 *tijen:* gaan
1613 *loosselijck:* op listige wijze; *voer herwaerts aen:* breng naar hier
1614 Het begrip ‘nooit’ omschreven door een onmogelijkheid in de natuur noemt men ‘adynaton’. Klassieke stijlfiguur, die in de petrarcistische literatuur weer in zwang raakt.

En sonder bladen staen Jda, den berch daer boven,
En griecken aen de stat van Troien hulp beloven,[1616]
Eer s' plompen Aiax geest den griecken compt te staet,[1617]
En mijn trouhartichaijt tot uwaerts u verlaet,[1618]
Daer in ick eewichlijck volharden sal stantvastich.
Harde Philoctetes, al valt ghij nu so lastich
De Coning, t' volck, en mij, hoewel dat ghij vervloect
Gestadelijck mijn hooft, en niet en wenscht off soect[1622]
Dan mijn verhoopte doot en van mijn bloet te suijgen,
Nochtans so sal ick sien, u hert gemoet te buijgen,[1624]
En doe al wat ick kan, dat ick u herwaerts stier.[1625]
Ick sal, iont mij t' geluck, u pijlen brengen hier,[1626]
Gelijck ick Helenus hier heb gebracht gebonden,
Der goden schick ondect, gelijck ick heb gevonden[1628]
Middel om Pallas beelt te crijgen op ons sij.[1629]
En Aiax niettemin gelijct hem noch bij mij?[1630]
Want sonder t' beelt men cont hem niet van Troien wreecken.[1631]
Waer was doen Aiax? waer was sijn vermeetel spreecken?[1632]
Waeromme swijcht hij doch? hier en Ulysses niet[1633]
Het bloot geweer noch wreede waepens aen en siet,[1634]
Maer stoutelijck darff gaen doort midden van de wachte
Binnen, en niet alleen bij doncker naere nachte,[1636]
Maer tot int hoge slot, en maecken luttel werck[1637]

1616 *griecken:* Griekenland
1617 *te staet:* te hulp
1618 *tot uwaerts:* jegens u
1622 *gestadelijck:* voortdurend
1624 *u hert gemoet:* uw hard gemoed
1625 *stier:* stuur
1626 *iont mij t' geluck:* indien de fortuin het mij gunt
1628 *der goden schick:* het plan van de goden (dat eertijds door Helenus bekend is geworden; zie vs. 1362).
1629 *Middel:* het middel; *op ons sij:* aan onze kant
1630 *gelijct hem:* vergelijkt zich
1631 *hem:* zich; *van:* op
1632 *doen:* toen
1633 *doch:* toch
1634 *aen en siet:* vreest
1636 *naere:* akelige
1637 *Maer;* maar ook, zelfs

Van de Godinne selffs te roven wt haer kerck,[1638]
En gaen met sulcken rooff dwars door den vijant wagen,
t' Welck had ick niet gedaen, vergeefs soud' Aiax dragen[1640]
Sijn seeven dubbelt schilt van ossen huijden groff.[1641]
Dien nacht, dien nacht, bracht icker d' overwinning off![1642]
Doen wan ick Troia, als ick Troien maeckte winlijck.[1643]
Aiax, siet niet op Diomedes dus onminlijck[1644]
Vast met u weesen stuers en spreecken binnen 'smonts.[1645]
Hij heeft sijn deel aen d' eer, wij maeckent onder ons.[1646]
Als ghij (u hoochste roem) de schepen ginckt beschermen,
Al den gemeenen hoop sachmen rontom u swermen,[1648]
Verselschapt van het volck, en waerdij niet alleen,[1649]
U hulp het ganse heijr, en mij niet meer dan een,
Welcke, ten waer hij wist en hielde dat een vechter[1651]
Min dan een wijs man is en ongelijck veel slechter,[1652]
Hij soud' oock selven nae de waepens taelen gaen.[1653]
Den anderen Aiax soud' daer vrijlijck oock nae staen,[1654]
Die bet gematicht is. Eurypylus den cloecken[1655]
En oock Andromons soon soude dees eere soecken,
Idomeneus en voorts Meriones te loon[1657]

1638 *kerck:* tempel
1640 *t' Welck had ick niet gedaen:* als ik dat niet gedaan had
1641 *seven dubbelt':* van zeven runderhuiden vervaardigd
1642 *bracht... of:* bracht tot stand
1643 *Doen:* toen; *wan:* veroverde; *als:* toen; *winlijck:* overwinnelijk
1644 *siet... op:* kijk naar; *onminlijck:* vijandig
1645 *vast:* voortdurend; *weesen stuers:* nors, knorrig gezicht
1646 *wij maeckent onder ons:* wij verdelen de roem onderling
1648 *den gemeenen hoop:* het krijgsvolk
1649 *verselschapt van:* vergezeld door
1651 *ten waer hij wist:* als hij niet geweten had; *hielde:* als waar aannam
1652 *Min:* minder; *ongelijck:* onvergelijkelijk
1653 D'Angremond geeft de volgende juiste aantekening: ‘Mij’ hervat het subject ‘Welcke’ in vs. 1651, dat ver van het verbum finitum ‘soud’ is afgeraakt. Dit ‘soud'’ grijpt terug naar wat in vs. 1651-2 is genoemd; in vs. 1654 na ‘soud'’ te denken: indien hij dat niet besefte; *nae... taelen:* recht doen gelden op
1654 *den andren Aiax:* zoon van Oïleus; *vrijlijck:* ongehinderd; *nae staen:* naar streven
1655 *bet:* meer
1657 *te:* tot

Soud' dees begeeren, en Plisthenes iongste soon.[1658]
Dees' machmen immers wel in crachten u gelijcken![1659]
Nochtans sij willen mij int raden gaeren wijcken.[1660]
Tot vechten isse goet, ick kent, u rechter hant,[1661]
Doch moet gematicht sijn van ons u rou verstant.
Cracht hebdij sonder geest, ick sorg voort t' geen mach gebueren,
Ghij eijscht te vechten, mij de veltheer leijt te vueren[1664]
Tijt en gelegenthaijt, en nae mijn raeden doet.
Ghij sijt van lichaem sterck, en ick bent van gemoet.[1666]
So veel een stuerman wijs de roeijers gaet te booven,
So veel men moet een hooft boven sijn crijsluij looven,[1668]
So veel moet, Aiax, ick sijn boven u geacht.
En heb ick goet verstant, k' en heb geen minder cracht.
Danckbaer van mijn verdienst wilt, Princen, u verclaren[1671]
Voor sorge die ick droech de tijt van negen jaren.
Jont uwen waecker nu de prijs van dit gevecht.[1673]
Ons arbeijt is opt eijnt, ick heb het al geslecht,[1674]
Watter was in den wech, Troien heb ick bedorven,[1675]
Door dien ick middel heb tot diens bederff verworven.
Nu bid' ick u altsaem door ons gemeene hoop[1677]
En goden, daer ick snachts den vijant mee ontsloop,[1678]
Doort vallen van de stat, wiens ondergang wij swoeren,[1679]
En door het geen, dat noch is wijslijck wt te voeren -[1680]

1658 *Plisthenes iongste soon:* Menelaus
1659 *mach:* kan
u gelijcken: met u vergelijken, gelijk stellen
1660 *int raden:* betreffende het geven van raad; *mij wijcken:* voor mij wijken
1661 *kent:* erken het
1664 *leijt te vueren:* stelt voor; *nae:* naar
1666 *bent:* ben het
1668 *hooft:* aanvoerder
1671 *van:* vanwege
1673 *Jont:* gunt
1674 *al:* helemaal; *geslecht:* beslecht
1675 *bedorven:* verwoest
1677 *door ons gemeene hoop:* om wille van onze gemeenschappelijke hoop = de hoop, die wij allen koesteren; *bid':* verzoek
1678 *goden:* nl. het Pallasbeeld; zie vs. 1364.
1679 *doort:* vanwege het
1680 *door:* om wille van

Isser noch ijet waer in moijt en perijckel steect,[1681]
Soo daer tot Troias val noch eenich ding gebreect -,[1682]
Daer door bid' ick u, dat ghij mijnder wilt gedencken,[1683]
Off wilt ghij mij niet, wilt Pallas de waepens schencken.

Nestor

So veel als d'eedel ziel t' lichaem te boven gaet,
So veele boven cracht t' vernuft te loven staet.[1686]
Daerom dees Princen u dees hooch geachte prijsen,
Ulysses, tot een loff en tot een loon toewijsen.

Gaen in de heeren met Ulysses.

5e. Handelinge. 2e. Wtcoomen

Aiax tastende aent swaert;
doorsteeckt sijn selven.[Regie-aanwijzing]

Aiax

Nu, dit is seecker t' mijn, off eijscht Ulysses t' mee?[1689]
Tegens mijn selven sal ickt bruijcken hier ter stee.[1690]
Dat dicwijls nat geweest vant bloet is der Troianen,
Sal in sijns meesters borst de wech na t' herte banen[1692]
En druijpen van sijn bloet, op dat koem aen den dach,[1693]
Dat niemant Aiax dan Aiax verwinnen mach.[1694]

1681 *moijt:* last; *perijckel:* gevaar; *steect:* zich bevindt
1682 *gebreect:* ontbreekt
1683 *Daer door:* daarom
1686 *t' vernuft:* het verstand
Regie-aanwijzing *sijn selven:* zichzelf
1689 *t' mee:* het ook
1690 *ickt:* ik het; *bruijcken:* gebruiken; *ter stee:* ter plaatse
1692 *t' herte:* naar het hart
1693 *koem aen:* nadert
1694 *verwinnen:* overwinnen

5e. Handelinge. 3e. Wtcoomen

2 Soldaten.

1ste Soldaet

Beweechlijck ongeluck! laijt Aiax hier verslagen?[1695]
Wat droeve tijding sal ick nu de griecken dragen?[1696]
Op mijne schouders wil ickt doode lichaem laen,[1697]
En daer mee bij sijn bloet en naeste vrienden gaen.[1698]
Die sij int leeven van sijn eer hebben versteecken,[1699]
Sullen de griecken nae sijn doot noch wel om smeecken.

5e. Handelinge. 4e. Wtcoomen

Chooren. A.B.

Choor

Choor A 1.
Wie oijt ter werrelt voort gebrocht[1701]
Heeft in sijn leeven rust gesocht?
Noch hier en leeft geen sterfflijck mens,[1703]
Off hij tracht nae een seecker wens,[1704]

1695 *beweechlijck:* roerend; *laijt:* ligt
1696 *dragen:* brengen
1697 *laen:* laden
1698 *bij:* naar; *bloet:* familie
1699 *versteecken:* beroofd
1701 D'Angremond heeft hier het handschrift niet meer kunnen raadplegen, vermoed ik, omdat hij zich moet verlaten op de tekst van de oudste druk, die de regels 1701-1712 zonder interlinie geeft. Terecht veronderstelt D'Angremond, dat Hooft een rei met afwisselende koren bedoeld heeft. De hier gegeven versie van het handschrift wijst voldoende duidelijk uit, dat koor B begint met regel 1707.
voort gebrocht: voortgebracht
1703 *Noch... en:* en niet
1704 *tracht nae:* streeft naar

En waent, dat diens volkoming soet[1705]
Soud' schencken rust aen sijn gemoet.

B 2.
Sulck vintmen, die voor seecker hout,[1707]
Dat hij besit het sorchlijck gout,
Het welck men wt de Mijnen graeft,
Waerom Peru den Spangiaert slaeft,[1710]
Op dat 't hem gans bevrijen sou[1711]
Van ongerusthaijts wreede rou.[1712]

A 3.
De Spangiaert met godloos gewelt
Peru, met sorch sich selven quelt.
Der Indianen erffgenaem
Vant gout en van de sorch te saem
In vrees van so veel wreethaijt leeft,
Als hij omt gout bedreven heeft.

B 4.
Maer de geltgier en merct dit niet,[1719]
Die ander achterdencken vliet[1720]
En bant vant hert de rust gewis,[1721]
Die soeckend' daerse niet en is,

A 5.
Vergeet de goden altegaer,
En knielt voor anders geen outaer[1724]
Dan voort Geval, berooft van reên,[1725]
En brengt ten offer al het geen
Dat hij den andren eerst ontrect,[1727]
Ter plaetsen daert geen duecht en strect.

1705 *volkoming:* vervulling
1707 *Versta:* Sommige mensen voelen zich zeker (zie vs. 1704), als zij in het bezit zijn van in mijnen opgedolven goud.
1710 *Versta:* Waarom Peru voor de Spanjaarden slavendiensten verricht. Merkwaardige opmerking in een stuk, waarvoor geput is uit klassieke bron. D'Angremond verklaart dit uit het feit, dat het koor buiten de handeling staat.
1711 'hem' slaat terug op 'hij' in vs. 1708.
1712 *ongerusthaijts:* rusteloosheids; *rou:* droefheid
1719 *geltgier:* hebzuchtige
1720 *ander achterdencken:* ander overdenken (nl. dan goud); *vliet:* ontvlucht
1721 *de rust gewis:* de zekere rust
1724 *outaer:* altaar
1725 *Geval:* de Fortuin; *reên:* verstand (dat de hebzuchtige uit vs. 1719 niet heeft).
1727 *den andren:* nl. de andere goden (zie vs. 1723); *ontrect:* ontneemt

B 6.
In dees Godin woont reeden niet;[1729]
Noch siet wie haer eere aenbiet;[1730]
Stroijt sotte gaven in de wint,
Niet wetend' selve wiese vint;
Gaet siet dan off beschaijdenhaijt[1733]
In een sinloose vrouwe leijt.[1734]

A 7.
Dan, soot Geval, niet door sijn beên,[1735]
Maer door haer sotte macht alleen,
Hem leijt ter trap eerst voorgestelt,[1737]
En hoopt sijn kisten op met gelt,
De welck wanneer vol souden sijn,
Hij waende, dat sijn onrusts pijn
Soud' vlien wt het begeerich hert,
Bedrogen, voelt een niewe smert.[1742]

B 8.
Verlaet hij schoon het snoot gewin,[1743]
Hij beelt sich selff wat anders in,
En gh' lijck als van te vooren acht,[1745]
Vercreech hij t' geen, daer hij nae tracht,[1746]
Dat voor gewis t ghewenschste goet[1747]
Te vreên sou' stellen sijn gemoet.

A 9.
Wert staech als eerst bedroogen groff.[1749]
Een ander bout den min een hoff[1750]
In d' ogen van een schoone vrou,
En maect een wellust van sijn rou,[1752]

1729 *dees Godin:* de Fortuin; *reeden:* redelijkheid, verstand
1730 Merkwaardige samentrekking: (dees Godin) siet
1733 *beschaijdenhaijt:* verstand
1734 *leijt:* ligt = zich bevindt
1735 *Dan:* maar; *soot:* als het; *beên:* gebeden
1737 *eerst voorgestelt:* nl. als zijn ideaal
1742 *Versta:* in zijn hoop bedrogen voelt hij een nieuwe smart
1743 *schoon:* al
1745 *Versta:* acht hij etc.
1746 *daer:* waar; *nae tracht:* naar streeft
1747 *voor gewis:* voorzeker
1749 *wert* wordt; *staech:* voortdurend
1750 *bout:* legt aan
1752 *rou:* droefheid

Roept d' altelichte Venus aen,
En waent, geen goethaijt cond' bestaen,

B 10.
Ten waer door d' eijgenschap van haer,[1755]
In welck als wechgenomen waer[1756]
Den gans onnoemelijcken strael,
Die haer eer doet achten altemael,
En ons inbeelt door sijnen cracht[1759]
Haer groothaijt, waerom datmens' acht,[1760]

A 11.
Versmaen wij souden haer geboôn,
En achten ons ons eijgen goôn;
So meest dan t' geen, dat godhaijt sticht,[1763]
In de Godin van Cypers licht;[1764]
Te recht wert sij oock meest geviert[1765]
In t' geen sij meest op aerden ciert.[1766]

B 12.
De Min gelijck t' geval is blint,[1767]
So datmen niet met voorsicht wint.[1768]
Dan, so de Minnaer onverdacht[1769]
Vercrijcht sijn wellust onverwacht,[1770]
Terstond hij lichtlijck die beweent[1771]
Als cleender die hij hadt gemeent.[1772]
Den aert bekennend' van de Min,[1773]
Crijcht hij ijet anders in sijn sin.[1774]

1755 *eijgenschap:* bezit
1756 *Versta:* en als in haar zou worden weggenomen
1759 *cracht:* nl. de gloed van de ‘strael’ uit vs. 1757.
1760 *waerom datmens' acht:* om welke reden men haar acht
1763 *So meest dan t' geen:* het voornaamste; *sticht:* veroorzaakt
1764 *Versta:* ligt in Venus
1765 *wert:* wordt; *meest:* het meest
1766 *ciert:* tooit
1767 *geval:* lot
1768 *niet:* niets; *voorsicht:* behoedzaamheid
1769 *Dan:* maar; *onverdacht:* argeloze
1770 ‘onverwacht’ is bijvoegelijke bepaling bij ‘wellust’.
1771 *lichtlijck:* gemakkelijk
1772 *Versta:* als kleiner dan welke hij had bedoeld.
1773 *Den aert bekennend':* terwijl hij de aard leert kennen
1774 *ijet:* iets

A 13.
De grootste luijden opter Aerd'
Haer siel noijt hebben reijn bewaert[1776]
Van de begeert naer eer en staet;[1776-1777]
Niet dunct haer voor het heerschen gaet,[1778]
En achten t' alderhoochste goet,[1779]
Dat haer een hope kindren groet,[1780]
En het crijsvollick dicht omringt,
Daer sorghe licht voor henen dringt,
Die meest in Saelen hooch onthout,[1783]
Met Jasp en Marber opgebout;[1784]

B 14.
Dat meenich eelman voor haer rij,[1785]
Met knechts gecleet in turcxse sij,
Die stijff vant gout en perlen craect,
Dat nijt en smaet sijn meester maect;[1788]
En datmen voor haer eere beeft
Aldaer de Son sijn opgang heeft,[1790]
En met een schrick haer naem verhaelt[1791]
Ter plaetse daer de Sonne daelt;[1792]
Ons Aerden creijts in stucken berst[1793]
Van haeren roem, te nau geperst,[1794]
Om t' volck met angste te belaen,
Die tegens onse voeten gaen;

A 15.
Dat nae haer doot en laetste wr[1797]
Haer name leeff en eewich duir,[1798]

1776 *haer:* hun
1776-1777 *bewaert / Van:* beschermd tegen
1778 *Niet:* niets; *haer:* hun
1779 *Lees:* En sij achten
1780 *een hope kindren:* een massa onmondig volk
1783 *onthoudt:* zich ophoudt
1784 *Jasp:* Jaspis; *Marber:* Marmer
1785 *rij:* in touw is, beschikbaar is
1788 *Versta:* zodat nijd en smaad de edelman beheersen
1790 *Aldaer:* alwaar
1791 *verhaelt:* noeme
1792 *daer:* waar
1793 *(dat) ons Aerden creijts:* dat onze aarde
1794 *Versta:* de aarde, overvol van hun roem
1797 *haer:* hun
1798 *Haer:* hun; *leeff en eewich duir:* eeuwig moge leven en duurzaam zijn

En sonder enich haer genot[1799]
Verwondert wert vant vollick sot.[1800]

B 16.
Loopt hier om over berch en zee,[1801]
Voert dondrich schut en blixem mee,[1802]
Coopt t' ijdel vollixs lichte gunst,[1803]
Soect met bedriegerij en cunst
't Verdrucken van u meed'gesel,[1805]
Tot dat u weer een ander vel.[1806]

A 17.
Betrout op de Jonst als de wijnt,
Die u u Prins te draegen schijnt,[1808]
Speelt met Venijn en soect sijn staet,[1809]
Op dat een ander u verraedt,
Off ghij een eynd' neempt schandelijck
Sonder te komen aen het rijck.[1811-1812]

B 18.
Maer off u wel geluckte schoon,[1813]
En veijlich ghij besadt de croon,
De gantsche werrelt volcht daer aen,[1815]
Die soud' noch te begeeren staen.
Den iongen grieck maeckten geclach,[1817]
Wanneer hijt al gedwongen sach,[1818]
Omdat hij niet genaecken mocht
De werrelden, die, naer hem docht,
In groot getal noch waeren vrij,
En plagen die met slavernij.

1799 *Versta:* zonder er zelf ook maar van te mogen genieten
1800 *Versta:* bewonderd wordt door het domme volk
1801 *Loopt:* loop maar
1802 *Voert:* voer maar; *dondrich schut en blixem:* geschut van donder en bliksem
1803 *t' ijdel vollixs lichte gunst:* de lichtvaardige gunst van het leeghoofdige volk
1805 *Verdrucken:* onderdrukken; *meed'gesel:* metgezel
1806 *Versta:* totdat een ander u weer ten val zal brengen
1808 *Versta:* die (nl. de gunst) uw vorst u schijnt toe te dragen
1809 *sijn:* nl. van de vorst
1811-1812 *Versta:* of opdat gij tot een schandelijk einde komt zonder aan de macht te zijn geraakt
1813 *Versta:* maar als het u al lukte
1815 *volcht... aen:* volgt daarop
1817 *Den iongen grieck:* nl. Alexander de Grote
1818 *Wanneer:* toen; *hijt:* hij het; *gedwongen:* onderworpen

A 19.
Begeert van t' geen, dat nergens was,
Volchden begeerts volcoming ras.[1824]
Waer soud' hij soecken ruste soet
Socht hijse niet in sijn gemoedt?

B 20.
De Mensch kan meer begeeren dan
Hij immermeer verwerven kan.[1828]
'Die staech op sijn begeerten acht,[1829]
'Van diens volcoming rust verwacht,[1830]
'Vercrijcht de ruste nummermeer,
'Begeerte blijft altijt sijn heer.

A 21.
Des ghij, ô Prins die hier op let,[1833]
t' Onnodich wt u sinnen set,[1834]
De Rust leijt in u selven, siet,[1835]
Sterfft u begeert, so derffdij niet.[1836]

Finis.

Verandren Candt.

1824 *begeerts volcoming:* de vervulling van de begeerte
1828 *immermeer:* ooit
1829 *op... acht:* zich bekommert om
1830 *Van diens volcoming:* van de vervulling daarvan
1833 *Des:* derhalve
1834 *t' Onnodich:* het niet noodzakelijke
1835 *leijt:* ligt
1836 *so derffdij niet:* dan mis je niets